

Y. K. Laine

Ailion, Serlachiusen,
Tannerin ja Tukenheiman
kertomukset Tokain seurasta
Synnystä Y. M.

Keskustelu löyt
Erkki Räsänen muus
7.2. 1930

Ailion, Serlachiuksen, Tannerin ja Tulenheisen kertomukset
Tekein senaatin synnystä y.m.

Keskustelu maisteri Erkki Riikkösen luona Helsingissä
7.2. 1930 perjantaina.

Keskustelu on kokikirjoitettu, ja puhtaaksikirjoituksen
on ministeri Tanner 1.8.1942 antanut Y.K.Lainelle kopioi-
tavaksi.

Alussa seuraava paperi:

Helsingin
Maistraatti
Helsinki, 27 p:nä jouluk. 1936
N:o

Herra Johtaja V. Tanner
Tällä

K.V.

Tämän mukana palautan toimittaja Riikkösen selostuksen, jonka suu-
rella mielenkiinnolla olen lukenut. Minä olen hänelle ilmoittanut, että
minulla eräiltä kohdista olisi lisäyksiä ja muutoksia esitettävä, mutta
hän ei ole vielä toistaiseksi palannut asiaan. En rahde kuitenkaan
enää viivytätä asiakirjain palauttamista Sinulle. Kiitän vielä ker-
ran kiintoisasta lukemisesta, liittäen parhaat uuden vuoden toivomuk-
seni

Ystävyydellä

Leo Ehrnrooth

Maisteri Erkki Rökkösen luona Helsingissä perj. 7.2.1930.

Läsnä olivat paitsi maisteri Rökköstä professorit Antti Tulenheimo ja Allan Serlachius, varatuomari Väinö Tanner ja tehtori Julius Ailio (saapui hiukan myöhemmin) sekä pöytäkirjoittajina lehtori Kaarlo Kallioniemi ja rouva Lyyli Kallioniemi.

Maist. R.: Kuinka senaatti muodostettiin? Millä tavalla Tekoi värväsi siihen jäseniä?

Prof. T.: En tiedä, mistä syystä se annettiin Tekoille tehtäväksi.

Tuom. Tanner: Saatte sen kaiken paperille pantuna sen aikuisista Työmies-lehdistä. - Kun syntyi vallankumous ja entinen senaatti meni pois, ryssän senaatti, niin ~~XXXXXX~~ tuli täällä pakko järjestää jotakin hallitusta sen tilalle ja silloin pervarillisella taholla kovasti painostettiin sosialisteja, että näiden pitää nyt järjestää ja ottaa osaa siihen. Siellä kävi m.m. meillä puoluetöimistessä - Tekoi oli puoluesihteerinä - Paasikivi, teki visiitin sinne, ja yksi ja toinen selittämässä, että se nyt on teidän asia hoitaa tämä juttu.

Prof. Tulenheimo: Mutta mistä syystä? Oliko teillä enemmistö eduskunnassa?

Tuom. Tanner: Oli, 103 paikkaa eduskunnassa, ja silloin katsottiin, ettei ilman sitä voitu hoitaa asiaa. Stämminäki oli hyvin optimistinen; katsottiin, että oltiin vapauduttu vanhasta rosasta ja pitäisi lähteä kulkemaan yksimielisesti eteenpäin. Mutta meillä ei ollut mitään niin sanoakseni valtuuksia ja ennakkopäätöksiä, niin että se oli sen vuoksi pulmallinen juttu, ja sen tähden kutsuttiin puolueen neuvosto keolle, istui monta päivää, ja siinä oli maailmansodan tapaukset esikuvana, etteivät sosialisti saane mennä hallitukseen. Ja ihmeellistä kyllä, että sellaiset jyrkän suunnan miehet kuin Kuusinen ja Turkia ne ajoivat asiaa kovasti ja saivat, että se on heidettävä nyt, ei ole muuta neuvoa. Ne entiset revisionistit ne olivat enemmän vastahankaa. Lopulta se puoli voitti joksenaikin voimakkaasti, jossa katsottiin, että sinne on mentävä. Minä muistan, että siellä oli välillä hyvinkin useasti lähetystöjä eri pervarillisista puolueista, jotka olivat pahoillaan ja katsoivat, että kaikki oli kuollessa pisteessä, ja toivottiin vaan, että mentäisiin. Ja se kekoos määräsi myöskin, ketkä meidän taholta tulevat, ja määrättiin, että kuusi pitää tulla. Puheenjohtajan äänellä olisi enemmistö, silloin ei kenraalikuvernööri hoida puheenjohtoa, - mutta miten Tekoi ~~XXX~~ ajeli muut kekoos, siitä en ole kuullut. Hän teki tietysti visiitin - - -

Prof. Tulenheimo: Minun luekseni esim. tuli Suomi-yhtiöön Veionmaa ja kysyi sitä

Prof. ~~XXXXXXXXXX~~ Serlachius: Tekoi muistaakseni soitti minulle. - Mutta minä jouduin oikeastaan erehdyksestä, sillä vielä kun minä söin päiväl-
listä, niin soittivat, että - - - -

Prof. Tulenheimo: - - - ^t Toista miestä mainitaan.

Prof. Serlachius: Niin, minä en saanut valtuutusta keltään, minä en ~~s~~
edustanut mitään puoluetta. Mutta ainakin Tekoi soitti minulle aamupäiväl-
lä, että oli tarkoitus kutsua Hallstén, ja minä sanoin: Jumalan kiitos, että
minä siitä pääsin. Mutta sitten ehtoella, kun taas kehoitettiin - eikö se
ollut SMätytalella?

Prof. Tulenheimo: Niin, SMätytalella.

Prof. Serlachius: - - - niin vähän ennen sitä kokousta Tekoi soittaa
taas minulle - tai ainakin minä käsitin, että teillä olisi ollut joku ko-
keus siellä ja keskustelua siinä 5:n ja 6:n välillä ja kuinka te piditte-
kään parempa, että minä tulisin kuin että Hallstén tulisi.

Tuom. Tanner: Kyllä minä muistan, että jotakin oli, että sertserratiiin
sitä vähän.

Prof. Serlachius: - - - niin että minä tiesin ehdekkyydestä oikeastaan
puoli tuntia ennenkuin kokous alkoi.

Prof. Tulenheimo: Mutta ei se muistaakseni heti syntynyt siinä Sääty-
talon kokouksessa.

Prof. Serlachius: Siinä yönä se syntyi.

Prof. Tulenheimo: Meillä oli joitakin neuvotteluja Velonmaan luona.

Prof. Serlachius: En minä ollut ainakaan.

Tuom. Tanner: Siinä Säädytalon kokouksessa ruvettiin laatimaan oh-
jelmaa.

Prof. Serlachius: Joo, siinä se syntyi.

Maist. R.: Laadittiinko ^{se} ohjelma silloin joukolla, eikä Tekoi yksin?

Prof. Tulenheimo: Siinä keskusteltiin suuntaviivoista.

Tuom. Tanner: Hänellä oli ohjelma.

Prof. S.: Ei se ollut nyt mikään oikea ohjelma, mutta muutamia pykälää.

~~XXXXXXXX~~ Minä muistan esim., että minä ilmoitin nimenomaan, että minä en tule
kieltolakea vahvistamaan.

Tuom. T.: Se oli oikeastaan ohjelmapuhe vaan.

Prof. T.: Niin oli. Kieltelaista siinä kyllä oli nimenomaan puhe.

Prof. S.: Joo, kieltelaista oli ja minä jo edeltäkin sanoin, että minä
en tule sitä vahvistamaan.

(Tehteri Ailie saapuu.)

Maist. R. (Hänelle): Kävikö Tekoi pyytämässä Tehteria mukaan?

Teht. Ailie: Ei suoranaisesti, vaan Paasivuoren kautta minut kutsuttiin
siinä neuvotteluihin. En muista, kuinka sen tiedon toi.

Tuom. T.: Puoluepuhe oli kokouksessaan päättännyt, että näitä nyt
kutsutaan.

Teht. A.: Niin, niin. ~~XXXX~~ Eikä minulla ollut halua siihen ruvetakaan.

vallankia kun minulla oli tiedossa, että se oli siiveliiteimituskuntaan kuin olisin tullut ja se oli aivan vieras alla minulle. Sensijaan mahdollisesti olisin voinut ajatella kirkollisteimituskunnan apulaispöytälikön paikkaa, mutta kun sitten otettiin, että minä saisin siellä sellaiset asiat heitakseni kuin rakennushallituksen ja lääkintöhallituksen ja tilastollisen toimiston, - ja painehallitus siinä oli samassa myöskin - , niin sittenhän minä annoin suostukseni siihen.

Maist. R.: Oliko Tekoi muuten tuttu kaikille herroille aikaisemmin?

Professorit T. ja S., toht. A.: Eduskunnasta.

Tuom. T.: Eduskunna puhemiesenä ja hyvin suoriutunut siinä.

Maist. R.: Määrättiinkö edustajat pervarillisten puolueitten edustajina vai määräsikö Tekoi ne itse?

Prof. T.: Minä en tiedä, olisiko ollut keskusteluja joidenkuiden muiden kanssa, mutta en muista, että siinä olisi ollut mitään pervarillisia puoluekekoja tai jehtokuntaa kekoja, vaan yleensä oltiin sitä mieltä, että sinne piti mennä, piti tulla samoinen kekojenhallitus. Oli juuri niin kuin Turner sanoi, sitä oli ajateltu myöskin meidän taholta.

Tuom. T.: En minäkään luule, että mikään pervarillinen puolue määräsi miehiä.

Prof. S.: Ei ainakaan minua - - -.

Tuom. T.: Oli neuvotteluja meidän omassa keskuudessaamme, ketä lähettämään. Varsinkin muistan selvästi, kun istuttiin Vuolijoen kanssa vesikan rattailla ja kävimme parin kolmen miehen luona ja saimme pakin ja ajateltiin, että tämmöistäkö se nyt on se hallituspuha. Se olikin ensi kertaa Suomessa silloin. Siitä oli aina luettu lehdissä, kuinka sitä käydään miehiä pyytämässä.

Toht. A.: Minä muistan nimenomaan, että sanottiin, että niillä pervarillisilla henkilöillä, jotka tulisivat mukaan, olisi sitten vapaus asettaa yhteyteen puolueittensa kanssa, mutta puolueet virallisesti eivät niitä asettaneet. Paasikivi kai etupäässä oli siinä hommassa. Ja oli siinä erimielisyyttä parista paikasta, vallankin juuri minun. Muistan, että

oli m.m. Kahelinista puhetta, että Kahelin olisi tullut sille paikalle, johon Setälä sitten tuli. Ja Helanderista oli puhetta, Helanderin piti tulla maanviljelijäseurakuntaan. Kahelinia oli ajateltu kirkollistusseurakuntaan. Ja sitten 5 sosialistia ja Veienmaa - Veienmaatahan ei luettu vielä silloin meidän puolueeseen kuuluvaksi eikä hän ole virallisesti sitä ollutkaan, hän liittyi siihen vasta myöhemmin.

Prof. S.: Kyllä hän oli Tannerista melko lailla vasemmalla jo silloin.

Tuom. T.: Älä sinä minua shikaneeraa tuolla tavalla.

Prof. S.: Ei se ole shikaneeraamista.

Maist. R.: Kyllä siellä eduskunnan pöytäkirjoissa eräässä kahden Veienmaa esiintyi todellakin pervarillisten mukana äänestämässä, silloin kuin Seiminen nimettiin kouluhallituksen ylijohtajaksi.

Teht. A.: Mutta se ei riippunut puolueista, se oli sentakia, että Veienmaa tunsu hyviä Seimisen ja Seiminen oli innokas raittiusmies.

Prof. S.: En minä luule, että se yleensä meni puolueittain.

Teht. A.: Ei, mutta kyllä minä muistan, että kaikki tahdoimme nimenomaan Manteretta, kaikki ne sosialistitkin.

Tuom. T.: Vuolijeki tunsu hänet läheisesti. Minä en tuntenut Manteretta ollenkaan. Meillä oli se käsitys, että hän on modernimpi.

Teht. A.: Seimistä pidettiin vanhoillisena, kun hän kuului suomettareilaisiin puolueeseen. Ja häntä pidettiin vanhoillisena muutenkin.

Tuom. T.: Yleensä ei huomannut alussa ainakaan ollenkaan, että olisi oltu puolueittain.

Prof. T.: Ei nimityksissä ollenkaan.

Tuom. T.: Kyllä oli keho ajan toiset seikat, jotka määräisivät. Ainoa, missä lopulta tuli, oli valtakäsi, siinä olivat ryhmät ihan vastakkain.

Teht. A.: Backellin nimityksestä ehkä myöskin. Siinä oli Nevanlinna toisena ehdokkaana ja Backell toisena. Eikös se mennyt kuusi vuotta vas-

taam se ministerivaltiosihteeri Enckellin nimitys?

Prof. S.: Minä en muista.

Prof. T.: Eikös Nevalinna kieltäytynyt?

Maist. R.: Kieltäytyi ryhtymästä apulaiseksi, kun sitä paikkaa hänelle tarjettiin. Setälä kertoi vaan, että hän keksi Enckellin. Hänestä ei tiedetty XXXX ennen. Hän oli mennyt sen puheille ja tutkinut pari tuntia Enckelliä ja huomannut, että se oli sopiva mies ja ryhtyi sitten ajamaan häntä ehdokkaaksi.

Tuom. T.: Olike Setälä hänen kannallaan?

Toht. A.: Muistatteko, kuinka siellä äänestettiin?

Maist. R.: Se äänestys on mennyt senaatin pöytäkirjassa kokonaan ohitse. Tulin siihen käsitykseen, että väliaikainen hallitus olisi suoraan nimittänyt hänet.

Prof. T.: Se on mahdollista, että hänet nimitettiin jo ennenkin senaatti oli virallisesti koossa.

Maist. R.: En luule, että pöytäkirjeissa mitään on.

Prof. T.: Kyllä pitäisi olla.

Toht. A.: Pitäisi olla mainittu, jos on äänestys ollut. Muistan vain, että se meni hyvin täpärälle.

Maist. R.: Minä en luule, että se on tapahtunut pöytäkirjan edessä. Ministerivaltiosihteeri on henkilö, jonka nimitti pääministeri eikä hallitus.

Prof. S.: Se NK oli kai "privat".

Tuom. T.: Oletteko lukenut sen ajan sanomalehtiä?

Maist. R.: Kyllä minä olen lukenut.

Prof. S.: Ainakin minä muistan, että Työmiehessä oli hyvin lyhyt karakteristinen kuvaus kustakin henkilöstä.

Tuom. T.: Siellä sanottiin esim. Ailiesta, että se on hyvä mies ja hauska mies, mutta se elää niissä asioissa, jotka olivat kivikaudella,

ei se näitä asioita ymmärrä, ja Venemään tiedota alkavat siitä, mihin Ailiin tiedot leppuvat eivätkä nekään ulotu nykyaikaan saakka.

Prof. S.: Minä muistan, että Vuodijoki toi sen Työmiehen numeron senaattiin luottavaksi, se kulki miehestä mieheen. Minä luin sen siellä.

Tuom. T.: Paasivuoresta sanottiin, että se oli ennen muinoin rehellisen työväenliikkeen mies ja uskellinen, mutta joutui sitten herrejen kasetteihin ja sille tielle on mennyt.

Prof. S.: - - - oli ennenrehellinen työmies ja marxilainen, mutta joutui herrejen mukana.

Maist. R.: Kuinka on selitettävää, etteivät sellaiset kuin Sirela ja Gylling ja Manner joutuneet Tekoim senaattiin?

Tuom. T.: Ne olivat tarpeeksi viisaat. Lykkäsivät toisia.

Maist. R.: Onko tietoa, pyydettiinkö mitään?

Prof. S.: Tästä minulla on oma ideani aivan, että Kullervo Manner tahdosi satta Tekoim sinne, sillä minulla on käsitys se, että keko ajan Kullervo Manner oli Tekoim pahana henkenä, ei siten, että hän olisi Tekoim korvaan kuiskuttanut mitään, vaan hän pelasi, ja kun hän pääsi eduskunnan puhemieheksi, niin siitä asti Tekoim rupesi vähän vikureimaan. Hänellä oli hyvin rehelliset aikomukset, kun hän tuli senaattiin, ~~se~~ se on minun käsitykseni, ja hän oli hyvin pystyvä mies, mutta niin pian kuin Manner tuli eduskunnan puhemieheksi, niin Tekoim luuli, että nyt työväenpuolueen johte luisuu hänen käsistään, ja sen jälkeen hän ei jaksanut pysyä, hän rupesi vikureimaan eikä jaksanut kulkea sitä lojaalista tietä, josta oli sovittu.

Tuom. T.: Siinä kyllä kai on herhekäsitys. Tekoim ei suoranaisesti ollut koskaan ajatellut, sehän oli Valpas, joka oli takana ja ~~se~~ Kullervo Manner oli tehokas osikuntapäällikkö. Tekoim oli ammattijärjestössä ja hänellä oli suuri luottamus Kylläkin, mutta hän ei koskaan yrittänytkaan takaisin valloittaa. Minä luulen, että Tekoim kannanmuutokseen vaikuttivat muuttuneet olosuhteet, hän rupesi kiereilemaan ja puoluejohtajikunta tuli levottomaksi ja he rupesivat heittämään omia puuhiaan ja Tekoilla ei ollut riittävästi selkärankaa.

Prof. S.: Sitä minä juuri tarkoitin. Hänellä ei ollut selkärunkaa. Kun hän huomasi, että Kullervo Manner rupesi soittamaan revolutsioonääristä viulua, niin hän ajatteli, ettei tässä muuta kuin ulvoa susien kanssa ja rupesi kanssa vähän sitä samaa.

Teht. A.: Kyllä kai myynä oli se, että ne eivät luottaneet hallituskekoonsuokseen niin paljon, että olisivat panneet silloisia johtajiaan sinne, ja sentakia ne asettivat, että se tuli noin tasapäinen, että 6 6:ttä vas8 taan. Mutta siinä minä luulen että tuli pian käänne mielipiteissä, sillä minä luulen, että jo viikon perästä nähtiin, että kyllä olisi pitänyt enemmistä sentään sinne panna.

Prof. T.: Mutta eikös se johtunut myöskin siitä, ~~XX~~ että ne, jotka sinne tulivat XY sosialistisesta puolueesta, Matti Paasivuorta lukuunotta-matta, ne olivat olleet tämmöisissä teimoissa ja niillä oli suurempi keko-mus. Kuusinen ja Manner ja Gylling, eihän niillä ollut mitään, Gylling juuri tahtoi luultavasti vetäytyä pois vastuusta.

Tuom. T.: Kyllä ne kaikki pitivät epävarmana, ne eivät tahtoneet blasketa itseensä.

Teht. A.: Se käsitys minullakin on.

Tuom. T.: Ne eivät tahtoneet ensimmäisessä pelissä uhrata prhaita nappuloitaan.

Maist. R.: Olike kysymystä yhtään siitä, että sosialistit olisivat suodastaneet yksinään hallituksen?

Teht. A.: Ei, ei.

- - -

Maist. R.: Onko herrejen mieleen jäännyt senaatin ensimmäinen istunto, joka pidettiin maaliskuun 29 päivänä klo 3 i.p. ja jossa olivat saapuvilla Setälä, Serlachius, Ehrnrooth, Tulenheimo ja Tanner. Sitten sen jälkeen nämä toiset tulivat ja vannoiivat valan, - - onko tämmöinen tilaisuus jäännyt muistiin? Siellähän Tekei ensin vannoi valan ja senjälkeen Veienmaa, Ailio, Helsti, Paasivuori ja Kallio.

Prof. T.: Ei suinkaan siinä ollut mitään muuta kuin ihan suodelinen toimitus.

Tuom. T.: Kai siinä oli vähän asioita. Joke silloin tai sitten seuraavassa, jollein varsinaiset asiat tulivat, tuli ensimmäinen pikkunen tupsahdus. Setälä oli tuenut kirkollisasioista rukouspäivän plakaattia.

Pref. T.: Se oli vasta kesällä, vähän myöhemmin.

Tuom. T.: Ei, se oli aivan alussa. Tekeikään ei katsanut, siellä oli rukouspäivän plakaatti. Ja sitten vasta katsettiin ulos tullessa, että mitäs meidän täytyy päättää. Ja ne saatiin Setälälle, että kylä meidän täytyy pyytää kaikki sinun asiasi pöydälle ensi kerralla, ja Setälälle tuli kova hätkä, että ei tää nyt ollut tahallista.

Teht. A.: Ei se ollut ensimmäisenä päivänä, vaan seuraavana. Se tuli yllätyksenä.

Pref. S.: Kyllä se oli hyvin paljon persoonallista taistelua Tekein ja Mannerin välillä. Ja se, joka oli välillä ja vasarana ja teki Tekeita aina, eli Turkia ja keitti panna vähän kempastuskiviä Tekein eteen.

Tuom. T.: Minä en tiedä, miten paljon te näitte siellä, minä näin verrattain vähän varsinaista politiikkaa, meidän olimme omia salkkujamme heittäessä ja Tekei heitti kaiken ulospäin.

Pref. S.: Ja Turkia järjesti ne - - mutta minä luulen, minulla oli se käsitys, että se oli Kullerve Mannerin esoituksen mukaan - ne terikekeukset ja suut seipivissä tilaisuuksissa.

Tuom. T.: Ei, ei, ei, ei!

/A Pref. S.: Turkia pelasi hyvin suurta reolia niiden takana.

Pref. T.: En minä nyt oikein tähän jaksääsi luottaa, sillä sitten kesällä, kun alkoi tulla lakkeja pitkin aseautuja, niin täytyi käyttää hyväkseen edustajia, jotka matkustivat sinne ja ne olivat kyllä hyvin valmiit menemään.

Tuom. T.: Kyllä Turkia myös puolusteinikunnan kekeuksissa oli kokenaan hulinakomaa vastaan. Ne keottivat sitä tukahuttaa ja kävivät joskus puhumassa niissä kekeuksissa. Mutta silloinhan oli sellainen hurmaheikkisyys vallalla, kaiken maailman syvyyksistä tulleita indiviidejä.

Prof. S.: Olikan meillä kerran oikein kehoitus siitä eduskuntamies-
ten kanssa, Kullerve Mannerin ja muiden, ja Kullerve Manner oli hyvin vas-
taan siitä, että piti sitä hulluutta koettaa tukahuttaa.

Teht. A.: Eikö ne olleet järjestyneen työväen kokouksia. Meidän oli-
vat sellaisia boldttimaisia kokouksia.

Prof. S.: Mutta hän oli hyvin vastaan siitä, että sosialistimiehet
käyttivät vaikutusvaltaansa sennoisten tyytymättömyyksiä. Meilläkin oli
senaatissa sennoisten kokous, en muista, elikö muita kuin Tekei ja minä
siellä ja Kullerve Manner ja koko joukko muita eduskunnasta. Toiset o-
livat sen puolella, mutta Kullerve Manner vastusti sitä jyrkästi.

Maist. R.: Oliko tämä myöhemmin, mahdollisesti syksyllä?

Prof. S.: Se oli myöhemmin.

Prof. T.: Niin, se oli todennäköisesti kesällä. Milloinkas se oli
se suurempi juttu, silloin matkustivat Svinhufvud ja Serlachius?

Prof. S.: Se oli viimeinen teke, jonka Tekei vielä uskalsi. Kyllä
hän paljon uskalsi. Silloin vielä hän uskalsi pitää omaa ohjelmiaan,
mutta sen jälkeen hän luovui vastustalle. Siellä Turussa ennen ne muut teh-
neet juuri mitään, Tekei sen järjesti. Se oli niin, että ne lähdettiin XXXX
tältä - - - elikö Ailie mukana?

Teht. A.: Joo, minä olin matkustanut ennen.

Prof. S.: Me tulimme erikoisella junaalla, jossa ei ollut muuta kuin
yksi vaunu ja veturi ja ne poikkesimme - - - vai olikos siinä nyt joku
pikku kapina välillä, joka oli järjestettävä - - , mutta XXXX sen minä muista-
XXXX että piiriläiskäri Meurmanin lue ne poikkesimme.

Prof. T.: Mutta se oli Karkkuu. Te teitte silloin matkan Hämeen.

Prof. S.: Se taisi olla niin. Nyt me menimme suoraan vasa, ei py -
sähdetty yhtään asemilla. Siellä turkulaiset, jotka näkivät Svinhufvudin
ensimmäisen kerran sen jälkeen kun hän oli tullut saarista, ne hurrasi-
vat hänelle ja tekivät jos jotakin. - X Ja kaikki turkulaiset valtuusmie-
het ne olivat siinä arestissa. Ja siinä tälli niin huono ilma ja ne eivät
antaneet akkunaan olla auki, niin yksi niistä rikkoivat akkunat. Hän sa-
noi, että hän rikkoen ne nyt, tästä ei kukaan pääse kiipeämään ulos, mut-

ta tästä nyt tulee kuitenkin reitistä ilmass. No, siinä nyt neuvoteltiin ja muistakseni kirkkoherra Kares oli niiden joukossa, joita pidettiin vangittuina, hän oli hyvin jyrkö. Minä ehdotin, että keetetaan nyt puhua järkeä niiden kanssa ja ei ne tulta juuri mihinkään. Mutta sitten Tokei tuli ja minä en tiedä, millä tavalla, mutta hän sai heidät jättämään ne.

Tuom. T.: Eihös ollut joku kokemus työväellä?

Teht. A.: Jos minä saan hiukan kertaa tästä Turun lakosta, se on hyvin kuvaava tapaus. - Lakko oli alkanut ensinnäkin sentakia, että työväki oli vastinut palomestaria ja oliko se ruiskumestaria, että ne erotettaisiin ja vastinut itselleen 25 paikkaa valtuustossa, ja valtuusto vastasi tähän sillä tavalla, että se ei voi suostua erottamaan näitä, ja päinvastoin se hätyi pois ne asunonhoitajat siellä palokunnan rakennuksessa nämä palomiehet, ja se oli lähin syy lakkeen. Ja se oli nähtävästi - minä saan ainakin sen käsityksen, että lakko aiheutui tavallan tämmöisen Helsingin palolaitoslakon johdosta. Tällä oli ollut ihan samanlainen lakko pari viikkoa ennen.

Prof. S.: Epidemia.

Teht. S.: Niin, epidemia. Sillein tuo valtuusto oli kokentunut tästä aineasta päättämään, mitä nyt olisi tehtävä työväen vaatimusten suhteen, ja valtuusten lukumäärä ei ollut täysilukuinen. No, työväki sanoi, että nyt ne pidämme huolta siitä, että se tulee täysilukuiseksi, ja piirittivät valtuusten istunnessakin sillein. Tämä oli ollut kello 3 päivällä ja ne muut valtuusmiehet saatiin sinne sitten lisäksi, niin että se oli päätösvaltainen, mutta eiväthän ne ruvenneet tekemään tietysti mitään päätöstä tällaisessa pakkotilassa. Ja minä tulin sitten - - tämä oli tapahtunut varmaan tiistaina - minä tulin sinne sitten seuraavana päivänä, se oli keskiviikko, päivällä kello 2 aikaan. Sillein oli täysi lakko käynnissä. Niin täydellistä lakkoa en ole nähnyt milloinkaan. Ei ollut yhtään aineita ajuria saatavissa. Minä sain hautajaisiin ajokan pariveljaken käsiini asulla ja sain, että ajakas heti työväentalolle. Minä sain, kuka minä olin, ja hän suostui ajamaan. Meidät pidätettiin välillä ja kysyttiin, että kuka herra tässä kulkee. Minä sain, että minä ne olen, ja minä päästettiin sitten menemään. Johtajia oli

Hyrskymurto, Heikkilä ja Raitio, on minä muista, heitä vielä siellä oli, mutta minä sain heti sen käsityksen, että ne olivat niin kiihdyksissä silloin, että vaikka ensimmäinen vastaus olisi ollut, että vapautetaan nyt valtuusto, niin siitä ei voimut yhtään alkua puhettakaan, vaan täytyi heti kehtaa saada neuvotteluja aikaan, että sitten olisi mahdolliset jälkiseuraukset, jälkisyötökset poistettu työväeltä, ainakin se olisi ollut ensimmäinen ehto. Ja siellä oli silloin työväentalon pihassa täynnä väkeä ja minut vietiin heti suoraan päätä puhumaan siinä ihan valmistamatta. Minä en katsonut sopivaksi siinä ruvota keskustelemään elleksään tätä suoranaisesti lakon syytä, vaan puhuin yleisiä asioita vain, kuinka teillä on nyt paljon tehtävää, saattava kunnallinen hallinto j.n.e. johtavia ajatuksia valtiolliseen suuntaan. Sitten tulitte te illalla 7:n ajoissa.

Prof. S.: Silloin tuli Hyrskymurto ja Heikkilä ja joku kolmas, josta kaikki tuusivat Svinhufvudin hänen Turussa olejaltaan, ja heitä hävetti kovasti, varsinkin Hyrskymurtoa ja Heikkilää hävetti kovasti, kun Svinhufvud sanoi, että kuinka te nyt tällaista teette, meidän olemme yhdessä tapalleet laillisuuden puolesta. Ja ne olivat keksineet sellaisen hätävelheen, että ne eivät olisi muuten pitäneet, mutta kun mielipiteet olivat niin kiihdyksissä, niin he ajattelivat, että valtuusmiehille tehdään övervaltaa, jos saavat kulkea vapaasti, ja ne pidäksivät ne nyt siellä, että ne ovat pahempitelyltä suojettuina. Silloin Svinhufvud vähän ärähti ja sanoi, että ei pidä puhua turhia. Mutta näin oli Hyrskymurto selittänyt, sillä häntä hävetti kovasti, kun Svinhufvud sanoi tuolla tavalla. Minä näin, kuinka hän lensi punaiseksi. Ja se toinen vanhempi mies, eli se Heikkilä, sitä hävetti niin, että se ei oikein tahtonut katsoa Svinhufvudia silmiin, se katseli aina pois päin.

Teht. A.: Se oli jauri kuvaavaa, että kun Heikkiläkin, joka oli tuollainen hiljainen, säyseä mies, kun se oli kiihdyksissä, niin minä näin että nyt on jo vallaan pirtti irti. - Ja sitten alkoi sen jälkeen kun te elitte tulleet, Tekoi pitää kunnallisjärjestön kanssa kekoista, ja se sitä ennenkin oli Tekoi pitänyt puheen pihalla. Minä muistan, miten Tekoi alkoi puheensa. Hän sanoi: "Saatanan sensatterit!" Ja sitten hän piti pitkän paussin. Hän sanoi, että nämä olivat ensimmäiset sanat kuin minä tullessani kuulin täällä ensinnä sanottavan, mutta tietäköön,

että minä olen tullut työväen edustajana hallitukseen ja tullut tänne nyt tätä lakkea sovittamaan. Ja sitten hän demagogisesti vetosi niiden tunteisiin ja sanoi, että "minulla on kaksi kättä, joilla minä olen kaivernut maan uumenista kultaa, ja ne pystyvät vieläkin, ja jollen minä voi tehdä mitään täällä hallituksessa teille ja työväen hyväksi, niin minä annan sinne tekeisistä". Ja sitten hän siirtyi siihen lakkekysymykseen, että tämä nyt pitää saada sovitetuksi ja teidän pitää tietysti saada joitakin lupauksia valtuusten puolelta, että joissakin asioissa tyydytetään teidän toivomuksianne, ja jollaita mitä saa, niin vaatikkaa sitten uudestaan ne valtuusmiehet, jotka te olette valinneet - ne olivat valinneet jo 50 valtuusmiehdeksiä siltä varalta, että ne olisi panta pervarillisen valtuusten sijalle. Ja minulle kerrettiin sellainenkin tapaus, että siellä oli m.m. asetettu valtuusmiehdeksi se Aaltonen, joka mytkin on täällä eduskunnassa, silloin hän oli auri mies. Aaltonen sanoi sitten, että ei hän ole Turun kunslainen ellenkaan, että kuiskas hän voisi. Ne sanoivat, ettei se mitään tee, tää on köyhälistön edustajista, tää on kansainvälinen asia, ja niin sekin pistettiin sinne.

Sitten minä tulin siihen varsinaiseen kokoukseen, lakkeiden kokoukseen. Teki järjesti sen ja se kesti koko illan, eli se 8-9 XXXXX alkaen 3:een asti yöllä. (Vastaa "Kansa Odottaa" -ML)

Prof. S.: Sieltä hän tuli ja vapautti 3:n tiimeissä.

Teht. A.: Siitä voitte arvata, että Teki oli käyttänyt kaiken vaikutusvaltaa saadakseen ne taipumaan siihen, että ne papantetaan sieltä. Hän lupasi, että täytyy teidän toivomukseenne ainakin osittain tulla täytetyiksi, ja kello 3:n aikaan päästiin vapauttamaan valtuusto. Vastaa seuraavana päivänä alkoivat neuvottelut, kullisten takaiset, ja ne sinä minä heidän kokouksessa. Siellä oli m.m. pankinjohtaja Helma ja Ensiö, ne olivat tärkeimmät neuvottelijat siellä. Sitä piti joka kohta saada X ihon sovitetuksi ensin niiden kanssa. Siinä oli ensinnäkin seumeinen pykälä, että poliisilaitos uudistetaan, ja sitten ne suostuivat myöskin muistutukseen erottamaan palomestarin ja ruiskumestarin, mutta jälkimmäistä ei tehdä, ja sitten että kunnallishallinto tietysti tulee laillisesti uudestaan järjestettäväksi, mutta ensinkalta antoivat sen pe-

riaatteellisen myönnytyksen, että työväki tulee tietysti saamaan sinne vastaavan lukumäärän. Ne nyt olivat ne pääasialliset ehdotukset. Ja sitten se meni kunnallisjärjestön edustajakokoukseen ja siellä sai käyttää puheenvuoroja. Pihalla odotti suuri väkijoukko, jolle piti jäädä lepullisesti hyväksyttäväksi, ja siellä minä sain aina puheuttaa näitä sevitusehdotuksia. Menitiin pihalle ja luettiin kassalle ehdotukset ja ne tulivat hyväksytyiksi.

Prof. S.: Niin kauan kuin valtuuston pidettiin arestissa, koski riitakysymys ainoastaan sitä, että valtuusto ei antautunut mihinkään neuvotteluihin, ennenkuin se oli vapautettu. Siitä se pidettiin Svinhufvudin kanssa laajasti kiinni, ettei ruveta mihinkään, ennenkuin se päästetään. Ja sen vuoksi Tekei tuli päästämään se. - Seuraavana päivänä se olivat sitten vangittu Svinhufvudin. Ne toimivat nimittäin suloisessa ystävyudessa venäläisten sotaväen kanssa, sen vuoksi ne olivat niin turvassa. Minä en muista, kuka niistä kunnallispoliisista Turussa sanoi, että niitä oli melkoisen määrää, jotka toivoivat, että olisi tullut mellakka, koska ne olivat sopineet ryssien kanssa, että kyllä ne antavat. Ja keskellä kaikkea, kun se syötiin päivällistä, niin tulee eräs nuori mies ja huutaa, että Svinhufvud yllyttää kansaa. Kaikki ryntäävät ulos kadulle katsomaan, että mitä siellä on tapahtunut. Svinhufvud, joka on tuomion tekoinen mies, oli mennyt postiin tai mihin se oli mennyt ja ne olivat sanoneet, ettei posti sen kulkoon, ja hän oli sanonut, että se hän on merkkillistä ja lykkäsi sen tieltään ja siitä se asia syntyi.

Teht. AX.: Minä tahtoisin kerjätä. Ei se ollut mitään veljeilyä bolshevikien kanssa, jotka Turussa siihen aikaan olivat. Nohän olivat aineensa antaneet sitoumuksen, että se eivät sekään tähän osiaan, ennenkuin tulee epäjärjestystä, ne pysyvät aivan neutraalina.

Prof. S.: Aivan, sen minäkin tiedän. Mutta toinen juttu on, mitä virallisesti päätetään, ja toinen, mikä mielessä liikkuu. Ihän eri juttu! Ja se oli niin selvä kuin pläkki, että ainakin puolet niistä puheista, joita pidettiin työväentalon pihalla, olivat ryssäläisiä puheita, joista ei kukaan ymmärtänyt, mutta kaikki huusivat vaan. Se oli semmoisen yleisen kiirheen mieliala, ja kyllähän sen nyt selvästi näki, että siinä oli veljeilyä venäläisten kanssa, sillä mitäs siinä muuten olisi

ollut. Minäkin kuuntelin ainakin meljå venäläistä puhetta työväentalon pihalla seuraavana päivänä. Mutta se on kyllä totta, että setäväki oli luvannut pysyä neutraalina, jos kaikki meni hyvin, mutta minä en muista, kuka minulle sanoi, että kyllä ryssät hyvin mielellään näkivät, että täällä tulee epäjärjestyksi, sillä silloin ne saisivat oikeen paat-
tus järjestyksen palauttamiseen.

Maist. R.: Kun Tehtori läksi Turkuun, eli hallituksessa neuvette-
lua siitä asiaa vai esittekö muuten sinne?

Teht. A.: Senaattista eli päätös, Turusta eli tullut tieto, että täytyy tulla sinne.

Prof. T.: Oli selvät neuvottelut, mutta kyllä se oli yhteisteisiä.

Teht. A.: Lähiesi edeltä vaan katsomassa vähän tiluatsioneia.

Prof. S.: Senjälkeen oli pikku kapinaa joka samu luettavana.

Prof. T.: Ei siellä mitään seivittu siitä muuta kuin että nämä mie-
het menivät.

Maist. R.: Svinhufvud kertoi, että kyllä Tekeillä oli suuri asia - -

Prof. S.: Se oli viimeinen kerta, kuin Tekoi pösi rahkassa pl68-
tiin. Sen jälkeen Turkia rupesi gäzen pöheksi onaksituunokseen.

Teht. A.: Tekoi sai heidät suostumaan siihen, että suostuttiin niiden
vaatimuksiin edes jecsnakia määrin, niin että ne tulivat tyydytetyik-
si. Ja kun hän oli niiden luottamusmiehen, niin saatiin se lähtökohta, je-
hen pyrittiin ja valtuusto vapautettiin ja sitten ne neuvottelut kyllä
menivät.

Prof. S.: Juu, senjälkeen ne kyllä menivät.

Prof. T.: Olitko sinä leppukesällä sairas, kun minä lähetin miehiä sinne?

Prof. S.: Minä olin kesälomalla siihen aikaan. - Maaseutuleikeissa
minä olin myöskin Svinhufvudin kanssa. Mikäs pitäjä se nyt oli - - Kar-

kusta menttiin hevesilla, Rydmanin hevesilla, Mauhijärvelle.

Teht. A.: Se oli toukokuun alussa.

Pref. S.: Se oli ennen, kuin käytiin Tarussa.

Pref. S.: Ei, ei, - ei tämä ollut niin aikaisin, täällä oli kysymys rukiinleikkauksesta. Mauhijärvellä käytiin rukiinleikkauksen aikana. Minä muistan, että oli kysymys siitä, saiko isäntä raveta rukiita leikkamaan vai ei, pöykysymys siitä.

Pref. T.: Karjan heittämisestä.

Pref. S.: Joo. Minä muistan, että keuhkotaukon aikana kerran Ailio piti lähetettävänä - mininkäs se oli, mutta minä kieltäydyin lähtemästä, kun työnjohtaja oli sinun lankemiesi. Se oli Kytäjällä Linderillä.

Tuom. T.: Pääkomissaari eli Passivuori. Hän kulki pitkän kesän pitäjistä toiseen ja piti puheita ja sai puheillaan ihmiset rauhoittumaan.

Pref. T.: Ja sitten myöskin sosiaalidemokraattiset edustajat. Vilho Lehenen oli myös mukana ja Arohen, Aromaa ja Leivo Perista. Hän kulki Satakuntaa, siellä oli kaikkein levottominta.

Tuom. T.: Ihmeellistä kyllä sosiaalisellakin pelivärkillä sai asiat hoidetuksi kuin suunseitella!

Teht. A.: Maatalouslakkoja oli pitkän kesän Uudellamaalla, Hämässä ja Satakunnassa.

Pref. S.: Ja usein juuri Satakunnassa, siellä oli hyvin puheja.

Teht. A.: Ja riidan aiheena oli työpäivän pituus, ne tahtoivat 8-tuntista työpäivää maatoissakin. Ja Passivuori kertoi minulle m.m., että se oli niin kummallista, että kun hän tuli Keikyään, niin varsinaiset maatalousmiehet, nuorisomiehet, ne olisivat suostuneet siihen ehdotukseen, mikä tehtiin, että 9 tuntia kesällä, 7 talvella ja 8 syys- ja keuhkuu-kausiin, mutta väkivaltalaiset ja räätälit ja suutarit ja kamaantelijat esim. Keikyällä, joilla oli tehtävänä vaan muutamia päiviä teettämässä vuokratui, ne eivät suostuneet tähän ehtoon, vaan ne pitivät tiu-

kasti kiinni kahdeksasta tunnista siinä.

Maist. R.: Joutuiko Tuomari myöskin matkustamaan?

Tuom. T.: Ei yhtään, piti heittää finansseja vain keho kesä.

Prof. T.: En minä myöskään muuta kuin silloin, kun heidin Serlachin virkaa. Ainoa, mihin minua piti ~~minä~~ mennä, oli poliisilaken tähden, kun ne pitivät kehoja maneesissa, mutta nämä pyysivät, että minä en tulisi, ostivat siis. Ja sitten minä heidin yhden vanginvartijalaken. Ne tulivat lähetystöni minne ja sanoivat, että ne tekevät laken. Minä sanoin, että tekkää vain, sana se minulle, mutta milläs hallitus sitten heittää vangit, ne laskeneet vangit vapaiksi, ennen ne itse voi ruveta niittä vartioimaan. Silloin ne pelästyivät kovasti, että herranjesta, sekään en yhteiskunnalle vaarallista. Me sanomme, että tietysti, mutta minkäs sille muuta mahtaa. Sen jälkeen ne eivät puhuneet yhtään sanaa keho lakesta.

Tuom. T.: Ainoa tilanne, missä minä jouduin kosketuksiin, oli rautatieläisten hennat. Niilläkin oli kauheat palkankorotusvaatimukset ja ne laskettiin monta kertaa, voidaanko niillä maksaa tai ei. Veikannut oli optimisti, hän teki keho kerkeita ehdotuksia ja minua kukkaren vartijana täytyi kovasti tinkiä, niin että siitä syntyi vähän sanomista kuohua. - Sittenkin oli Pieterin matka - niilläkin tehtiin matkakysymystä siihen aikaan - ja saralla kun tultiin takaisin, niin ne saivat tietää, keitä siellä on, ja ne sanoivat, että nyt ei lähdä juna, ennenkuin se palkankorotusasia päätetään. Minä ajattelin, että siihen minua sillä peloitella, ennen minulle aikaa tässä olla kuinka paljon takana.

Prof. S.: Minä vaan sanon, että Tanner kertoo hyviä vaatimattomasti tästä asiasta, mutta minulle se on jäänyt hyvin selvästi mieleen. Hän oli jäänyt yksin kaikista sosialidemokraateista, ja hän sanoi, että ne olennot hallitus ja ne ennen sana joukkojen määrät itseemme. Se oli yksi niistä juhlallisimpia tilaisuuksia, joka on jäänyt mieleeni, joillain-ka sinä esiinnyit oikein miehekkäästi. Ja minua täytyy sanoa, vaikka hän ei ole täällä saapuvilla, että suureksi osaksi syytä siihen, että syntyi tämä nökö, oli Veikonmaan edesvaatusten menettely siinä. Hän oli puhunut

heille päin ympäri, että he ymmärsivät, että kyllä kaikkeen suostutaan. Tekoi ei tietysti tahtonut ja sinua ja Tekoa välillä tuli jotakuinkin kiivas mielipiteiden vaihto siinä samassa tilaisuudessa ja se jäi minulle sinä mieleen, sinä kahosit minun silmissäni ainakin pari metriä korkeammalle.

Prof. T.: Eikös se ollut siinä samassa tilaisuudessa, kun Tekoi eli pari kertaa hämmentynyt jotakin asiaa ja kun tuli loppuhämeästy, niin hän meni pois, ja aina seuraavan päivän Työmiehessä eli, kuinka eli hämmentetty. Ja sitten yhtenä aamuna, kun kokoonnuttiin, niin Tanner ~~sä~~ sano i lujasti, että "kyllä minäkin olen ollut monissa asioissa eri mieltä kuin valtieneuvoston enemmistö, mutta en ole katsonut sitä asiansel- ni tueda julki sanomalehtien palstoille", niin Tekoi meni niin hurjan p ~~pu~~ naiseksi. - Ainoa kerta, kun sinä tuon Tannerin olen nähnyt vihaisena, niin se oli silloin, kun levottomuuksia eli Senastinterilla kesällä, heinäkuussa, Valtiovarainlaitoskunta eli siinä kulmassa, missä se nytkin on.

Prof. S.: Nehän kerran vaagitsivatkin ja veivät putkaan.

Tuom. T.: Jaa, se eli johonkin aikaan marraskuussa.

Prof. T.: Niin, sitten oikeuslaitoskunta eli siinä vieressä, siellä, missä nyt on korkein oikeus tai kellä ~~sä~~ se on se huone. Tanner ~~kerä~~ ~~XX~~ tuli sieltä omasta huoneestaan minun huoneeseeni, kun istuin ja ~~XY~~ kirjoitin siellä, ja eli niin hurjan vihainen ja kulki edestakaisin huoneessa - en ole koskaan nähnyt häntä niin vihaisena - ja haukkui, että tuommoisia! - tehdä tuommoisia!

Maist. R.: Terikekokkia eli 8 tuumia työpäivän hyväksi.

Prof. S.: Niitäkään pidettiin keko kesä.

Tuom. T.: Keko kesän niitä oli.

Prof. S.: Kirjailija Järnefelthän valtasi keko Nikelaiskirkon ja piti sitä liianana.

Tuht. A.: Niin, Järnefelthän kävi myöskin Kallion kirkossa saarnaamassa.

Pref. S.: Niin, mutta Nikolaiskirkon pitivät Beldt ja sisar Huttunen. Kyllä minä ne molemmat tunsin. Ja Beldthan täytyi sitten kuljettaa hullaushuoneeseen ja puhdistaa kirkko.

Teht. A.: Se, joka tyhjensi kirkon ja selvitti kellakan, eli miliisi.

Pref. S.: Niin, se eli miliisi. -- Voss-Schreder, ja kello 4 yöllä hänet vietiin hullaushuoneeseen.

Teht. A.: Mutta Rovie sen puhdisti.

Pref. T.: Se Beldt eli aineut, että nyt ne menkään ja surmataa kaikki miljeonäärit tässä kaupungissa, ja sitten se luetteli kaikkia miljeonäärejä, keitä nyt eli, Steckmann ja Kregius ja Ahlström ja Hackmann j.n.e. Tätä sattuihin elämään kuulemassa se vuorineuvos Elfving, ja kun hänen nimeään ei sanottu, niin hän suuttui kauhasti ja sanoi, että jos ne nyt eli ne miljeonäärit, jotka hän tuntee!

Pref. S.: Niin, hän sanoi, että "de vä nu de miljeonääreina!"

Maist. R.: Siellä joutui siis keho senestti avustamaan professori Serleschinista järjestyksenpidossa?

Pref. S.: Minua ei avustanut kukaan. Svinshufvud keitti avustaa ja eli viikkokokouksen päätös sinä yönä, että piti laillisuutta noudattaa, mutta minun täytyy sanoa kaikkien kuullen, etten minä sanonut tkeä muista sosialisteista kuin Tannerista. Vuolijeki keitti minä elle noin ja noin ja muut kaikki olivat ihan vasemmalla. Brittiläkin minua täytyy sanoa, että rautatieasemalla syntyi suurimaksi osaksi Veikonmaan provokatsioista.

Pref. T.: Eikö hän se ollut liian voimakkaasti sanottu.

Pref. S.: No, se nyt on liian voimakkaasti sanottu, mutta suureksi osaksi hänen varenattomista puheistaan.

Teht. A.: Kyllä minun käsitykseni taas on se, että miliisilak-
koihin eli syytä se, että minä liian nopeasti tahdoit päästä laillisuuteen, et sinä ettaant tarpeeksi huomioon sitä köyhälistön vallankumousta, joka oli kaikkien sydämissä, ettei voinut mennä vanhoihin muotoihin.

Prof. S.: Päinvastoin, se olisi pitänyt tehdä paljon nopeammin kuin ~~se~~ tehtiin, se olisi pitänyt tehdä ensin. Se oli suurimpia vikojani, etten minä tehnyt sitä kohta seuraavana päivänä. Minun olisi pitänyt sanoa, että nyt pitää Suomen sosialidemokraattien pitää huoli siitä, että Helsingin miliisi lakkautetaan. Se olisi ollut sinä oikea. Olisi pitänyt sanoa, että eilinen välipuhe oli sellainen, että tässä on lailliset elet palautettavat ja laillisuutta noudatettava. Sitä keresti Teki hyvin voimakkaasti tässä keuhkossa, mikä edellisessä yönä pidettiin SM-tytöillä, jollein pöytettiin. Ja jos minä olisin ollut viisas mies, niin minä olisin sanonut heti seuraavana päivänä, kun tultiin, että ensimmäiseksi työksi pitää Helsingin miliisi lakkauttaa, sillä se on laiton. Ja minä sanoa, että minä olen täysin vakuutettu siitä, että jos minä olisin ollut tarpeeksi päättäväinen mies, niin se olisi voinut mennä. Ei KKK se olisi tietysti tähtännyt kapinaan, mutta se olisi saanut ai van teisin kuitenkin.

Maist. R.: Mikä oli pohjimmainen syy miliisilakkeen? Palkkakysymyskö?

Prof. S.: Ei se ollut palkkakysymys yksinkertaisesti. Ei, kyllä se oli se, että he tunsivat, että Venäjältä oli tulemassa vallankumous, ja he halusivat pitää vallan Helsingissä.

Tek. A.: Niinkuin kaikkialla, saada järjestysvalta käsiinsä.

Prof. S.: Saada yhteiskunta kääntymään, niinkuin sanotaan, valmiiksi siksi kuin tulee se vallankumous Venäjältä. Jos se olisi ollut vain palkkakysymys, niin se olisi voinut järjestää, mutta se ei ollut pääasiana se.

Tek. T.: Siinä lakossa oli kyllä se vaatimus, palkkakysymys. Oliko se 500 mk. kuussa muistakseni.

Prof. S.: Niin, sitten myöhemmin, kun miliisi teki lakon, mutta miliisi ei suostunut, minähän olin puheissa heidän kanssaan. Ja minä olen monta kertaa katunut, etten minä heti seuraavana päivänä tehnyt siitä kabinettikysymystä, että se on lakkautettava tämä miliisi tai minä lähden pois, koska nimenomaan oli kysymys siitä, että laillisuutta noudatetaan.

Tuom. T.: He olivat 8 päivää lakossa. Puhkausti palkkakysymys.

Teht. A.: Se oli kyllä heinäkuussa se palkkakysymys.

Prof. S.: Mutta ei sekään ollut yksinaamien palkkakysymys.

Teht. A.: Se oli se, ettei nimitetty sitä poliisimestaria, jota he olivat ehdottaneet, siitä se johtui.

Prof. S.: Ne tahtoivat saada kaikki nimittetyiksi, poliisimestarikia, ja yleensä pitämään järjestyksellä kussaan.

Teht. A.: Niin, kyllä he kai, - - mutta enen uskonsa mukaisesti Ø.

Prof. S.: Niin, ne tahtoivat demineerata.

Teht. A.: Ja sitten ne tahtoivat saada erotetuksi joitakin entisiä Bobrikeffia ja Seynia aikaisia komissareita.

Prof. S.: Revie oli siinä, se oli yksi niistä pahimpia.

Tuom. T.: Siinä erehdyt, se oli hyvin reilu mies.

Prof. S.: Ei, kerran se petti Svinhufvudin, rehellisen Pekan niin miltisti. Hän oli hyvin venäläistynyt. Kyllä hän voi olla suuren reilu mies, mutta täysiverinen bolshevikki, hän sympatisoi venäläisten bolshevikkien kanssa.

Tuom. T.: Mikä tuntuu jonkun verran - Ø -.

Teht. A.: Ei bolshevikki, mutta vallankumousmies vain, niinkuin kaikki sosialistit, - ei mikään bolshevikki. Ei sillein tiedetty vielä, mikä bolshevismi on.

Prof. S.: Se riippuu siitä, jos tahtoo käyttää vallankumousta kahdessa merkityksessä, niinkuin Wiik sanoi oivan oikein. Hän oli siinä mielessä bolshevikki, että hän tahtoi, että sen piti käydä epäparlamenttaarista tietä, odotti kaikki Venäjältä toisia sanoen.

Teht. A.: Mutta mitä bolshovisteihin tulee, niin Stahovitch kehoitti meitä sinneeseen elämään suosiollisia bolshevikille, kun he tulevat tänne.

Prof. S.: Stahovitchin keho sjan pelkäsi, eihän hänellä ollut mi-

tään galtaa. Nohän ottivat hänen palatsistaankin puolet muka epetussa-
leiksi ja muut ja minulla oli sen kanssa semmoinen työ, aikameinen työ.

Maist. R.: Siishehkän eli huuten senastin istuksessa suostuttu --

Pref. S.: Siisheh eli pakke, sillä Stahevitsk selitti, että ne ot-
tavat huuten ne väkisin.

Tekt. A.: Ei ollut huoneita muualta saatavissa.

Pref. S.: Olihan keko presidentin linna heidän hallussaan. Si-
inä istui m.m. se Ispanevitskin komitea, siellä minun piti käydä vielä
viime tingassa, ennenkuin ne ehtivät Aleksanterimpatsaan kaataa. Siinä
oli jo salke ympärillä ja heidän piti kaataa patsas. Mutta siellä oli
joku seiti, joka itse tarjoitui olemaan tulkkina, ne rupesi selkomaan
venäjäksi, että olatteko hulluja. Sitten ne tahtoivat ottaa sinäkin ne
pilarit ylhäältä, joissa on jonkinlaisia kruunua tapaisia kuparista. Ni-
inä sanoin sille heidän vielä ruotsiksi, että antakaa nyt, jos pahaksi %
tulee, ottaa ne pois, kunhan ne suostuvat tuon, mutta kehtakaa nyt puhua
niiden kanssa niin kauan, kun minä käyn Ispanevitskin komiteassa. Ja %X%
siellä minä olin ja sieltä lähetettiin kaksi miestä ja ne saivat ne
järkiinsä. - Mutta sittenhän ne leikkivät aivan niinkuin lapset, kaiki-
ta apteekkeista ne hakkasivat kotkat pois ja Keisariansarkiveltä raahattiin
kotka alas ja hurrattiin. Tuollaisista lasten leikkiä.

Tekt. A.: Muistatko vielä Pietarsaaren lakon, jota olimme selvit-
tämässä?

Pref. S.: Minä olin niin monessa. Pietarsaaressa oli paikallisen
lakko.

Tekt. A.: Ja siisheh eli syynä, että Terppa eli määrännyt, että entinen
Seynin aikainen poliisimestari pantaisiin takaisin virkaansa. Se-
hän eli mahdolen mies siishehkin aikaan. Ja se tulikin virkaan, ja elihe
se nyt venäläisten avulla vangitsivat tämän ja keko poliisikuun-
nan, kolme miestäkö siellä oli määrännyt, keko kaupungissa ei ollut
poliisilaitosta meidän viikkoon. Ei siellä voitu saada passeja, jotka
kuitenkin piti annettaman siihen aikaan, eikä mitään.

Pref. S.: Kyllä minulla oli se käsitys, että se entinen vanha lääkäri
oli oikeassa, joka sanoi muinais, kun eli Käkisalnessa hullujen-

huone kriminaalirikellisistä varten ja senaatti kysyi vanhalta lääkäriltä ehdotusta sen laajentamisesta, niin hän sanoi, että eihän siinä ole muuta kuin panna teltta keko Käkisalmen kaupungin ylitse, niin siinä on laajennus tehty. Ja minulla oli se sama käsitys keko Suomesta sillein.

Prof. T.: Minulla oli se käsitys Pietarsaaresta, että sieltä tuli sähköseura, jossa kysyttiin, mitä he tekisivät. Minua hermostuttivat ne sähköseurat ja minä sähköitin Kyvin lyhyesti, että tehkää velvollisuutenne ja lopettakaa lakko, ja sillein se leppui eikä senjälkeen tulut enää yhtään sähköseuraa.

Teht. A.: Se leppui sillein, kun Serlachius ja minä kävimme siellä.

Prof. S.: Kyllä se leppui sillä kertaa ja niiden piti maistaa minut vielä oikeuteen, mutta minä menin ulkomaille.

Teht. A.: Ne suostuivat siihen ehdotukseen, jonka olimme tehneet ja joka oli sopimuksessa miliisijärjestön kanssa. Ja ne sanoivat vielä jättestäpäin, että eihän ne kehdatta enalle miehelle - - . Ja samana päivänä oli lakko loppussa.

Prof. T.: Sikös se päättyi uudestaan, sillä se oli nähtävästi Serlachiuksen kesäloven aikaan.

Prof. S.: Se oli niin päin, että minä olimme luvanneet kannatta jotakin siitä, jota ne tahtoivat, mutta minä jouduin vähemistööni, sillä se oli jo niin myöhässä, että kaikki sosialidemokratit paitsi Tanner olivat tainneet mennä pois. Oli jo niin myöhäinen ja sillein tuli jotakin jälkiselvittelyä.

Teht. A.: Se oli heinäkuun puolivälissä. Pari kaukautta meni sitten kuitenkin sen selvittelyn pohjalla.

Prof. S.: Kyllä se oli suuri hallujen huone keko tämä rakas isänmaa sinä kesänä.

Teht. A.: Viipurissa oli taas poliisilakko, jota minä olimme selvittämässä.

Prof. S.: Siinä oli küberöörien nimityksiä ja kaikkia sellaisia. Piti olla kieli suomen suussa. Turkialla piti aina olla sanassa, kuka kel-

pasi kuvernööriksi, eli niin helposti sitä järjestetty.

Prof. T.: Mihin menivät muistekseni joksensikin kaikki, paitsi Oulun läänin kuvernööri, sekä meni suoraan kenraalikuvernöörille, se nimitettiin ilman Serlachiuksen puoltelusta.

Prof. S.: Ei, Nandelstadihille oli luvattu. Se oli niinpäin, että Kerff oli luvannut Nandelstadihille Oulun paikan, ja sitten hän oli luvannut Hellenille, että hän pääsee johonkin muuhun kuvernööriksi, kun hän lupaa. Ne eivät katsoneet häntä apivaksi Turussa, koska hän ei ollut ollut Yhdessä venäjällä.

Prof. T.: Kuopiossa oli silloin _____, hän oli määrännyt. Ne tapahtuivat sinua kuulematta.

Prof. S.: Ne tapahtuivat sinua kuulematta ne kaksi.

Prof. T.: Mutta eihän Hellen tallut maaherraksi Kuopioon.

Prof. S.: Tuli, jän tuli Kuopioon. Terpan nimitystä vastaan sinä pääsin vastalauseen. Terpasta oli äänestys ja siinä sinä jouduin vähemmistöön.

Prof. T.: Kaikki muut sinä esitit ja senatti eli enkana.

Prof. S.: Kukas se nyt tuli Turkun?

Tuom. T.: Cellan.

Prof. S.: Aivan, mutta sinua ehdokkaani oli kyllä Turussa entinen kuvernööri Bergenström, joka oli pantu viralta välillä.

Prof. T.: Mutta missä kaikissa muissa oli, paitsi Nandelstadiin määräämisessä, esennistö takana. Saarinen oli Hämeenlinnassa.

Prof. S.: Ja kukas tuli Viipuriin? Suomen.

Teht. A.: Särkännekin oli pari päivää.

Prof. S.: Kyllä se oli enemmänkin kuin pari päivää väliaikaisesti.

Maist. R.: Kaikista näistä kuvernöörin nimityksistä ei senaatin pöytäkirjoissa näy mitään.

Prof. T.: Kyllä niistä oli yksityisesti puhetta ja äänestyksiä,

mutta siinä asiassa voi ehkä sanoa, että politiikka vähän vaikutti, sillä te tahdoitte kyllä saada sosialisteja.

Maist. R.: Eikö tullut sosialisteja?

Tuom. T.: Saarinen eli kai siinä. Sarkanen eli lähellä meitä.

Pref. T.: Siitä Saarisesta, te piditte kovasti kiinni, minä erityisesti muistelen.

Pref. S.: Kuka tuli Mikkeliin? Se oli myöskin juuri teidän.

Tuom. T.: Ei meillä ollut Mikkeliissä.

Pref. T.: Kuka sinne tuli, Mikkeliin?

Pref. S.: En minä enää ~~muista~~ muista.

Maist. R.: Kuinka sosialistit alistuivat siihen, kun meillä olisi ollut tilaisuus Tekelin avulla ~~määrätä~~ määrätä?

Pref. T.: Ei siinä ollut sen suurempää, se oli vain tämä Saarinen.

Pref. S.: Ei tahdettu saada mitään sinne, alkoi olla sillä tavalla, etteivät kuverööripaikat olleet niin haluttuja.

- - - - -

Maist. R.: Veisitteko kertaan isän alusta alkaen, miten valtalaki kehittyi?

Pref. T.: Kyllähän tätä valtalakia siellä jussalattomasti käsiteltiin, milloinkin näkyi näistä papereista/ (lukee).

Pref. S.: Ja elintarvelakeja laadittiin. Sen minä muistan aina, että niitä kutsuttiin telefontelppalakeiksi, että "tää ei ole oikea, tää on telefontelppalaki."

Tuom. T.: Minulla on keko elintarvehistoria yhteen kasaan pantuna, minähän joutuin sen koittamaan.

Pref. S.: Sattui hyvin usein, että joku sanoi, että tämähän on niitä telppalakeja. Niitä pidettiinkin sivan erilaizina, ei niille pantu samoja vertimuksia.

Pref. T.: Vuolijeen esitelmästä siitä tuli.

Tuom. T.: Minä jouduin finansseista kääsin siitä aluksi keittämään.

Pref. T.: Sinullahan eli suurin työ.

Tuom. T.: Minulla eli hyvin tarkat paperit ja vieläpä pöytäkirjat Pietarissa pidetyistä sitseistä.

Pref. T.: Siinäkin eli Suomen Pankki kelisevässä, niin että se on hyvin tärkeä asia.

Tuom. T.: Siinä eli kaksi isoa juttua. Ensimmäinen eli se, kun ruplalle pantiin pakkekurssi 2:66 - 2:67 ja sen arvo eli hyvin padeunut, niin että se alkoi mennä 3/2 markkaan ja siitä alkekin. Kaikki valtion laitokset olivat velvolliset ottamaan täydestä kurssista vastaan ja joka ihminen keinotteli ja maksoi maksunsa ruplilla ja siitä kertyi Suomen Pankki täyteen ja se sai jumalattomia tappioita. Niitä eli monia satoja miljeonia ja sitä keotettiin keko nika saada pois, mutta välisikasta hallitusta ei saatu taipumaan.

Toinen iso finanssijuttu eli, kun niiltä leppui Suomen valuutta. Ne olivat saaneet Suomen Pankin välityksellä noin 100 miljeonaa markkaa eri perioodeilla, niin että eli 400 miljeonaa ja kertynyt - se eli siis noin 4 miljardia nykyistä rahaa. Niilläkin eli sotatrtvtilaukset, paperityöt ja muut heidettävänä ja maksettavana, ja siihen tarvittiin paljon Suomen rahaa, ja kun ei Venäjän kauppavaihto Suomen kanssa ollut Venäjälle aktiivinen, vaan päinvastoin passiivinen, siis Suomelle aktiivinen, niin he eivät mitäkään kautta saaneet Suomen rahaa. Meidän täytyi aina antaa heille. Sitten he jo keuhkalla aikaisemmin ai-keivät sanoa, että nyt leppuu Suomen raha, nyt pitää antaa. Se eli minun isoin esieni, jota jouduin keittämään keko kesän ja johon minä kaaduin sitten. Minä niin epäluottamuslauseen eduskunnassa.

Pref. T.: Mutta et sinä siihen kaatunut, eivät he merkinneet mitään.

Pref. S.: Me olimme yhdessä Vuolijekin ja kuka se eli välikäisen hallituksen kanssa neuvottelemassa, ja Vuolijeki ehdotti, että se söi-

sivät Amandamenttina neitsit, että meillä olisi jotakin valuuttaa. Ja se välitöiden hallitus otti sen hyvin vastaan. Sillein Sinowjeff katkaisi hyvin lyhyesti keskustelun ja sanoi, että Venäjän hallitus ei ole siinä mieltä, että sen tarvitsee myydä masta.

Tuom. T.: Minä väkään jatkan vielä. - Minä pidin täällä sitten laajoja neuvotteluja sekä meidän miesten - siis senaatin jäsenten - että myöskin pankkimiesten kanssa ja tultiin siihen tulokseen, että 800 miljoonaa oli ylivoimaisista - sen vastaisi 800 miljardin nykyistä rahaa - mutta se katsottiin voivanne tarjota 350 miljoonaa, ja senaatin valtuutetut kansas niin tein sitten lopulta Pietarin matkan. Ja kun heiltä oli ikään loppu rahat, niin minä tarjosin ensin omalla riskillä 50 miljoonaa markkaa.

Prof. T.: Se oli ikkähänlainen lausuma Suomen rahasta annettuna.

Tuom. T.: ²⁹⁰ Setajoukkojen ylläpitoon 290 miljoonaa, tilauksiin 275 miljoonaa, saldo kauppabilanssin mukaan 65 miljoonaa ja Suomessa olevien yksityisten henkilöiden rahat 250 miljoonaa, siitä tuli 880 miljoonaa. Sillä 350 miljoonaa tarjouksella minä menin ja siitä sitten tingittiin kaksi päivää yhdessä istunnossa, jossa oli kaikki heidän hallituksensa jäseniä, - tässä on minulla edessäni pöytäkirja.

Maist. H.: Keskutimme se siitä, että ryssä ei ollut rahaa?

Tuom. T.: Koko maailmasta ei saata ostaa Suomen markkoja, joita se tarvitsivat täällä.

Prof. S.: Rapla oli huonossa kurssissa, se tahtoivat ylläpitää huonon kurssia. Suomen Pankin oli pakko vaan ottaa. Kyllä minä muistan sen keuhkon Pietarissa. Se Sinowjeff se suuttui kovasti.

Tuom. T.: Tässä on pöytäkirja erästä keuhkosta, jossa minä olet ollut mukana. Siellä oli Lweff puheenjohtajana, Tsheretelli - hän oli kaukasialainen, georgialainen - , Stakevitch sitten Rackell ja Tekel, Serlachius ja Setälä. Rässä minä en ollut mukana (lukee).

Prof. S.: Mutta minä muistan, että Sinowjeff lisäsi, että hyvin mielellään hän sukee, että Venäjä sen maksaa viljasta, sillein kun tiljaa tu-

lee, mutta nyt ei ole. Ne haivat hän lisäsi, sen minä muistan hyvästi.

Tuom. T.: Minä keitin myös sitä viljassa-makua saada aikaan, mutta silloin heillä ei ollut. Sitten päättiin Backell puhumaan myöhemmin samasta asiasta. Täällä on vielä: "Backell smärker att --

Överlänlande."

Prof. S.: Aivan. Hän oli silloinkin niin, että hän meni ihan tuolistaan, kun Vuolijoki esitti. Heillä oli tulkkina Suomen Pankin Grästen. Sitten hän tuli minua lueksi - minä nyt keitin vähän sevitellä - keskellä kaikkea ja hän sanoi: "Te sanoitte, että Te olette siviiliteimistukseen pätevä; kuinka rikosseikauden professori pääsee siviiliteimistukseen!" - keskellä kaikkea, kun siinä kahden puheltiin. Mauton istuttiiin juhlallisesti ja pyydettiin puheenvuoroja.

Tuom. T.: Mauton ne olivat juhlallisia istuntoja. Siellä oli paljon herroja - -

Prof. S.: Lweff oli hyvin juhlallinen mies.

Tuom. T.: Ja paljon ne tulkasivat aikaa. Mutta ne olivat aivan mahdottomia. Ne selittivät, että katkaisevat työt, ^{"Mihin te joudut-} ~~XXXXXX~~ te sitten, jos ei töitä tehdä?" Ne sanoivat, että jos ei muuta, niin pääsee soita kuivamaan. Ne röhöttivät sauramaan, että "soita kuivamaan!" ^{tyytyvät} ~~XXXXXX~~ Ne, olisi sekin mukava!" - Päässissään ne ~~XXXXXX~~ siihen 350 miljoonaa. Minä tuloin kotiin sen tiedon kanssa ja tultiin esitys eduskunnalle ja 50 milj. markkaa annettiin heti lörskettä hallituksen riskillä tai minun persoonaalisella riskilläni. Siitä kelmestasadantaviidestükynness-täköse tuli pitkä juttu eduskunnassa. Se kävi Suomen Pankissa ja oli 3 - 4 kertaa esillä ja se kävi pankkivaliokunnassa ja lopulta kaatui keko juttu, ja minulle annettiin sursapa siitä 50 milj. markasta ja minulle sanottiin, että se tulee ensi puoluekokouksessa esille se asia. Seuraavana päivänä minä menin Stahovitchin luo ja sanoin, että minä olen saanut epäluottamuslauseen, että hän päästäisi minut eroon. Olin noin viikon ollut eroon seksaattista, niin sitten laakesi se 50 miljoonaa - se eli kekseli - ja silloin soittaa seksaattista minulle Ehrareoth, että "minä

vein saaneet sinulle sen ilosanoman, että ryssä on maksanut sen 50 miljoonaa takaisin."

Prof. T.: Ettehän sinä erehnyt.

Tuom. T.: Joo, sinä jätin reikkuusasi. Minä otin sen kasaan, että minä en hyppäisi pois, ensinkään välisikeinon hallitus, joka eli minut nimittämät, vapauttaa minut. Minä jätin sinne heidän elintarpeita ja finansseja ja mitä siellä oli.

Teht. A.: Olit elintarvetoimittajina, sitten kun Vuolijoki eli erehnyt.

Tuom. T.: Me olimme Passivuoren kanssa kahden lopulta neikäläisistä, toiset ottivat lauan.

Teht. A.: Minä olen lomalla.

Tuom. T.: Vuolijoki meni ensimmäisenä pois voimellakaan jostakin. Tekeistä tehtiin silloin elintarvetoimittajiksi samalla ja hän samana päivänä teki riidan niiden rajakirjoista. Hän teki 10 päivällä alustaa niiden rajakirjoista, sen hän oli luvannut etukäteen samallemme, ja kun sitä ei ollut hyväksynyt, niin hän meni sitten pois. Voimassa erosi samalla, Ailiä oli lomalla, Passivuori ja minä jäimme sinne melkein ja odotimme, siksi kuin saimme erokirjansa.

Prof. S.: Minä en saanut koskaan.

Tuom. T.: Eikö? Minulla on kassa paperi.

Prof. S.: Minulle ei annettu.

Prof. T.: Kerenskin allekirjoittama nimityskirja minulla kyllä on, mutta ei mitään erokirjaa.

Mäist. R.: Professori Serlachius pyysi ensimmäisenä eron jostakin syystä 5 päivää - -

Prof. S.: Minä pyysin eron, mutta minulle ei myönnetty.

Prof. T.: Se oli sairauden vuoksi.

Prof. S.: Minä ajattelin sanoa, että koska minä en ole saanut kan-

matusta virkeveljiltä enkä voi ylläpitää järjestystä tässä maassa - on ellenkaan sairauden perusteella. Mutta minä olin virassa aivan siksi kun vangittiin, on minä ollut peissa.

Prof. T.: Minäkin heidin yhteen aikaan - - -

Prof. Serlachius: Sinä olit kesälorella.

Prof. T.: Ei, mutta kun 8 tuntea työpäivällä/ki oli eduskunnassa ja siellä oli hirveitä väkijoukkoja, silloin minä olin sisäministerinä, koska minä vielä vitsailin, että minä olen ainoa poliitikos keke Suomessa nykyään.

Prof. S.: Minäkin olen erehdyksestä luottamuslauseen; etkö muista, kun kaksi sosialistia erehdyksestä lähesti väkisin.

Teht. XX A.: Se oli millisilaken yhteydessä tehdystä välikysymyksestä, kun muutamat sosialistit lähesti väkisin erehdyksestä.

Prof. T.: - - - - - kaksi kolme viikkoa lepussa peissa, ennen kuin se meidän, Eerareeth, Setälä ja minä.

Prof. S.: Etkös sinä muista, kun Setälä taas hyppäsi pystyyn, kun Svinhufvud tuli meille ja sanoi, että eikö meidän suostetta kusi hallitus itsekkäisyyden perusteella. Silloin minä sanoin, että minusta on se aivan oikea ajatus ja siksi pitää se tehdä, mutta se olennainen olleet niin paljon tekemisissä tällä väliaikaisen hallituksen kanssa, että se olennainen sekä kensuuerattuja että mukaleerattuja tässä asiassa. Silloin Setäläkin oikein hyppäsi korkealla ja sanoi, että olennainen se millään tavalla! Joo, minä sanoin, että minä rupeaisin kyllä tällä hallitukseen, mutta pitää olla jonkinlainen poliittinen oikeus. Ne olennaiset tunteet teossa tällä väliaikaisen hallituksen ja nyt se heidän selkänään takana meidän se suuret miehet. Ne pitää olla eri miehet, joita ei edellisen toiminta / side. - Etkös sinä muista?

Prof. T.: Kyllä minä muistan.

Prof. S.: Muistan, että Setälä suuttui kovin näistä suasista.

- - - - -

Prof. Serlachius: Mautea minulle eli se käsitys, että tuossa välisaksisessa hallituksessa eli kutsuinkin mitättömiä miehiä. Lweff eli hyväntahtoinen, mutta häneen ei tullut mitään. Hän taputti hyviä elälle ja eli hyvä, mutta hän eli enemmän kuin epäkäytännöllinen. Schinereff eli vahva mies. Miljukeff ja silloin vähän pelkäsi sukelaisia. Ja Ritter kuka eli minun mielestäni mivan epäluotettava, eli Kerenski. Se eli niin epäluotettava. Minähän elin siellä Talvipalatsissa häntä tapassaessa Backellin kanssa ja silloin ja hän teki minun hyvin epäluotettavan vaikutuksen. Hän sanoi, kun minä pyysin lupaa, että e/ ei-
kö heidän poliisista saatiin, että kun tänne tulee Venäjältä varsinkin niin paljon - - -, hän sanoi, että asiasta vaan. "Millä /XXXX ne nyt ex asiastetta?" - "No, puupatukoille vaan."

Tuom. T.: "Tekein tuolinjalka."

Pref. S.: Sitten se varinno Blackellin Ranskan pois. Ja minä tulin ketiin ja tämän oli kysymys sitten tähän poliisia asustamisesta. Mutta kysymys oli siitä, että mistä piti nostaa rahat, sillä tietysti eduskunta ei olisi myöntänyt rahaa siihen. Ja sitten Suomen teollisuus kaikki tarjoutui antamaan rahaa, kaikki nämä eri tehtaat ja laitteet kukin taksoitettujen tulojensa mukaan. Ja minä muistan sen vielä hyvin, että Privaattipankki vaati sitten minulta kirjallisen todistuksen, että tämä tapahtuu minun tiedeni, sisäasiain ministerin tieteen, ja minä en ole keille - se eli Ehrareeth muistaakseni, joku hen pyysi. Mutta sitten se tuli kaikkein oasottonnadeksi Dönnarin tieheen - sittomien lähettillä lehteessa -, hön kuului nimittäin Villateollisuuden johtokunnan, ja hön epäili, että oli jotain saukselsisytävällisiä kajeita siinä, ja hön tuli siven raivavansa jalopourana sinne sisään sinua virkakoneeseen ja sano: "Örhäller det sig verkligen så, att det sker med senatorns begivande .Må det inte

bara vara för en tysk landstigning i FY Finland

När tysken kommer, så bränner ryssen allt vad den hinner. Jes tänne talar saksalaimen, niin ei kuksa uske, että venäläinen tekee vastarintaa. - "Ja, jag ser, att det har kommit från Adelf Bensderffoka sället." Minä en tunne häntä monta kuin niin paljon, että tervehdin häntä. - "Har ni telat med någen, har ni telat med generalguvernören?" - Minä saisin.

että minä en ole puhunut vielä hänen kanssaan, olen puhunut itse Kerenskin kanssa. Kearselikuveraööri tuli tänne eilen ja hänen kanssaan en ole vielä ehtinyt. Sillein hän sanoi: "Minä olen heti puhumaan Kerffin kanssa, se on minun paras ystäväni Suomessa." Sillein minä en voinut olla tekaisematta siihen, että: "I nä fall måste jag beklaga, att ingeniören icke har valt bättre vännar." - Minä olen sitä mieltä, että Stahovitsh olisi mennyt itsenäisyyteen miten pitkälle hyvänsä, hän oli hyvin hyväntahtoinen mies, mutta Kerff oli pahassa keuhkossa.

Prof. T.: Brunner laittaa myös jenkkaista ministeria. Sventerzetski - -

Prof. S.: Hän ei ollut kearselikuveraöörin kanslia virkamies, vaan persoonallinen sihteeri, virkamies erikoisia tehtäviä varten. Ja siinä oli someinen paikka, että hän ei voi olla virossa siitä syyttä, että Kerff on niin vakdoten, ja että hallitus on antanut Tuulesheimen tehtäväksi pyytää Stahovitshin toimeksipidettä, että Kerff petkittäisi pois.

Prof. T.: En minä muista, että kenkatti olisi antanut erityistä tehtävää.

Tuom. T.: Kyllä se Kerffista paljon puhuisi.

Prof. S.: Minä muistan aina, että Stahovitsh ei osannut sanoa "Tuulesheimen" vaikka olisi tehnyt ihmisiä. Se sanoi aina "Tuulesheimen."

Prof. T.: Stahovitsh oli hyvin mukava mies.

Prof. S.: Niin se oli, jos se vaan olisi saanut jouda tarpeeksi kenjakkia, se ei olisi puhunut mitään.

Prof. T.: Maderia se joi.

Prof. S.: Se joi sitä vaan. Hän ei olisi pannut vahtaan, hän oli liianki apaattinen henkilö ja kun hän meille tuli, sitten hän ihon ser-tui, kun ooni Espanjassa tei Pariisia. Hän joi itseensä keuhkaksi. Hän oli hyvällä alalla täällä ja. Witten leski oli täällä ja joka päivä samul-la kuu tuli, eli Witten leski siellä. Hän esitteli meidät joka päivä ja sitten hän pyysi anteksi - ranskaa se puhuivat keskenään - ja sit-ten hän sauteli kättä, jetti alas sen ja sitten minä tulim sisään. Niin

että kyllähän minä näin, että hänen kanssaan hyvin osasi pelata vaikka kuinka, mutta se oli Kerff, joka sanoi aina, että täytyy ajatella Venäjän yhteyttä.

Teht. A.: Kyllä minä näin sen käsityksen, että Stahovitš ainakin puhui Pietarissa valtalakia vastaan.

Prof. S.: Niin, Pietarissa aina.

Prof. T.: Minähän matkustin joksenaikin heti Pietariin, jolleinka tapasin Vashenken, niillä oli keko kadettipuolueella - sehä oli ministerivaltiosihteeri alussa, ennenkuin Backell tuli - niillä oli puoluekeko Marian teatterissa. Siellä minä kuljin pitkin ja sain tavata niitä siellä, ennenkuin niillä oli neuvottelu. Se kävi vastassa asemalla ja kuljetti minua hoviteatterissa ympäri. ^{Vashenke} ~~XXXXXXXX~~ oli suuri mies. Kadut olivat hirvittävässä kunnossa, niin että ne olivat tällä lailla teistenne niskassa (käyttös). - Sillein minä kävin myöskin Stahovitšin ketossa ja jätin tämän ehdotuksen ja hän lupasi esittää sen väliaikaiselle hallitukselle, joka samana päivänä pitäisi kokousta Marian teatterissa. Niin että kyllä hän oli sen väliaikaisen lain, Lex Tulenheimon puolella.

Teht. A.: Niin, siihen ~~XXXXXX~~ saakka, mutta valtalakia sitä hän oli tiukkaan vastaan.

Prof. T.: Niin, oikeastaan hajeituksesta saakka.

Teht. A.: Niin, siitähän hajeitus seurasi. Minä muistan vielä, kun Tekoi jätti sen adressin Helsingin asemalla Stahovitshille, niin minä jo ministä näin, hän pisti sen kylmästi taskuunsa vain. Kun ei ilmoitettu valtalakeista mitään, ennenkuin vasta viikkoa jälkeempäin - - -

Prof. S.: Mitä minä tuloin tekemisiin Sveterzetskin ~~XXX~~ kanssa, niin hän oli reilu mies. En minä takaa mitään nyt, mutta kyllä hän oli niin reilu mies kuin olla voi sillein. Ja hän puhui siven avoimesti. Hän oli tulkkina, kun minä puhuin Stahovitshin kanssa. Tavallisesti oli joitakin muitakin, mutta kun minun täytyi kulkea siellä usein, harva se päivä - - hän teki hyvin reilun vaikutuksen.

Prof. T.: Epäilemättä.

Prof. S.: Ja hän eli paljon paremmalla ymmärryksellä varustettu kuin Berg, joka ampui itsensä sitten. Hän eli kyllä hyvä upseeri, mutta hän ei ollut mikään - - -

Prof. T.: Hän ei pystynyt järjestelmään.

Prof. S.: Ei pystynyt ellenkään. Esim. juuri tuo julkaisemisjuttu ja keho tuo hajeitusjuttu, niin sen hän sekoitti ihan, ^{se} ~~hän~~ olisi mennyt aivan hyvin ja hän teki sen aivan bona fide yhdessä Jalanderin kanssa. Ne kehtivat pelastaa meidät joutumasta välikäteen ja sitten ne sekoittivat sen niin pahaasti.

Tuom. T.: En ole kuullutkaan, mitenäs se kävi?

Prof. S.: Se pantiin ryssä ja se ei olisi pujahtanut Stahovitskin mieleenkään tehdä sitä, mutta ne selittivät, että muuten tulevat suomalaiset miehet välikäteen.

Tuom. T.: Valtalaki siinä suurin juttu oli ja sitäkin sitä alotettiin jo huhtikuun alkupäivinä. Sen esihistoria on luultavasti tuossaakin.

Prof. T.: Minulla on myöskin muutamia pöytäkirjoja. Mutta muuten siinä tehtiin hurjasti työtä, ne tehtiin kaikki valmiiksi meidän aikaan, kaikki nämä perustuslait, jotka myöhemmin tulivat.

Tuom. T.: Oli komea jo.

Prof. T.: Me teimme ne valtioneuvostossa uudelleen, ne olivat ainakin oikeusministeriössä valmiit, painelaki ja yhdistyslaki. Oli hyvin vaikeita juttuja alussa ensin nuo hajeituskustannukset.

Prof. S.: Aijai!!!

Prof. T.: Honkanen oli esittelijänä ja Serlachius ei saanut omaa käsitystään siihen, jonka senatti oli omaksunut. Hän tuli yhtenä päivänä sinun luekseni ja sanoi, että keho nyt, jos saisit tuon Honkanen järkiinsä.

Prof. S.: Minä laskin, että niinä kuukausina, kun minä olin silloin sensaattissa, niin minulla oli efektiivinen työpäivä 18 tuntia vuorokau-

dessa, mutta tapahtui sellaistaikin, että leppui paperit kelle IO asun-
la ja kelle II piti olla taas senaatissa, etten ollut pannut maata yhtä
tään sinä yönä.

Prof. W. T.: Kyllä sellaista öitä eli meillä kaikilla.

Tuom. T.: Se oli vielä niin ennustonta sillein kun oli vanha järjes-
telmä, kaikki pienet asiat ja vielä kaikki ne, mitä nyt on korkeimmalla
hallinto-oikeudella.

XX

Prof. S.: Ne oli kaikki minulla vielä sitäpaitsi.

Tuom. T.: Ja siinä piti eri jaostot istua ja neuvoista yhteistä istu-
mistakin oli hirmuisesti.

Prof. S.: Minä muistan, että kun kerran olim Kerenskin luona, niin
minä näin, että kun hänelle tuotiin allekirjeitettavaksi papereita, niin
hän ei koskaan joutanut kirjeittamaan muuta kuin "Ker" vaan. Ja kun mi-
nä sain keksi päivää olla Pietarissa - ryssien kanssa puhuttiin aina sak-
sa, pantiin evet kiinni vaan ja puhuttiin "Sveitsinkielistä", niinkuin ne
saneivat, se oli neutraalikieli, kun se oli sveitsi - ja tulikin takaisin,
niin oli tällainen hirmuinen pakka papereita ja minä ajattelin, että jos
minäkin rupeisin kirjeittamaan vain "Ser", että ehtisin. Minulla oli niin
hyvä halu kirjeittää sillä tavalla.

Tuom. T.: Se supistui vähitellen. Easin hän kirjeitti täydelleen.

Prof. T.: Minun valtakirjassani ei ole muuta kuin "Ker".

Prof. S.: "Ker" oli vaan, minä katselin keke ajan. Sinne tuli hä-
nen luekseen setilashenkilöitä. Tämä oli Talvipalatsin kirjastekuonees-
sa. Siinä oli hyviä muhkeita kirjeitä. Minä aina välillä nousin ja luin
niitä, - etupäässä ranskelaista kirjallisuutta, kaikki tuommoisissa kera-
kensisissa. Minä katselin niitä aina ja sitten taas istahdin, kun hän oli
okspideerannut setäväkensä.

Prof. T.: Se oli setaministeriössä sillein, kun se kävimme siellä,
Tekei ja - - -

Prof. S.: Kyllä minä kävin sielläkin.

Tuom. T.: Olike teistä ketään mukana Pietarissa silloin, kun oli paitsi hallituksen jäseniä useampia militärejä, kun oli puhetta Imatrasta? Meidän piti ruveta rakentamaan heille Imatraa. He tarvitsivat voimaa sotataseellisuuksaan. Baranroeth oli mukana ja esiintyi siinä meidän puolesta, - hän puhui kai vielä ranskas silloin - ja ne saimme sen lykättyä pois. Meillä oli semmoinen taktiikka, että ne haalasimme sitä juttua, ettei päästetä^{to} niitä Imatraan käsiksi, mutta ne olivat kaikki niin kiihkeitä, että Imatran pitää olla puolelta vuodessa valmis, että sotaa kestää vielä kauan ja ne tarvitsevat voimaa.

Maist. R.: Kerenskistä kertoi Backell erään aivan suuremman jutun. Silloin kun hän oli tullut pääministeriksi, niin Backell meni Pietarissa esittelemään häntä - - - - -

Prof. S.: Stahovitsh pani myöskin kerran pahaksi, kun minä sanoin, ettei tule kysymykseenkään, että Venäjän rintamalla mitään tapahtuu. Hän suuttui oikein. Se oli ainoa kerta kun hän suuttui.

Prof. T.: Backell kertoi myöskin toisen hyvän vitsin. Se oli siitä, ettei venäjänkieltä enää tarvittaisi täällä, kun otettiin venäjänkielen asetus. Se oli 3:n aikaa yöllä. Kerenski jouti puhetta ministerineuvoston istunnossa ja krähäsi vastaan. Backell sai sen kuitenkin läpi. Kerenski otti nuijan kätteensä ja sanoi, että: "Tämä laki workitsee nyt Suomen erottamista Venäjästä, mutta olkeon nyt, keske Karl Karlovitsh tshtee!"

- - - - -

Maist. R.: Kuinkas se valtalaki rupesi kehittymään?

Prof. T.: Niin, se oli sillä tavalla, että Kerenski oli ollut täällä ja ensimmäisen kerran, kun minä valtasin vein sinne, niin se painettiin hirvittäväällä kiiruulla ja Tekein piti tueda se junalle, kun juna lähti, päiväjuna. Tekeita ei tullutkaan asemalle. Minä soitin senaattiin, että miksi hän ei tuenut sitä junalle. Sanottiin, ettei sitä löydy tältä mistään. "Se on vallan surkeaa, se täytyy viedä ehdottomasti!" Viivyttelin sitä junas puolen tuntia. Sen enempää eivät voineet sitä viivyttellä. Valtalaki löytyi vihdoinkin viimein jostain, siinä sen Te-

kei eli asettanut, - se ei ollut nimittäin ehtinyt valmistua painosta sitä ennen. Se tuli seuraavalla junalla, joka lähti vähän myöhemmin. Konduktööri toi sen. Asulla minä menin hakemaan sen sieltä ja vein sen Stashevitschin kametteriin, ja Stashevitsch lupasi esittää sen vielä samana päivänä valtioneuvostossa. Mutta eihän siitä mitään kuulunut. Keskusteltiin yhä uudestaan ja uudestaan valtioneuvostossa ja sinne lähetettiin, niinkuin sanotaan, senneinen asiantuntijakomissio niiden juriidisten neuvojen kanssa keskustelemaan, mutta pöytäkirja - eikö se ole niiden paperien joukossa, joissa on Paasikivi, Gretenfelt ja keitä siellä oli? - - Ja siitä ei tullut mitään muuta kuin senneista teoissa. Ja sitten minä vein sinne taas yhden esityksen.

Tuom. T.: Siellä oli senneisiä suuria valtio-oppineita.

Prof. T.: Niin oli, - Lasareff, Kevatshoffski - - helkkari, mikä se oli - - niittä eli kymmenen vissiin siellä pöydän ääressä. Minä yksin ja vein yhden ehdotuksen, jonka laultavasti löydätte Tannerin papereista, ja keitin keho ajan painaa, että puhuttaisiin nyt vaan tämmöisistä realistisista asioista eikä yhtään niistä muista. Sillein oli Backell ja Idman vain siellä mukana ja Hakkarainen ja Lisitzin. Ei se sen pitempälle mennyt, ne lupailivat ja lupailivat, mutta sitten ne taas lähdimme. Sillein eli Kerenski ollut täällä ja lähti samalla junalla, ja asemalla oli niin hirveästi setemiehiä, etteivät ne tahtoneet päästä vaununkaan. Tekoi eli mukana myöskin. Juuri kun ne olivat lähdessä, niin tuli Mäkelin. Ja Tekeillä oli oma ehdotuksensa, joka ei ollut valtioneuvoston ehdotus. Ja ne menivät Loefflin tykö, mutta hän sanoi, etten minä viitsi tuommoisista asioista puhua. Ja ne edittelivät junaillattensa kauan. Minua alkoi suututtaa junaillattensa. Kun niiden piti mennä Kerenskin tykö, niin minä haukkuin sen Mäkelinin niin, etten ole ikinäni ihmisistä niin paljon haukunut. Backell kuunteli kervat hörössä. Mäkelin esitti lähempää tuttavuutta. - Enne silloin tavastetkaam Kerenskiä setaministeriössä ja ne tulimme takaisin. Ei siitä sen pitempää tullut. Eihän siitä saanut kesken sen esimpää vastausta. Ne laitteivat vastaehtotuksia, jotka olivat aivan mahdottomia, vusia pykälä ja kaikkia.

Tuom. T.: Se alkoi hyvin vastinattomasti. Tuommoisia pikkuasioita -.

Prof. T.: Niin, keho ajankaan meillä oli se ajatus, että tämä on vain

välisikaista, mutta keho ajan senaatin piti saada heitas nämä asiat eikä lähettää sinne mitään, ja että kenraalikuvernööriellä oli mahdollisuus valvoa, ettei mitään Venäjän oikeuksia senaatti loukkaa, - siinä oli kolme pykälää muistakseni.

Prof. S.: Ja sinä piti olla, ettei mitään naulata kiinni, koska selvästi näki, että täytyy tulla Venäjällä vallankumous, ettei naulata mitään kiinni, vaan ne olennot erilläni täällä. Ainoa erimielisyys oli silloin, kun minä sanoin "makuleerattuja ja kensumeerattuja", siihen yhtyi Ehrareeth ja sinä, Tulenheimo.

Prof. T.: Niin, ajattelimme, että toisella hallituksella täytyy olla niin vapaat kädet, ettei Venäjän hallitus voi sanoa, että tekemäme elotte olleet meidän kanssa neuvotteluissa - - -

Prof. S.: Niin, se oli ayytä, miksi emme ryhtyneet. Kaikki kannattivat XXX ajatusta, että entisyys ei sido.

Tuom. T.: Kaikki muistakseni olivat samaa mieltä, että niin tehtäisiin. Mutta sitten alkoi tulla työväen piireissä pitemmälle meneviä ajatuksia ja ne tekivät omia Pietarimutkejaan ja ne saivat sen Lex Abramovitshin sikaan.

Prof. T.: - - Suomen ystäväni Pretepeffin tykönä, - silloin oli mukana, ja Pretepeff sanoi, että sosialistit ovat heidän va-semmistolaisten kanssa yhteistehinnässä, myöskin Tekoi, ja ne saavat tältä määräyksiä. Siihen minä sanoin, etten minä usko sitä ollenkaan, ettei ollut näkynyt mitään sennoista. "Jun, äskekaa pois, ne saavat tältä määräyksiä." Ja samana iltana Tekoi oli missä hän oli tuttaviansa tykönä tai bolshevikkien kehuksessa. Mutta sieltä käsin hän se Lex Abramovitsh sitten tuli. Se oli työläis- ja sotilasneuvottelussa.

Tuom. T.: Siellä ne olivat ottaneet Suomen suhteet Venäjään käsiteltäväksi. Ja siellä oli tuo Abramovitsh, joka teki pöytänsä, ja siitä pöydästä se sitten Suomen valtalaki alkoi syntyä.

Prof. T.: Niin, siitä vaan alkoi sitten valtalaki syntyä.

Tuom. T.: Me suhtauduimme hyvin pessimistisesti siihen alussa tai oikeastaan koko matkan. Gyllingin kanssa siitä oli puhetta. - Te su-

mutte liian korkealle, mennään hiljukseen." - Mutta he olivat taas hyvin varmoja siitä, että ryssä kanssa saadaan ymmärtämystä aikaan. Ja myöskin eduskunnassa. Oli ollut hyvin jännittävä istunto heinäkuun 17 päivä, 18:ttä vastaan. Senkin kesti koko yön, eli ollut kiikkeä KKKKKK taistelu. Minä muistan, Gylling seitti vielä asuulla, että nyt se meni, ennustit väärin, ne saivat tarpeellisen enemmistön siinä.

Prof. T.: Minulla oli myöskin pitkiä keskusteluja Kuusisen ja Gyllingin kanssa näistä samoista asioista.

2 Teht. A.: Minä olin läsnä tässä istunnossa myöskin, minä muistan Melbergin, Malmiværren puheen, hän asettui vielä puolelle ja - - -

Tuom. T.: Sillä oli heti kannatusta. Me olimme jo reaktioennäköisiä sillein.

Prof. T.: Meilläkin oli tarkeitus, että pitää tätä asiaa venytellä.

Prof. S.: Aivan. Minä muistan, että oli niin monta kertaa puhetta, että pitää tätä asiaa venytellä, siksi kuin puhkesi Venäjällä mätäpaise, - neuvutellaan, mutta ei laulata kiinni mitään kantaa.

Maist. R.: Sielläkin tehtiin eduskunaan istunnossa ehdotus. - Frey kai teki - että valtalaki hyväksyttäisiin, mutta samalla tentäisiin pöytäkirjaan merkintä, että se ei saisi olla esteenä lopulliselle hyväksymiselle, - mutta se ei kai saavuttanut sinkkäläistä kannatusta.

Prof. T.: Muuten mitä Tekeihin tulee, niin minä en ole koskaan saanut hänestä sitä käsitystä, että hän olisi ollut tahallisesti kiire, mutta hän oli niin hirvittävän heikko.

Prof. S.: Alussa hän ei ollut heikko.

Prof. T.: Kerran kun me olimme istuneet valtioneuvostossa saimme aivanhaiseen asti - kelle oli kai 5 tai $\frac{1}{2}$ 6, kun mentiin - sillein eli tästä valtalasta kysymys. Minä muistan sen niin elävästi, minä kysyin häältä terillä, kun senaastista lähdettiin menemään tedin yli, että aiotko sinä esiintyä tänä iltana istunnossa, niin siihen Tekei sanoi, että en, jos siellä on jotain puhuttavaa senaastin puolesta, niin sinun pitää heittää se." Minä sitten siellä pidin ja olin valmistaunutkin ja

sitten yhtäkkiä Tekoi nousi ylös ja piti sen suuren puheensa, että "val-
lankumus jatkuu." Ja se luultavasti jatkui ^{ei} siitä, että hänellä olisi
ollut silloin mennessä se ajatus, vaan luultavasti niistä mielisteis-
ta eduskunnassa, sinne kun tällivähä väliä niistä sähkösanomia Pietaris-
ta, että se on kukistunut se väliaikainen hallitus ja taas, ettei se ol-
lut kukistunut j.n.e.

Tuom. T.: Sehän oli ensimmäinen puhe eduskunnassa ja hyvä puhe.

Pref. S.: Se oli hyvä puhe.

Pref. T.: Se oli hyvä puhe ja ilmeisesti Tekoi ei ollut sitä val-
mistanut, mutta hän sai sellaisen inspiraation päälleen ja se oli
itsenäisyyspuhe.

Tuom. T.: Mutta sitten tuli vähän ajan perästä ^{sellainen} ~~XXXXXX~~ itsenäi-
syyspuhe, josta Maaner oli vähän kiukkuinen hänelle, kun siitä ei ollut
~~XXXXXX~~ selvittu. Kukaan ei tiennyt mitään.

Pref. S.: Mutta se ensimmäinen oli vaan niinkuin progressipuhe, jos-
sa hän selitteli, että se osaa voi tyytyä vähempään kuin itsenäisyyteen.

Pref. T.: Mutta silloin hänellä oli välitiedot, se oli vaan tuo "val-
lankumus jatkuu"-puhe, josta valtieneuvostessa oltiin vihaisia, kun ei
ollut mitään selvittu, että hän siellä esiintyy yksin. Ja sitten juuri
tuo heikkous, että hän siinä niissä vaikeissa äänestyksissä läksi pois.
Hän sanoi aina, että telefeeni sei tai mitä se oli.

Pref. S.: Se oli leppäpuolella, mutta alussa hän oli täysin leija-
li. Minä en pääse siitä, että Kullerve Mannerin veitot eivät antaneet hä-
nelle oikein yörauhaa.

Pref. WT.: Minä luulen, että hän pelkäsi asettua Kullerve Manneria
vastaan.

Pref. S.: Niin hän pelkäsi.

Pref. H.: Muutein hän käsitti kaikki hyvin nopeasti. Ja kyllä hän
oli niin eriuomainen, ettei oppivaisempaa opetuslasta koskaan ole ollut.
Ei sille tarvinnut muuta kuin kerran sanoa, niin hän ymmärsi kyllä sen,
sikä kertaakaan virhettä puheessa ollut.

Pref. S.: Hän oli esim. tottunut parlamenttaariseen äänestykseen ja

sen jälkeen hän rupesi laatimaan kontraprepositioita. Minä kuiskasin Vuolijalle, että laita nyt niin, että tämä istunto keskeytetään, ja minä selitin hänelle, ettei saa kellegissa, siinä äänestää jekainen o-
maansa, ja sillä yhdellä kertaa se oli selvillä ja se ei enää tapahtunut koskaan.

Prof. T.: Niinkuin sanottu: ei kertaakaan virhettä.

Maist. R.: Millä perusteilla valtalakia oikein vastustettiin, esim. äänestyksessä eduskunnassa?

Prof. T.: Ei siinä kukaan vastustanut, kukaan sitä olisi vastustanut.

Maist. R.: Suomettarelaiset.

Prof. T.: Niin, kas se joutui kekoon se ristiriita eduskunnassa siitä, että siellä oli monta, Frey m.m., jotka tahtoivat kekoon mennä itsenäisyyteen ja sielläkin päätettiin, että muutamia lakeja ei lähetetä vahvistettaviksi ensinkään, valtalaki ensinnä.

Tuom. T.: Ajankohda ei ollut vielä sitä varten kypsä.

Prof. T.: Mutta Lex Tulenheimoa vastaan. Ne tahtoivat jauri täyden itsenäisyyden.

Prof. S.: N.m. aktivistit ne heukkuivat kovasti Lex Tulenheimoa, ettei se ollut tarpeeksi pitkälle menevä. Minä muistan m.m. erään ker-
ran, - silloin oli sensaatiassa m.m. Polén. Minä näin Nator talossa sil-
le ja hän tapasi minut Fredrikinkadun ja Bulevardin kulmassa ja sen-
nasi minua aina Erettajalle asti ja haukkui keho ajan niin paljon kuin
vastahti siitä Lex Tulenheimosta, että "tyydytte tämmöiseen", että mi-
täs sennein on.

Prof. T.: Kas siellä eduskunnassa ne eivät olisi tahtoneet tätä väli-
aikaista, vaan olisivat tahtoneet heti saada lopullisen välien sel-
vityksen, että lakeja ei lähetettäisi vahvistettavaksi, että yleensä vä-
li aikaista hallitusta ei allenkään tunnustettaisi.

Tuom. T.: Sittenhän Erich vielä myöhemmin esitti teoriansa.

Prof. T.: Mutta vasta myöhemmin. Meidän kannalla olivat kaikki sillein, ja Hersmannen ja Wrede.

Tuom. T.: Eikös valtalaki saanut valtavan enemmistön eduskunnassa?

Teht. A.: Minä luulen, että 2/3.

Tuom. T.: Se meni perustuslain mukaisessa järjestyksessä.

Prof. T.: Siellä oli yksi äänestys myöskin, josta me olimme tehneet kabinettikysymyksen, ainakin minä, - minä en muista mikä se oli -, että jollei tämä mene näin, niin minä otan eron. Mutta eduskunta teki sillein senmoisen päätöksen, että siitä huolimatta, että näin on päätetty, niin hallituksella on eduskunnan täysi luottamus.

Teht. A.: Minä luulen, että se oli 170 äänen vaiheilla. Ja sitten me jätimme eronpyynnön kokoukseen, kaikki senaatterit, valtalain jälkeen, jätimme paikkamme käytettäväksi.

Prof. T.: Eikös se ollut juuri sillein kun ne antoivat senmoisen päätöksen, että valtieneuvostella on eduskunnan kannatus, ja - - -

Teht. A.: - - ja pyysivät jättämään siksi, kunnes teiset mimitetään.

Maiet. R.: Sillein kun tämä valtalaki oli hyväksytty, niin asustettiinke yhtään, että eduskunta tultaisiin hajottamaan?

Prof. T.: Tuossa näkyy olevan Tannerilla hyvin mukava paperi, jossa minä olen oikeustehtäviöskunnan puöällikköni koettanut hakeutilla, mitä mahdollisuuksia olisi.

Teht. A.: Pidettiin luonnollisena, että siitä tulee hajotus.

Prof. T.: Tässäkin on tällöinen premeria, eri mahdollisuudet (lukee:).

Tuom. T.: Nähtävästi oli joku neuvottelu, jossa Tulenheimo perusteli, mitä siitä tulee. Kyllä se oli aivan ilmassa, että tässä tulee selkkauksia.

Maiet. R.: Asetuttiinko heti senaatin puolesta Venäjän välisikaisen hallituksen kanssa yhteyteen?

Prof. T.: Asianlaita eli senneinen, että meillä eli pitkä neuvotte-
lu siitä, mille kennalle hallituksen oli asetettava tässä asiassa. Mutta
sillein ne katsoimme, että se lähetystö, joka eli käynyt ennen meitä Pie-
tariassa - neidän matkustivat vähä väliä, esim. Gylling eli siellä -,
ne katsoimme, että se eli jo prejudiceerannut meidän asiaamme siellä,
kun ne kerran olivat kääntyneet sen puoleen, että eli jo myöhäistä ja %
tyhmää jatkaa.

Prof. S.: Siitä eli monta kertaa puhetta, aluspitkän eli puhetta
siitä, että meidän käymme olivat sidotut, että kaikki puoleet olivat
lähettäneet luottamusmiehenä, Gylling eli siellä, Mäkelin, kaikki puo-
leet olivat lähettäneet edustajansa ja ne olivat jo yhtyneet ja sopi-
neet programminsa tämän väliaikaisen hallituksen kanssa. Minä muistan,
että monta kertaa eli pervarillisten jäsenten kesken puhetta, että pitää
aina vaan venyttää, sillä Venäjä ei voi pysyä kasassa ja sillein pitää
olla vapheet kädet.

Teht. A.: Te jätitte erompyynnön ja ne jätimme ilmoituksen.

Maist. R.: Paitoi Veienmaa, hän teki erompyynnön.

Teht. A.: Olikos Veienmaa toisella kennalla !

Prof. T.: Sittenhän se meni hyvin mäpsästi. Nekraseff katosi täältä
häikui sivan kehenään, senaatti ei tiennyt ollenkaan, koska se meni.
Kerff hävisi vähitellen - - ,

Prof. S.: Mutta jos te kirjeitatte vielä siitä m.s. marraskuun kapinaas-
ta niin minä tahtoisin siitä saada sanetuksi, kuinka minusta sii-
tä ei ole julkisuudessa tarpeeksi huomautettu, että se meni ainakin ve-
rottömästi kuin se meni, pääasiallisin ansio siitä on Hakkilan. Ilman
Hakkilaa Jalander ei olisi ollut olessa enää. Siitä eli päätetty, minähän
tiesin sen aivan hyvin, sekään eli kenraaliharjoitusta sitä suurta kapinaa
varten. Minuthan otettiin süngystä - kello ½ 4 yöllä - ja
vietiin sinne, ja sillein kehta senjälkeen tulee sinne Jalander ja menia
suuta poliisivirkamiehiä. Minut pelasti kyllä Sipilä, kyllä Hakkila te-
ki siinä myöskin voitavansa, mutta minä olisin kyllä muutenkin pelstän-

mut, mutta Jalander ja ne kaikki muut poliisimiehet, ne olisi varmasti ammuttu, ellei Hakkilaa olisi ollut.

Prof. T.: Sinun rouvasi selitti sinulle siitä aikaisin aamulla ja silloin minä asetuin heti yhteyteen poliisilaitoksen ja Hakkilan kanssa.

Prof. S.: Ne tulivat sinun luokseni $\frac{1}{2}$ 4.

Prof. T.: Mutta ei sinun rouvasi soittanut ennenkuin 8:n aikaan.

Prof. S.: - - ja silloin oli 20 Venäjän pajuunetilla aseistettua miestä rappusissa. Vainoni sanoi, että hän tulee mukaan. "No, tulkaa vaan." - Ja sitten pantiin 20 miestä seitä soittamaan. Niillä oli THÄITEiset kiväärit mäh (näyttää) ja toiset kiväärit noin ja ei saanut kulkea muuten kuin keskikadulla, ja minä sanoin vainolleni, ettei pyritä ollenkaan tretsuerille, sillä ne ottavat vaan sen tekesyyksi tappaa, niinkuin ne sitten tekivätkin aina. Ne - ne tullaan sinne, kelle oli siinä neljä. Siellä on Jalander ja mitkä siellä nyt silloin oli, on minä nyt muista osakä minä kaikkia niitä poliisivirkamiehiä tuntenutkaan. Sitten kun kalle lähestyi kahdeksan, niin minä sanoin vainolleni - se oli muuten onni, ettei sinun vanhin poikasi herännyt, silloin kun ne tulivat, sillä hän olisi ryssänyt päälle ja ne olisivat tappaneet hänet, - minä sanoin vainolleni, että lähde sinä nyt ketiin, sillä jos pojat heräivät ja sinä olet pois ja minä olen pois, niin kyllä ne tekevät jotain epätoiveista. Mutta kun vainoni piti silloin lähtöä pois, niin ne eivät tahtoneet päästää häntä, ne sanoivat: "Ette te nyt pääse enää." - Hän sanoi: "Minä olen vapaaehtoisesti tullut ja lähdän nyt täältä." Ne eivät kehdanneet eikein väkisin, vähän tyrkkäsivät. Ne sanoivat, että ottakaa nyt jähmyväiset mieheltämme, sillä te ette näe häntä enää. Hän sanoi, että "Ei, minä meinaan tulla tänne ennen kymmentä ja tuoda hänet K/ ketiin." No, sitten tuli Sipilä sinne $\frac{1}{2}$ 10. Hänellä oli silloin arvealtoa vielä ja hänellä oli suuri praktiikka työläisten keskuudessa, että ne eivät uskaltaneet panna vastaan. Hän sanoi, että muistakaa, että hän on sinun poikilaani ja jos hän saa kohtauksen ja kuolessi siihen, niin te saatte syytteen kuolemantuettamuksesta. Ne pitivät sitten konferenssin ja lähettivät Sipilän ja sinut pois, mutta skandalisoeruksen tähden pantiin 4 miestä kiväärin esessä seitä soittamaan. - Mutta kaikki muut

jäivät sinne ja Hakkila teinitti ne tahallaan Katajanekan vankilaan, sillä hän sanoi, että sinä tiedät, että siellä miitit ei anneta, mutta jos ne Söörnääsiin viedään, niin ne joutuvat lämpimään paikkaan. Ja nekin valvoivat sitten kaiken aikaa - minäkään en voinut liikkua, sielläkin oli kaksi huligaania aina rappukäytävässä, minä pysyin alussa ketona. Ja Hakkila kävi minua luenani ja ilmeitti, että kaksi minun palvelajani oli punaisten palveluksessa ja antaa tarkat raportit punaisille. - Minä katsen, että Hakkilan ansio oli kehenään, sillä jos ne olisivat saaneet jäädä, niin kuin asiat olivat, niin olisi varmasti kaikki poliisimiehet ja Jolander ammuttu. Keke tällä sarrekuun kapinan tarkoitus oli vähitellen tutustua joukkoja yhä suurempaan häikäilemättömyyteen, ei välittämällä ihkengistä eikä välittämällä mistään. Joka aamu ja ehto soitettiin minulle, että olenko minä sängyssä. Sitten kuka minä rapesin menemään ulos, niin oli aina haak i hül pari tuumasta ruskeista indiviidiä. Ja sitten minä sanoin vaimolleni, että nyt minä en tästä enää välitä, nyt ne menään. Ja ne olivat antaneet ryssille - sekään oli venäläisten sotamieskomitea, joka antoi silloin passeja ulkomaille - ja punaiset olivat antaneet määräyksen, että senaatteri Serlachiuskelle ei saa antaa passia. Mutta minä sanoin Takasen lue ja sanoin, että pakkaa se professori Serlachiuskelle ja perheelle myöskin, ja jouluaattona, - silloin ei ollut vartijoita - silloin minä smittasin.

Prof. T.: Hakkila soitti minulle myöskin, että "lähdeppäs koton pois, sinne tulee tarkastus." Minä tein työtä kaskettyä.

Prof. S.: Minun täytyy sanoa, että Hakkila ei ole saanut pervarillisten taholta sitä tunnustusta, mitä hän olisi ansainnut, sillä hän teki suurenmoisen työn siinä.

Prof. T.: Sitten Hakkila tiesi, missä minä olin, ja kävi aina välistä tervehtimässä ja pabelemassa. Kaksi päivää ennenkuin saksalaiset tulivat tänne, niin hän tuli vallan uppsakad ja sanoi, että "Herranjentaa, minä olin kamalassa paikassa! Minä kuljin tuolla perkkikäytävässä ja siellä oli paljon akkeja ja minä sanoin heille, että ettekö kuule, että saksalaiset asuvat jo, ne ovat saksalaisia tykkeitä, ja ne neinasivat minut vallan elävältä syödä."

Prof. S.: Minä tahdein tämän vaan mainita esittäkseni, että Hak-

kila on tehnyt suuren työn eikä ole saanut koskaan kiitosta siitä, vaan aina vaan haukkumista osakseen.

Tuom. T.: Hakkila eli vankeinhoitohallituksen pää ja järjesti kyllä suurleken aikana juuri tähän suuntaan. Jalanderhan istui kiinni silloin hänen luonaan.

Prof. S.: Hakkila kävi varoittamassa minua, että "Kaksi sinun palvelijasi antaa raportteja, pidä suusi kiinni, kun ne kuulevat." Se on kaikki tiedossa. Ja minä tahdon sanoa - minä vein sen tyynemmin sanoa, kun olen pannut sen korkeimman oikeuden pöytäkirjaan -, että kun Turkia pyysi armea täällä ja korkeimman oikeuden tuli antaa lausunto, niin minä jääväsin itseni ja sanoin, että hän eli niin läheisessä yhteydessä marraskuun kapinaan kanssa, joka tähtäsi erityisesti minun ja Jalanderin henkeä, että minä en katso voivani olla puolueettomasti ratkaisemassa, minä en ota osaa tähän asiaan, ja se hyväksyttiin.

Maist. R.: Oliko marraskuun lakella taloudellinen tai poliittinen tarkoitus? Eikö se ollut 8 tunnin työpäivälain vuoksi?

Prof. T.: Ne eli hyväksytty jo.

Prof. S.: Ei, se eli hyväksytty jo, se eli aivan täydellinen. Sitähän ne rupesivat juuri nämä punakaartilaiset meittämään, että miksei annettu silloin jo.

Tuom. T.: Kyllä vielä eli joku jäljellä. Ne hyväksyttiin kyllä, mutta XIX piti tulla joku vahvistus.

Prof. S.: Mikäs tarkoitus sillä olisi ollut, että tämä vanha Bergben annuttiin kuoliaaksi Drumsön tekona, ja täällä annuttiin kuoliaaksi pitkin matkaa.

Prof. T.: Mutta tuskinpa se eli mistään pääkertoeristä annettuja käskyjä.

Prof. S.: Se eli yleensä pääkertoerista annettu, että nyt saa ruveta~~n~~ hallestelemaan, se eli yleensä tarkoitettu jatkamaan suurempaan häikäilemättämyyteen~~n~~. Ja ryssätkään painostivat kaiken aikaa, että miksette

te voi tehdä niinkuin mekin, meidän tapoinne ryssä upseereja yhtenä päivänä niin ja niin paljon, ja ette te ole vielä tappaneet niinkään paljon.

Tsem. T.: Sinä nyt katsot enselta kansaltaasi asiaa, mutta siinä oli kyllä julkisia asioita heti näytettävänä, minä en jaksa muistaa mitä.

Prof. T.: Ne tulivat kyllä terille ja piirittivät senestän. Meitä ei ollut kuin seljä tai kolme. Kallista en muista varmaan, mutta Setälä, Ehrnrooth ja minä, ja kun minä silloin katsoin ikkunasta ulos, niin ne tuntuivat.

Teht. A.: Kyllä minulla on se käsitys, että ne olivat haligannaitesten tekeja ne Bergbomian murhat ja Messilax murhat ja muut, keaties provokatsioita joukossa.

Prof. S.: Messilaxin murha voi olla, mutta tämä toinen oli suunniteltu. Kyllä minä tiesin edeltäkseni, että tänä yönä se tulee, tämä yö nä minut viedään.

Teht. A.: Minä en puhu Jalanderista ja sinusta, mutta yleensä.

Prof. S.: Messilax juttu tapahtui aikaisemmin.

Prof. T.: Minä muistan sen illan, kun siellä istuimme senastin istuon aikana, kun Serlachius pöydettiin vähän välillä telefoniin. Hän tuli takaisin ja sanoi, että se oli Hämeen läänin maaherra, joka minulle seitti, ja hän pelkäsi niin, että se kuului tänne saakka, kun sen pökyt tuitisivat.

Teht. A.: Ei sinänsä ne olleet missään suomenaisissa tekemisissä marraskuun seuralakke ja kapina, ei niillä ollut silloin vielä kapinaa suunniteltu.

Prof. S.: Se oli minun mielestäni niin selvä kuin pläkki, että silloin piti kapinan alkaa. Minä en hetkeäkään epäillyt. Minä läksin joulu-aattona ja kun minä tulin Tukholmaan, niin minä menin saadakseen viisumia, passia, Nerjeen Nerjan ministerin lue, ja silloin oli Hagerup, ja hän kysyi silloin ja minä sanoin, että minun ymmärrykseni jälkeen ei voi kestää kaukautta, enenkuin siellä paaktaa.

Maist. R.: Mutta kuinka voi selittää siinä tapauksessa, että marraskuun lakke niin pian leppui?

Prof. S.: Ei se nyt niin vägällä mennyt, teistakymmentä henkeä Helsingissä surhattiin, 14 - 15 henkeä.

Maist. R.: Teistastaa.

Prof. S.: Niin, mutta Helsingissä. Ei ollut joukot vielä ihan valmiit.

Tuom. T.: Minä tuon asiaa vähän toiselta puolel. Marraskuun lakke julistettiin vissin programmin hyväksi, siinä oli 8 tuunia työpäivälaki, kunnallislaki ja muita. Niissä oli tullut oppositsionia eduskunnassa jälkeempinä ja ne oli jätetty vahvistamiselta vaille. Väliaikaiselle hallituksella niitä ei ollekaan lähetetty ja uudessa eduskunnassa selitettiin, että ne kaipaavat vahvistusta.

Prof. T.: Ei sillä välin ollut mitään vaikeuksia, se oli uusi eduskunta, joka ne vahvisti.

Tuom. T.: Ei, kyllä ne kesällä jo vahvistettiin.

Maist. R.: Ei, kyllä ne vahvistettiin vasta myöhemmin, sillä Svinhufvudin hallitus ne vasta hyväksyi.

Tuom. T.: Joka tapauksessa ne olivat syksyllä marraskuun lakien aikana ilmeisesti vahvistusta. Sen hyväksi pantiin suurlakke toimeen. Se oli selvää, että kun pantiin toimeen tuollainen yleinen suurlakke, että se meni kulkemaan kaikki. Näille johtaville henkilöille alkoi tulla hätä henkeen, että tämä menee nyt toisin, kuin ne ennen ajattelleet. Ja minä tiedän, että esim. senneisen herra kuin Sirela, joka oli hyvin fanaattinen, hänkin oli siitä kestästi huolissaan ja hän suostui henkensä uhalla työvänkekeksissä ajoi sen lakien leppuun. Saliin pantiin puhumaan kaikki, joille oli vähänkin auktoriteettia Helsingissä, ja ne saivat sen kuin väkijoukolla päätökseen ja se lopetettiin. Senneinen oli sen asian histeria.

Prof. S.: Jos olisi ollut marraskuun lakke epäpeliittinen lakke tai siihen suuntaan, että oli tarkeitettu vain määrättyjen lakiesitysten hyväksymistä, niinkuin 8 tuunia työpäivälain j.n.e., niin olisi mahdollista-

ta, että se olisi suuntautunut aineastaan järjestyksenvalvejiin näiden ylimmästä alimpaan asti. Ei siinä ollut yösantajia yhtään, se olisi ollut ihan precis siviilipäälikkö, kuvernööri ja ihan järjestään sitten kaikki poliisit.

Prof. T.: Mutta se ei johtunut siitä, olisihan minäkin tullut samaan joukkoon, vaan se johtui siitä, että ne olivat saaneet tietää tästä sinua jutustasi Kareksen kanssa ja siitä ratou-upseerikoulusta ja arvelleet, että sinä olisit asistanut joitakin - - -

Prof. S.: Tarkia tyhmyydessään seitti suerastaan minulle ja kysyi, että enko minä perää, ja minä sanoin, että olette te hullu, että minä kehoittaisin Perveesta tänne väkeä, - - - Kyllä minä panen vaikka kaksi sormea kirjan päälle, että jos ei se ollut kenraaliharjeitus punakapinas varten, niin silloin minä olen Matti !

Tuom. T.: Se voi olla joittenkin mielestä, punakaartin mielestä, mutta vasta sen jälkeen tuli sosialidemokratien ylimääräinen puolauskoous, jossa vasta asia tuli pohdittavaksi ja jossa nämä kiibkeät ainekset keottivat ajan asiaan, että siellä saataisiin valtuudet alkaa taistelu. Enemmistö oli vastustavalla kannalla. KKKKKKK Luksaanella tehtiin sitten sellainen kompromissipäätös, josta voi lukea tuommoisen asiallisen jutun.

Prof. S.: Eihän marraskuun aikana enää punakaarti yleensä toteellat % tätä, kulki aivan omia teitään.

Meist. R.: Minulla on se käsitys senesolektion ja eduskunnan pöytäkirjojen perusteella, että marraskuun lakien lopettamiseen vaikutti suuresti se seikka, että eduskunta julistautui korkeimman vallan haltijaksi ja että eduskunta hyväksyi samalla myös 8 tunnin työaikalain ja kuusallislain, jotka Svinhufvudin hallitus sitten julkaisi, ja että nämä eduskunnan ratkaisemat päätökset vaikuttivat sen sitten, että, niin kuin tuomari Tanner kertoi, marraskuun lakke suurella vaivalla saatiin loppumaan.

Prof. T.: En minäkään luule, että silloin kun Mannerin hallitus tuli, niillä olisi ollut tarkoitus nousta aseisiin, vaan että päinvastoin luultiin, että siinä tulee sellainen aseellinen pikku juttu jossain Pohjanmaalla.

Prof. S.: Minä en ollut enää Suomessa, mutta minä luulen, että Hjelt väittää kirjassaan myöskin, että se oli heille suuri pettymys, että ne eivät saaneet alettaa suurella verilöylyllä.

Teht. A.: Jossakin punakaartilaispiireissä kyllä, mutta yleensä ei ollut. Ylimääräisessä puoluekokouksessa tuli selvästi näkyviin - - -

Prof. S.: Hjelt sanoo, että se oli suuri pettymys.

Prof. T.: Mutta eihän Hjelt ole ollut mitään piirejä lähellä.

Tuom. T.: Ylimääräisessä puoluekokouksessa oli yleinen opinioni jyrkästi kaikkea vallankumousta vastaan. Sinne tuli esim. eräs punakaartin päämajasta lähetetty lähetystö painostamaan, että nyt pitää ravata, ja ne pitivät tulta ja tulikiveä säikkyvää saaraa ja se herätti kiiskua, sanottiin, että jama! 'anta, nuo miehet pitää alas tältä! Puolueen ja punakaartin välillä oli täydellinen ristiriita.

Maist. R.: Maisteri Nerran väittää kirjassaan, että ainakaan marraskuun lakkeen saakka sosialistien jostajilla ei ollut mitään suvaitsevaa kapinasta.

Prof. S.: Minä nyt sanoisin, että Mannerilla oli kausi ennen. Minä nyt hänen kanssaan niin monta kertaa juttelin, että jollei hänellä ollut vallankumousta mielessä silloin marraskuun päivänä, niin silloin hänellä ei ollut vallankumousta mielessä silloinkaan, kun hän sitä jouti. Ja Turkia toinen, josta minä ottaisin valalle menukseni milläinkään hyvänsä, että hän suunnitteli verilöylyä jo kauan ennen, - en voi sanoa, että sosialidemokraattinen puolue.

Tuom. T.: Ei Turkia.

Teht. A.: Ei hän ollut mikään, joka määräsi siellä.

Prof. T.: Mahtoihan Turkia suunnitella. Turkiahan puoleksi pakelle pantiin sinne. Ainekin hän väitti, että hän puoli pakosta meni oikeuskansleriksi ja että hän meni sinne suojelemaan ihmisiä, vaan ei mitään pystynyt tekemään. Mautein Lehtikin kertoo kysyneensä juuri vapaudsedan alussa Mannerin puolelta, eli puhunut pitkän ajan näistä asioista.

Tuom. T.: Särelä kerran kuvasi suurlakon lopettamiskehystä työväentalolla ja sanoi, ettei hän koskaan ole mielestään ollut niin kriittillisessä tilanteessa. Hän näki monta revolveria, jotka oli suunnattu häntä kohti, silloin kun hän puhui. Ja hän ajatteli, että koska pamahtaa, että pääsenkö minä puheen leppaan. Mutta ei pamahtanut. Pidettiin julkia puheita ja tehtiin kauheita vastimuksia ja sanottiin, että tämä ei ole leppu täällä, mutta nyt lopetetaan kuitenkin lakko, - - että se oli semmoinen työ ja tuska saada pois puhalletuksi.

Matka jos ne siirtyivät toiseen, siihen valtelakikoulukseen. Se oli rauhallisempi. Senkin oli hyvin jännittävä hetki, kun promulgoidusta oli kysymys. Onko Teillä se vaike selvillä? Se on minusta hauska seurausta, kuinka se kävi.

Prof. T.: Se oli päätetty etukäteen, kuinka lähestytään. Oli ollut GES yksityinen neuvottelu.

Maist. R.: Professori oli lomalla?

Prof. T.: Ratkaisoväaste lähestyksessä kaikki olivat saapuvilla. Siellä tiedettiin, että lähestys tulee menemään sillä tavalla, että on kuusi kuutta vastaan ja Stebevitshin lähti ratkaissu. Ja Sjagevitsh tuli ensimmäisen kerran silloin sanottiin. Maistan, kun olim vastustettavana häntä pääministerin luonnossa ja johdatin hänet sinne ja selittelä, - - se olsi sakkaa - - -

Prof. S.: Ja Setälä istui vieressä ja kuiskasi, kuinka hänen piti XXXXX menetellä. Ja sitten alattiin lähestyä. Ensimmäisenä lähestyi Paasivuori, joka tietysti vastusti. Sitten lähestyi Kallio, - mentiin järjestyksessä - Kallio laultavasti puolesti.

Teht. A.: Kallio laultavasti.

Prof. T.: Ja sitten meni sinä siihen saakka, että tuli Helsti ja Helsti piti sitten sen puheen, josta Stebevitsh ei ymmärtänyt XXXXXkytään mitään mutta lämmästytti hirveästi, että kuinka tämä nyt menee. Ja Helstin puheesta sitten keuhettiin kysyä siltä se maui, että kannatatte sinä vai etkö sinä kansasta.

Tuom. T.: Onko se "jaa" tai "ei".

Prof. T.: Helsti piti vielä pitemmän puheen ja vielä sekaamaan.
Sillein alkoi Stahovitsh hermostua siinä ja ajateltiin, että jos pidet-
täisiin pieni pausi. Ja sen paussin ajalla Ailie agitoerasi keveästi,
että helkkari, sinun täytyy lähestyä promulgerauksen puolesta selvästi.
Ja se nyt sitten siinä pökiä sitä pekisi, sanoi, että hän oli kaikissa
valmisteluissa neuvotteluissa ollut promulgerauksen puolella. Ja sitten
kun lähestyttiin ja järjestyksessä elettiin lähestyä, niin sitten hän sel-
västi lähesti "jaa".

Prof. S.: Minä muistan, kun Vuolijoki sanoi: "se nyt jo vaiti, laps
parka, kyllä" tässä nyt on jo saanut hävetä sinun takias tarpeeksi." Ja
Stahovitsh kysyi Setälältä, mitä hän sanoi, ja Setälä ei tiennyt, mitä
hän on pitäisi sanoa.

Tuom. T.: Kaikki hyökkäsivät Helstin kimppuun. Svinhufvudilla ei
ollut mitään tekemistä sen kanssa, mutta hän seisi ja sanoi, että "pei-
ka, peika! Mitäs sinä teet nyt!" - - -

Prof. S.: Tuomioinen isällinen lähi.

Teht. A.: Helstin lausunnossa oli oikeastaan se sisällys, että hän
tahtoi, että vielä olisi ryhdytty neuvotteluihin väliaikaisen hallituksen
kanssa valtalain sisällystä. Hän ei saanut yhtään kannatusta siel-
lä, niin sillein hän vihdoon väliajan jälkeen suostui antamaan "jaa"-lauseen.

Prof. T.: Sekin eli jo edellisellä iltana selvänä meillä. Stahovitsh
tiesi, kuinka kävisi, ja siitä piti vain tulla muodellinen lähestys.

Teht. A.: Minun piti vain huomauttaa siitä, että hänen teki mieli
lähestyä NXXXX "jaa", mutta kiersi.

Prof. S.: Hän ^{tahtoi} NXXXX "jaa", mutta ei olisi tahtonut sanoa sitä.

Prof. T.: Mikö valtioneuvosten pöytäkirjassa ole sitä lausuntoa?

Maist. R.: On. Jos pöytäkirjat pitävät paikkansa, niin oleksaan I
päivänä eli ensimmäinen käsittely tästä asiasta, mutta sillein professe-
ri Tulevski on poissa ja asia lykättiin suurempaan istuntaan myöhem-
mästi sen takia, että professori katsuttaisiin maalta takaisin. Elokuun

2 päivänä sitten olivat kaikki saapuvilla, silloin se ratkaistiin.

Prof. T.: Ei minulle mitään lemaa ollut. Se oli kai joku virkamies silloin.

Prof. S.: Sinä asuit silloin lähellä Vantaanjokea. Minä en unohda koskaan sitä hetkeä, sillä oli äärettömän kuuma ja Tulenhoimo tulee siinä suuret hikipisarot otsalla ja sanoo: "Minä juuri otin virkistävän kylvyä." Minä kysyin, että voiko Vantaanjokeessa, siinä pöperössä, saada virkistävää kylpyä, - ja se kaikki haukui minua Vantaanjoen vettä, - niin hän sanoi, että "kai minun nyt passaa siinä kylpeä, kun herrat kaikki vielä sen jälkeen, kun minä olen siellä minut, voitte juoda sitä - - -". Ja minun täytyi paikalla vahtimestari lähettää hakemaan needavettä - - .

Maist. R.: Svinhufvud vastusti myös hajoittamista ja - - -

Prof. T.: Mitä hajoittamiseen tulee, ei siinä kysytty valtioston-
vesten mielipidettä.

Maist. R.: Svinhufvud vastusti presulgeeraamista, koska välisikaisella hallituksella ei ollut - - -

Prof. S.: Se voi olla, että hän sanoi sen "peika", "peika", sen vaeksi, että Helsti nähtävästi tahtoi välttää sitä kysymystä, ei sen vaeksi, että lopputulos oli niin huono, mutta että hän, niinkuin Ailie sanoi, olisi tahtonut, että päätös piti tulla "jaa", mutta itse hän olisi tahtonut välttää sanomasta "jaa".

Teht. A.: Mutta kyllä Svinhufvud "jaata" kiisti.

Prof. T.: Kyllä Svinhufvud tahtoi "jaata", päätös olisi epäilemättä tullut muuten toisenlaiseksi. Ei Svinhufvud ollut sitä vastaan.

Prof. S.: Tämä on nyt juuri samassa yhteydessä sen kanssa, josta oli ennen kysymys, että kun kerran asetuttiin sille kannalle, me olimme aluspitään sillä kannalla, että kun kaikkien puolueiden luottamushenkilöt olivat käyneet siellä ja teoillaan ja sanoillaan, sanoillaan tuusut-
taheet välisikaisen hallituksen Venäjän haltijaksi, niin meidän ei pas-

saanut enää, me olimme sidotut. Hermannsen ja Wrede olivat samalla kannalla. Eronvalla kannalla taas eli Erich.

Prof. T.: Mutta ei ihan silloin vielä.

Prof. S.: Ei silloin vielä, mutta se, joka yksityisellä kannalla oli, eli Frey.

Prof. T.: Frey oli keke ajan.

Prof. S.: Hän eli sillä kannalla, että Venäjän hallitus ei ole perinyt keisarilta Suomen suvereniteettia.

Prof. T.: Tästäkin eli hirvittävästi pikiä neuvotteluja valtieneuvostossa ihan alussa, mutta Frey ja eduskunta tulivat vasta myöhemmin tälle kannalle. Mutta silloin kun eduskunta tuli tälle kannalle, silloin eli meidän vielä vaikeampi menä sille kannalle, sen vuoksi että se olimme jansolattomalla kiireellä lähettäneet kieltolain ja kaikki muut lait.

Prof. S.: Seikin on luonnollista, että jos se olisi ollut sille kannalla, että sitä ei olisi saatu promulgeerata, silloin meidän olisi pitänyt asettaa se aluerin, kun meidän senattiin, sille kannalle ja sitten väliaikaiselle hallitukselle, että kuiteske sinun on täällä tehtävä, me emme tunneta sinua! - Keke meidän raijon d' être nävisi silloin. - Keisarin valta Venäjän näiden voi periytyä väliaikaiselle hallitukselle, mutta ei Suomen Saurirantiaa näiden.

Maist. R.: Mutta kyllä Svinbuvadin ^{kanta} ~~XXXX~~ on ehdottomasti kielteinen, sillä lakusate pöytäkirjassa päättyy siihen, että prekurantteri on sitä mieltä, että käskykirjetti ei ole promulgeerattava.

Prof. T.: Se on kevin ilmeellistä.

Prof. S.: Kyllä se on sitten julestapain keltatsioeerattu.

Prof. T.: Se on ensisijaisen kerran kuin sinä sen kuulet.

Prof. S.: Jos kerran asettui sille kannalle, ettei saanut promulgeerata, niin silloin olisi pitänyt asettaa sille kannalle, ettei olisi saanut lähettää mitään lakojakaan sinne hyväksyttäväksi. Mutta meidän katsoimme silloin jo elassa, että meidän ei pitänyt asettaa sille kannal-

le, sillä meidän olemme määrättyt juuri sillä perusteella, jota puolueiden luottamushenkilöt ovat siellä sopineet, ja he ovat sopineet ja tunnustaneet sen. Sitten me olimme keko ajan tunnustaneet sen.

Prof. T.: Tässä oli niin pitkiä keskusteluja heti alussa, siinä tuli kysymys esimerkiksi - te etette ehkä huomannut -, että kieltoeläki piti lähettää ekstre kuriirilla. Mutta, niinkuin Serlachius sanoi, me olimme keko ajan XXXX ottaneet tämän kannan, niin sitten kun eduskunta ei tulla tälle kannalle, joka heinäkuun 18 päivänä kuipentui valtalaisiksi, niin me katsoimme, että kyllä meidän edelleekin täytyy neudottaa sitä, ja kyllä minun mielestäni Svinhufvud oli ihan kerrassaan sitä mieltä.

Prof. S.: Kuinka Setälä vetos on sinne päästä, sillä Setälä kehoitti vetämisessään asettaa sille kannalle kuin eduskunta.

Prof. S.: Sosialistit ovat silloin johtautuneet siihen, että keskeä eduskunta on hyväksynyt valtalaisia - - -

Prof. S.: Mutta Setälä ei tahtonut lausua vetämisessään, mutta sanoi ainakin suullisesti, että hän ei pelännyt, että keskeä tällaisenaan hallitus on katsottava Suomenkin hallitukseksi, vaan hän sanoi, että keskeä Venäjällä on faktillinen valta tässä maassa, niin he voivat.

Tuom. T.: Minä luulen, että tässä lähestyksessä näytteli poliittinen spekulatsioni perverillisellä taholla, että tulee uudet vaalit.

Prof. T.: Ei, ei. Päävastoin tiesimme, että sitten tulee rettelöitä.

Tuom. T.: Minulla on ainakin ollut se käsitys.

Prof. T.: Ei, ei, ei.

Tuom. T.: Minun täytyy sanoa puolestani sen, että minä hyvin epärobidon astuin tälle "ei"- kannalle. Minä olin kauan "jaa"-kannalla. Terveini olivat kaikki päättävästi samalla kannalla kuin puoluekin eli, että eduskunta on nyt suurin herra ja sen päätöksiin ei saa kajoa. Minä en katsonut voivani lähteä eri tietä.

Prof. T.: Mikö Vuolijoki ollut myös?

Tuom. T.: Me olimme kauan sanolla kaaamalla ja sitten me resumee-
rasimme ja sitten formuleerasimme vähän eri tavalla kuin nämä toiset ja
sanoimme, että koska -daskunta on ottanut korkeimman vallan, niin me em-
me taaskaan toimia sitä vastaan.

Maist. R.: Kaksi kanta. Tekeis kielteisää kanta ja paljon jyrkempi.
Setälä muisti kyllä, että Svinhufvud äänessä vastasi ja hän ihmetteli
sillein Svinhufvudin esiintymistä.

Tuom. T.: Sitä se kaikki ihmettelimme.

Maist. R.: ^{Hän} KIIII kertoi, että Svinhufvud oli ollut ensin
mutta sitten kun tuli äänessä, niin sitten hän esitti kielteisen kannan
ja Setälä ihmetteli sitä.

Prof. T.: Minulla on ollut se kääntö, että Svinhufvud oli puolella.

Prof. S.: Minulla pyöskä.

Maist. R.: Pöytäkirjan mukaan hän jyrkästi vain lausui sen.

Tuom. T.: Kyllä hän Helatiakin muutteli vaan, että Helati ei pysynyt
yhdessä rintansa.

Prof. S.: Minun mielestäni hän muutteli siitä, että Helati kierteli. MIIIIII
minusta oli hyvin kuvaavaa, mitä Ailie sanoi, että hän tahtoi päätöksen
"jaz", mutta itse ei tahtonut olla samassa sitä.

Teht. A.: Mutta eikös nämä kirjalliset lausunnot annettu vasta vähän
jälkeenpäin?

Tuom. T.: En tiedä, kyllä MIIIIII tämä istunto - - -

Prof. T.: Istunto oli hurjan lyhyt. Itse kokous ei kestänyt kuin
kymmenkunta minuuttia paitsi sitä väliaikaa.

Maist. R.: Kallie kyllä kertoi, ettei hänellä koskaan ole ollut niin
vaikeaa ratkaista kuin sille, kun piti päätöstä, äänestikö puoleen vai
vastan. Hän sai puoleltaankin ankerat vastat siitä.

Prof. T.: Mutta ei niistä lausuntoja siellä esitetty.

Maist. R.: Ne on jälkeenpäin tehty.

Prof. S.: Jeksinen sai perästäpäin laastia, - se meni hyvin lyhyesti.

Prof. T.: Bihän se kestänyt juuri mitään, ennenkuin Helsti piti puheen. Sitten tuli puolen tuumin paukasi.

Maist. R.: Millähän tavalla olisi käynyt, jos esim. senaatti olisi kieltäytynyt julkaisemasta tätä?

Prof. T.: Tässäkin se on se mahdollisuusdet kaikki. Mitäs siitä sen esempää. Olisi tullut ihan samat uudet vaalit.

Tuom. T.: Mistä se olisi tullut?

Prof. T.: Kyllä ne ryssät olisivat saaneet uudet vaalit.

Tuom. T.: Vaikka näin promulgeerattiin, niin sosialistit menivät protestilla. Ei se ollut mikään laillinen eduskunta heidän mielestään, vaan se oli keuhus vain, ja sekin oli monta viikkoa senneista sen uuden eduskunnan kalveerassina. En minä usko, että vaaleja olisi tullut, mutta sitä sitten se olisi tapahtunut, sitä ei kuukaan voi mennä sennein.

Prof. S.: En minä usko, että uusia vaaleja olisi tullut.

Tuom. T.: Senaatti ei olisi suostunut.

Prof. S.: Ja ennenkuin ne olisivat ehtineet, niin olisi jo kapina tullut.

Prof. T.: Silloinkin oli vielä Stahovitak täällä ja hyvä järjestys. Kyllä silloin olisi vielä voimakkeimpia ollut.

Prof. S.: En minä usko, että ne olisivat ehtineet.

Tuom. T.: Ainakin olisi täytyyt nimittää uusi senaatti.

Prof. T.: Nämäkin minä olen ollut poissa tuona ensimmäisessä päivässä, sillä minä en ollutkaan säätä, että näitä mahdollisuuksia niin paljon ajateltiin. Siinä oli vaan se vaan kyajays, että täytyykö senaattia promulgeerata vai ei, joka oli jo vuodesta 1899 alkaen jarrutien kneppologia.

Maist. R.: Sareihin oikeihin saksalaiset suunnittelivat joukkolais-
ta retkeä tänne Maexmontanin johdella elokuun alussa tai heinäkuun lā-
pulla. On vaikea sanoa, mutta Semersale mainitsee, kun mieliala oli niin
kireä, että jos täällä olisi joukkolainen kapina syntynyt Venäjää vas-
taan, niin olisi Saksa sekaantunut sillein jo asiaan.

Prof. T.: Taskinpa vaan, kun kuulet, mitä Hülser puhuu, niin tuskin
he olisivat ^{sen} XIX^{sen} aikaisemmin päässeet tänne. SiisHän eli hirvittävä
työ saada ne tänne, eivätkään ne tainneet olla niinkään innostuneita, -
vaikka tietystikään ne tänne tulivat ei meitä pelastamaan, vaan todhukseen
saaran rintaan Jäämereltä Mustalle merelle.

Maist. R.: Kuinka senestiansa suhteuduttiin siihen, kun Maxner ele-
kuun 29 päivä kutsui eduskunnan keulle?

Prof. T.: En minä muista, että siitä oli mitään sen enempää. Kat-
settiin vaan, että sen nyt ^{nähdä} ~~XXXX~~ mitä tulee. Siinä oli senestti laulta-
vasti vähän niinkuin se savelainen mies, joka - - (kertoo Setälän vitain.)

Maist. R.: Se kai ainakin voidaan pitää selvänä, että tämän Tekeim ~~XX~~
senesttiin lajeittamiseen ei vaikuttanut tämä välikysymys, vaan muut kysy-
mykset, rajat ja muut y.m.

Prof. T.: Presulgoeraus sen eiksestaan teki. Se vaikutti ratkaise-
vasti erään. 2 päivä elokuuta. Näillekään ei myönnetty erä vielä pit-
kiin aikeihin. Sitten tuli se veirettelö ja silloin meni Vuolijeki, mut-
ta muut edettivät.

Tuom. T.: Kyllä Vuolijeki ja minä jo silloin sanoimme, että samal-
la kuin ne ilmeittämme kantamme, pyydämme erä, mutta siitä ei tullut mitään.

Prof. S.: Silloin jo kaikki meni hajalle.

Tuom. T.: Kaikki meni hajalle. Paolleet näkivät jatkamisen toivot-
tomaksi. Varsinkin meidän tahollamme oli jo senaaisen käsitys, että pi-

U.
J. m.
tää jo pian kutsua pois. Jo silloin kun valtakia käsiteltiin eduskun-
nassa, minulla on sattumalta suunnitelmia tällä, kuinka ne sitä ajat-
telivat. Silloin eli jo suunniteltu näiden puolepömpöjen tahella uusia
vasleja ja silloin eli jo päätetty, että sosialistit on kutsuttava pois.
Se eli jo suuren valtakia päätöstä.

Teht. A.: Se eli vastatauli meitä vastaan menellä tavalla. Perva-
rillisella ~~XX~~ tahella vähän kannatettiin, mutta ei meidän.

Taes. T.: Meillä eli jo pohja peissa, Minä pyysin silloin jo, kun 350
miljoonaa kyllättiin ja minä sain epäluottamuslauseen, minä silloin jo /
ensä kerran pyysin vapautusta. Tämä eli toinen kerta.

Pref. T.: (lukee).

2.
Taes. T.: 20 päivä heinäkuuta minä pyysin kirjallisesti eroa. Taes-
sa minulla on konsepti. Kolme kertaa olen sen tehnyt.

Pref. T.: Sitkeä sinä eroa vain ilmoituksen perusteella?

Taes. T.: Minä sain eroa, mutta minä sain edetä erikirjes. Se eli
kinzallinen kokai viikkes! Puoleen lehti rähkytti, että mitäs se Tan-
ner meinaan, onkos se isännästä pelustamassa! - ja puoleesta vaadittiin
erottettavaksi j.m.e. Me ajattelimme Matin kanssa, että huukkareet nyt.
Ja ne olimme ottaneet sen kanssa, jonka Serlachius tänä esitti, että
ne olivat tehneet kontradin yhden isännän kanssa ja ne saa nyt vapaut-
taa meidät.

Teht. A.: Se Helsingin veinollakka se eli kai hyvin kriittillinen
Vuelijeselle.

Taes. T.: Vuelijeki menotti kermensa kokonaa. Ne tulivat vaati-
mme: huukkiksen voito! Ja mitä kaikkea ne nyt suuttivat vaatimuksia meil-
le. Ja hän nousi pöytään takaa pystyyn ja sanoi, että hitte vieköön,
minä en voi huukkia teille voito, minä erään heti paikalla. Mutta ne
ettei tässä nyt niin vaan erota, vaan huuki voito! Mutta hän
sanoivat, ~~XX~~
sanoi, että schän en kumma, ettei hänelläkään ole oikeus lakkeilla tässä ~~XX~~
miinkuin muidenkin, ja läksi pois.

Teht. A.: Vuelijeki eli arvestellut tilanteen niin kriittilliseksi,

että jos hän olisi mennyt todille, niin ne olisivat repineet hänet kappaleiksi, - ja hän saisi, ettei hän tule.

Tuom. T.: Sitten tässä olisi pari isompaa juttua, jos minä esalta kannaltani saan puhua niistä asioista, jotka minun esalleni joutuivat. - Minähän sain heti alussa elintarveasiat keitaakseni, koska toiset väittivät, että minä olen ainoa, joka vähemmän niistä tunnen Rannassa ole-ajaltani. Ravettiin suunnittelemaan kaikenlaisia järjestelmiä ja minä kutsuin luokseni Laverinksen, joka oli ollut elintarvelautakunnassa, ja hän innostui asioista ja käytti hyvin paljon aikaa siihen, hän oli luullakseni keuhkoisena viikoksi. Hän laitteli kaikenlaisia kaavakkeita ja paljon muuta, niillä ei ollut aikaa yhtään pentua. Hänen avullaan saatiin sitten ensisääsin järjestelmä kätynä. Järjestettiin asiantuntia kaupunkia ja voim ja viljan rannassa ja kaikkea muuta seuroista. Ja mentiin eduskuntaan ja pyydettiin valtuuksia. Siinä oli erikoinen laki, jossa valtuuksia pyydettiin, ja sitä lakia arvioitiin hyvin pahasti, varsinkin Talas oli ilkeä suostua, koska siinä laissa rajoitettiin joihinkin vanhoihin hallinnollisiin asetustilasetuksiin.

Prof. S.: Mutta kyllä ^{asiallisillekin} ~~XXXXXX~~ perusteilla. Minä muistan, että sain Lucina Hagmanin sanne, ettei millegään hallitukselle saa antaa tällaisia valtuuksia.

Tuom. T.: Mutta toiset vetoivat siihen, että onko teillä mitään ^{ja} muita perusteita kuin joitakin asetustilasetuksia. Minä muistan, että siinä löydin erään säännöllisen laisuuksien perustavan motiivin ^{teillä} seillä. ~~XXXXXX~~ tavalla se saatiin alkuun.

Mutta sitten nimettiin Vuolijoki, joka oli kamaritehtaitakunnan puolellikkö, samalla elintarvepuolellikköksi. Me jouduimme Vuolijokea kanssa neittelemaan niistä suurista asioista keho paljon yhdessä. Oli kaksi isoa juttua, joista en riittänyt puhetta vieriksi jälkeapäin. Jouduimme esittämään ryssämaalta viljaa, ruista, se oli 4 miljoonaa pentaa ruista, joista se maksoimme käteisellä 60 miljoonaa markkaa suoraan. Ja sitten kuuluu vielä kauppaan väkirehuja, öljyjakkuja tai mitä se nyt eliikan, myös

2 jeitakin miljoonia puita. Se oli yksi tapa, millä ne keitimme palava-
kautta itsemme. Se oli hyvin merkillinen Pietarin reissu.

Prof. S.: Saatiinko ne tavarat?

Tuom. T.: Niitä ei tullut koskaan. Joku vaunulaasti niitä rupesi
tulemaan. Kun ne sitä kauppaan lähdettiin tekemään, niin Vuolijoki eli
kesäällä, Kukkien järvellä Hauhella. Oli ~~XXXXXX~~ helkkariaineinen
kiire; astuspa tiedon Vuolijoki samana päivänä tuli yöjunaalla Loh-
teen ja astui siellä yöjunaan. Niin mentiin ja Guscheneffin (Ljesne-
neffin?) kanssa, joka oli ryssien elintarvepölyllikkö, tehtiin kauppa ja ne
saivat 60 miljoonaa markkaa. Sitä kauppaan ne nyt sitten päättäneet ke-
kään, että lähettäkään tulemaan.

Kun sitä ei ruvennut tulemaan, niin ne keitimme toista kautta, Ameri-
kasta saada tulemaan. Oliko se 50 miljoonaa kiloa vehnää, joka astet-
tiin sieltä erältä amerikkalaiselta firmalta, Grace & Co, ja niillä
oli agenttina Suomessa Hellä Vuolijoki. Siitä yksityisen liikemies-
piti pukahti perus, että se oli nepetismis, että käytettiin sekulaista
siinä. Niitä ilmentyi sitten vaikka kuinka paljon liikkeitä, joilla oli
myös käsinä se tavara, ja ne valittivat, että heitä ei käytetty ellekään.
Niin vein vakuuttaa, että se oli edullisin tarjous ja varsin fir-
ma, mitä oli olemassa, eikä siinä mitään hyvityksiä tullut hyödykkeen.

Prof. S.: Ei, mutta onhan tunnettu, että sillä Hellä perusti varallii-
suutensa.

Prof. T.: Toiselta puolelta eli myös hyvin paljon Hellä Vuolijoen ansio-
ta, että se tuli, sillä kaikki ihmiset olivat sitä niistä, että sen
tuolessa tänne on aivan mahdollista. Mutta Hellä Vuolijoki kävi kaikkien
luona, m.m. Stahovitchin luona, ja pyysi suositusta. Jokainen sanoi, että
ette te mitään viljaa tänne voi saada, mutta kyllä voisitte antaa suo-
situksen, kun tehdette. Tässäkin oli Stahovitchin luona yhdessä Vuoli-
joen kanssa, kun se paperi allekirjoitettiin. Niin hän sai paperit kä-
siinsä ja sitten se tuli tänne.

Tuom. T.: Mutta ei ainakaan tässä 50 miljoonaa tullut koskaan tänne.
Amerikan hallitus pani sen nimittään takavarikkeen, koska Suomi sa-

ke eli Seksan puolello. Mutta sekä maksettiin sinne, en muista enää
suure, mikä se eli, joko tapauksessa maksettiin rahat, haakittiin dol-
lareita, mutta sinne se jäi Amerikkaan.

Näitä KÄMMÄ juttua se nyt sitten istaimme keke kesän ja edettiin, ta-
lecke mitään. Me ymmärsimme, että jos ei mitään tule, niin tulee tässä kou-
kua situstsien: mälkä tulee eteen. Minä muistan elävänä, että kun Vuoli-
jeki lähti ja Tekai astui toiseen, niin Vuolijeki sanoi lähtiessään, että
kyllä sille Tekeille tulee kuuma paikka, jos ei sitä Amerikan viljeä
rapee tulomaa. Tekai ei sitä kuuma paikkaa koskaan joutunut mäkään, kun
kun lähti kehta pois. Ryssämaalle rahat menivät ihan tennoisessaan,
mutta se otettiin Tarten sopimuksesta huomiota ja tulivat sillä lailla
peitettyiksi. Ja ne Amerikkaan maksetut rahat on paras affääri, mitä kes-
kaan olen tehnyt, sillä sillä välin kurssi muuttui. Se otettiin 6 - 7
markan hinnalla dollarilta ja kun se saatiin, eli dollari 50-60 markkaa,
niin että kyllä se kasvoi kokea hyvin se raha.

Prof. S.: Mutta etkö voi saada sitä, mikä olen ainakin kuullut affäri-
maailman taholta, että Hellä sai nestes provisiota siltä amerikkalaiselta
yhtiöltä. Te otitte ja hän sai provisiota.

Tsem. Tanner kuvasi Hellä Vuolijeen omaisuuden syntyä.

Prof. S.: Vuolijeki otti laakemiehensä elintarveministeriön virkamie-
heksi ja sitä seutittiin.

Tsem. T.: Joka kaukainen sukulainen, Reschier, siellä eli, mutta
se liinas kai saamalehtileikkeliitä tai jotain muuta sentapaista.

Maiet. R.: Grace & Co:n sopimus eli saamalle hyvin näyryyttävä
asiapaperi.

Prof. T.: Se on amerikkalaisten kirjeittään ja niissä on aina pal-
jon pykälää. Amerikkalaisia sopimusta ei yleensä eurooppalaisia juristi
voi kirjeittäksään. He kirjeittävät vain niissä alle ja ajattelivat,
että se on saamatekevää.

12)

Ailion, Serlachiuksen, Tannerin ja Tulenheimen kertomukset
Tekeä senaattia synnystä y.m.

Keskustelu maisteri Erkki Räikkösen luona Helsingissä

7.2. 1930 perjantaina.

Keskustelu on komekirjoitettu, ja puhtaaksikirjoituksen
on ministeri Tanner 1.8.1942 antanut Y.K.Laineelle kopioi-
tavaksi.

Alussa seuraava paperi:

Helsingin
Maistraatti
Helsinki, 27 p:nä jouluk. 1936
N:o

Herra Johtaja V. Tanner
Tällä

K.V.

Tämän mukana palautan toimittaja Rääkkösen selostuksen, jonka suu-
rella mielenkiinnolla olen lukenut. Minä olen hänelle ilmoittanut, että
minulla eräiltä kohdilta olisi lisäyksiä ja muutoksia esitettävä, mutta
hän ei ole vielä toistaiseksi palannut asiaan. En rahdo kuitenkaan
enää viivyttää asiakirjain palauttamista Sinulle. Kiitän vielä ker-
ran kiintoisasta lukemisesta, liittään parhaat uuden vuoden toivomuk-
seni

Ystävyydellä

Leo Ehrnrooth

Maisteri Erkki Räikkösen luona Helsingissä perj. 7.2.1930.

Läsnä olivat paitsi maisteri Räikköstä professorit Antti Tullenheimo ja Allan Serlachius, varatuomari Väinö Tanner ja tehtori Julius Ailio (saapui hiukan myöhemmin) sekä pöytäkirjoittajina lehtori Kaarlo Kallioniemi ja rouva Lyvli Kallioniemi.

Maist. R.: Kuinka senaatti muodostettiin? Millä tavalla Tekoi värväsi siihen jäseniä?

Prof. T.: En tiedä, mistä syystä se annettiin Tekoille tehtäväksi.

Tuom. Tanner: Saatte sen kaiken paperille pantuna sen aikuisista Työmies-lehdistä. - Kun syntyi vallankumous ja entinen senaatti meni pois, ryssän senaatti, niin ~~XXXXXX~~ tuli täällä pakko järjestää jotakin hallitusta sen tilalle ja silloin pervarillisella taholla kovasti painostettiin sosialisteja, että näiden pitää nyt järjestää ja ottaa osaa siihen. Siellä kävi m.m. meillä puoluetöimistössä - Tekoi oli puoluesihteerinä - Paasikivi, teki visiitin sinne, ja yksi ja toinen selittämässä, että se nyt on teidän asia hoitaa tämä juttu.

Prof. Tullenheimo: Mutta mistä syystä? Oliko teillä enemmistö eduskunnassa?

Tuom. Tanner: Oli, 103 paikkaa eduskunnassa, ja silloin katsottiin, ettei ilman sitä voitu hoitaa asiaa. Stämminki oli hyvin optimistinen; katsottiin, että eltiin vapauduttu vanhasta rosasta ja pitäisi lähteä kulkemaan yksimielisesti eteenpäin. Mutta meillä ei ollut mitään niin sanoakseni valtuuksia ja ennakkopäätöksiä, niin että se oli sen vuoksi pulmallinen juttu, ja sen tähden kutsuttiin puolueen neuvosto keolle, istui monta päivää, ja siinä oli maailmansodan tapaukset esikuvana, etteivät sosialisti sa mennä hallitukseen. Ja ihmeellistä kyllä, että sellaiset jyrkän suunnan miehet kuin Kuusinen ja Turkia ne ajoivat asiaa ^N kovasti ja saivat, että se on hoidettava nyt, ei ole muuta neuvoa. Ne entiset revisionistit ne olivat enemmän vastahankaa. Lopulta se puoli voitti joksenaikin voimakkaasti, jossa katsottiin, että sinne on mentävä. Minä muistan, että siellä oli välillä hyvinkin useasti lähetystöjä eri pervarillisista puolueista, jotka olivat pahoillaan ja katsoivat, että kaikki oli kuollessa pisteessä, ja toivottiin vaan, että mentäisiin. Ja se kokous määräsi myöskin, ketkä meidän taholta tulevat, ja määrättiin, että kuusi pitää tulla. Puheenjohtajan äänellä olisi enemmistö, silloin ei kenraalikuvernööri heida puheenjohtoa, - mutta miten Tekoi ~~ajeli~~ ajeli muut kokoon, siitä en ole kuullut. Hän teki tietysti visiitin - - -

Prof. Tullenheimo: Minun luokseni esim. tuli Suomi-yhtiön Voionmaa ja käysyi sitä

Prof. ~~XXXXXXXXXX~~ Serlachius: Teki muistaakseni soitti minulle. - Mutta minä jouduin oikeastaan erehdyksestä, sillä vielä kun minä söin päiväl-
listä, niin soittivat, että - - - -

Prof. Tulenheimo: - - - ^ttoista miestä meinataan.

Prof. Serlachius: Niin, minä en saanut valtuutusta keltään, minä en ~~s~~
edustanut mitään puoluetta. Mutta ainakin Teki soitti minulle aamupäiväl-
lä, että oli tarkoitus kutsua Hallstén, ja minä sanoin: Jumalan kiites, että
minä siitä pääsin. Mutta sitten ehtoolla, kun taas kokoontuttiin - eikö se
ollut Säätytalolla?

Prof. Tulenheimo: Niin, Säätytalolla.

Prof. Serlachius: - - - niin vähää ennen sitä kokousta Teki soittaa
taas minulle - tai ainakin minä käsitin, että teillä olisi ollut joku ko-
keus siellä ja keskustelua siinä 5:n ja 6:n välillä ja kuinka te piditte-
kään parempa, että minä tulisin kuin että Hallstén tulisi.

Tuom. Tanner: Kyllä minä muistan, että jotakin oli, että seritteerattiin
sitä vähän.

Prof. Serlachius: - - - niin että minä tiesin ehdekkuudesta oikeastaan
puoli tuntia ennekuin kokous alkoi.

Prof. Tulenheimo: Mutta ei se muistaakseni heti syntynyt siinä Säätytalon kokouksessa.

Prof. Serlachius: Siinä yössä se syntyi.

Prof. Tulenheimo: Meillä oli joitakin neuvotteluja Veienmaan luona.

Prof. Serlachius: En minä ollut ainakaan.

Tuom. Tanner: Siinä Säädytalon kokouksessa ruvettiin laatimaan ohjelmaa.

Prof. Serlachius: Juu, siinä se syntyi.

Maist. R.: Laadittiinko^{se} ohjelma silloin joukolla, eikö Tekoi yksin?

Prof. Tulenheimo: Siinä keskusteltiin suuntaviivoista.

Tuom. Tanner: Hänellä oli ohjelma.

Prof. S.: Ei se ollut nyt mikään oikea ohjelma, mutta muutamia pykäliä.

~~XXXXXX~~ Minä muistan esim., että minä ilmoitin nimenomaan, että minä en tule kielletolakis vahvistamaan.

Tuom. T.: Se oli oikeastaan ohjelmapuhe vaan.

Prof. T.: Niin oli. Kielletolaista siinä kyllä oli nimenomaan puhe.

Prof. S.: Juu, kielletolaista oli ja minä jo edeltäkäsin sanoin, että minä en tule sitä vahvistamaan.

(Tehteri Ailio saapuu.)

Maist. R. (Hänelle): Kävikö Tekoi pyytämässä Tehteria mukaan?

Teht. Ailio: Ei suoranaaisesti, vaan Paasivuoren kautta minut kutsuttiin sinne neuvotteluihin. En muista, kuinka sen tiedon toi.

Tuom. T.: Puoluepuhe oli kokouksessaan päättännyt, että näitä nyt kutsutaan.

Teht. A.: Niin, niin. ~~XXXX~~ Eikä minulla ollut halua siihen ruvetakaan,

vallankin kun minulla oli tiedossa, että se oli siviiliteimituskuntaan kuin olisin tullut ja se oli aivan vieras ala minulle. Sensijaan mahdollisesti olisin voinut ajatella kirkollisteimituskunnan apulaispäällikön paikkaa, mutta kun sitten sovittiin, että minä saisin siellä sellaiset asiat heittääkseni kuin rakennushallituksen ja lääkintöhallituksen ja tilastollisen toimiston, - ja painohallitus siinä oli samassa myöskin -, niin sittenhän minä annoin suostukseni siihen.

Maist. R.: Oliko Tekoi muuten tuttu kaikille herroille aikaisemmin?

Professorit T. ja S., tehtiä A.: Eduskunnasta.

Tuom. T.: Eduskunna puhemiesenä ja hyvin suoriutunut siinä.

Maist. R.: Määrättiinkö edustajat pervarillisten puolueitten edustajina vai määräsikö Tekoi ne itse?

Prof. T.: Minä en tiedä, olisiko ollut keskusteluja joidenkuiden muiden kanssa, mutta en muista, että siinä olisi ollut mitään pervarillisia puoluekekeuksia tai jehtekunnan kekeuksia, vaan yleensä oltiin sitä mieltä, että sinne piti mennä, piti tulla semmoinen kekeomushallitus. Oli juuri niin kuin Turner sanoi, sitä oli ajateltu myöskin meidän taholta.

Tuom. T.: En minäkään luule, että mikään pervarillinen puolue määräsi miehiä.

Prof. S.: Ei ainakaan minua - - -.

Tuom. T.: Oli neuvotteluja meidän omassa keskuudessamme, ketä lähettään. Varsinkin muistan selvästi, kun istuttiin Vuolijoen kanssa vesikan rattailla ja kävimme parin kolmen miehen luona ja saimme pakin ja ajateltiin, että tämmöistäkö se nyt on se hallituspuha. Se olikin ensi kertaa Suomessa silloin. Siitä oli aina luettu lehdistä, kuinka sitä käydään miehiä pyytämässä.

Teht. A.: Minä muistan nimenomaan, että saatiin, että niillä pervarillisilla henkilöillä, jotka tulisivat mukaan, olisi sitten vapaus asettua yhteyteen puolueittensa kanssa, mutta puolueet virallisesti eivät niitä asettaneet. Paasikivi kai stupäässä oli siinä hommassa. Ja oli siinä erimielisyyttä parista paikasta, vallankin juuri minun. Muistan, että

oli m.m. Kahelinista puhetta, että Kahelin olisi tullut sille paikalle, johon Setälä sitten tuli. Ja Helanderista oli puhetta, Helanderin piti tulla maanviljelu- ja metsäseuraksi. Kahelinia eli ajateltu kirkollistamisuraksi. Ja sitten 5 sosialistia ja Voionmaa - Voionmaatahan ei luettu vielä silloin meidän puolueeseen kuuluvaksi eikä hän ole virallisesti sitä ollutkaan, hän liittyi siihen vasta myöhemmin.

Prof. S.: Kyllä hän oli Tannerista melko lailla vasemmalla jo silloin.

Tuom. T.: Älä sinä minua shikaneeraa tuolla tavalla.

Prof. S.: Ei se ole shikaneeraamista.

Maist. R.: Kyllä siellä eduskunnan pöytäkirjoissa eräissä kahden Vei-
onmaa esiintyi todellakin porvarillisten mukana äänestämässä, silloin kuin
Seininen nimettiin kouluhallituksen ylijohtajaksi.

Teht. A.: Mutta se ei riippunut puoluesyistä, se oli sentakia, että Voionmaa tunsi hyvin Seinisen ja Seiminen eli innokas raittiusmies.

Prof. S.: En minä luule, että se yleensä meni puolueittain.

Toht. A: Ei, mutta kyllä minä muistan, että kaikki tahdoimme nimenomaan Manteretta, kaikki ne sosialistitkin.

Tuom. T.: Vuolijeki tunsi hänet läheisesti. Minä en tuntenut Maatteretta ollenkaan. Meillä oli se käsitys, että hän on modernimpi.

Toht. A.: Seimistä pidettiin vanheillisena, kun hän kuului suomettare@laiseen puolueeseen. Ja häntä pidettiin vanheillisena muutenkin.

Tuom. T.: Yleensä ei huomannut alussa ainakaan ollenkaan, että olisi oltu puolueittain.

Prof. T.: Ei nimityksasioissa ollenkaan.

Tuom. T.: Kyllä oli keko ajan toiset seikat, jotka määräisivät. Ainoa, missä lopulta tuli, oli valtelaki, siinä olivat ryhmät ihan vastakkain.

Teht. A.: Enckellin nimityksestä ehkä myöskin. Siinä oli Nevanlinna
toisena ehdokkaana ja Enckell toisena. Eikös se mennyt kuusi kutta vas-

taan se ministerivaltiosihtööri Enckellin nimitys?

Prof. S.: Minä en muista.

Prof. T.: Eikös Nevanlinna kieltäytynyt?

Maist. R.: Kieltäytyi ryhtymästä apulaiseksi, kun sitä paikkaa hänelle tarjettiin. Setälä kertoi vaan, että hän keksi Enckellin. Hänestä ei tiedetty XXXX ennen. Hän oli mennyt sen puheille ja tutkinut pari tuntia Enckelliä ja huomannut, että se oli sopiva mies ja ryhtyi sitten ajamaan häntä ehdokkaaksi.

Tuom. T.: Olike Setälä hänen kannallaan?

Teht. A.: Muistatteko, kuinka siellä äänestettiin?

Maist. R.: Se äänestys on mennyt senaatin pöytäkirjassa kokonaan ehit8 se. Tulin siihen käsitykseen, että väliaikainen hallitus olisi suoraan nimittänyt hänet.

Prof. T.: Se on mahdollista, että hänet nimitettiin jo ennenkin senaatti oli virallisesti keassa.

Maist. R.: En luule, että pöytäkirjoissa mitään on.

Prof. T.: Kyllä pitäisi olla.

Teht. A.: Pitäisi olla mainittu, jos on äänestys ollut. Muistan vain, että se meni hyvin täpärälle.

Maist. R.: Minä en luule, että se on tapahtunut pöytäkirjan edessä. Ministerivaltiosihtööri on henkilö, jonka nimitti pääministeri eikä hallitu4

Prof. S.: Se XX oli kai "privat".

Tuom. T.: Oletteko lkenut sen ajan sanomalehtiä?

Maist. R.: Kyllä minä olen lkenut.

Prof. S.: Ainakin minä muistan, että Työmiehessä oli hyvin lyhyt karakteristinen kuvaus kustakin henkilöstä.

Tuom. T.: Siellä sanottiin esim. Ailiesta, että se on hyvä mies ja hauska mies, mutta se elää niissä asioissa, jotka olivat kivikaudella,

ei se näitä asioita ymmärrä, ja Veienmaan tiedot alkavat siitä, mihin Ailien tiedot loppuvat eivätkä nekään ulotu nykyaikaan saakka.

Prof. S.: Minä muistan, että Vuolijoki toi sen Työmiehen numeron seuraattiin luettavaksi, se kulki miehestä mieheen. Minä luin sen siellä.

Tuom. T.: Paasivuoresta sanottiin, että se oli ennen muinein rehellisen työväenliikkeen mies ja uskellinen, mutta joutui sitten herrojen ketuihin ja sille tielle on mennyt.

Prof. S.: - - - eli ennenrehellinen työmies ja marxilainen, mutta joutui herrojen mukaan.

Maist. R.: Kuinka on selitettävä, etteivät sellaiset kuin Sirela ja Gylling ja Manner joutuneet Tekein seuraattiin?

Tuom. T.: Ne olivat tarpeeksi viisaat. Lykkäsivät toisia.

Maist. R.: Onko tietoa, pyydettiinkö niitä?

Prof. S.: Tästä minulla on oma ideani aivan, että Kullervo Manner tah-
toi saada Tekein sinne, sillä minulla on käsitys se, että keke ajan Kuller-
vo Manner eli Tekein pahana henkenä, ei siten, että hän olisi Tekein korvaan
kuiskuttanut mitään, vaan hän pelasi, ja kun hän pääsi eduskunnan puhemie-
heksi, niin siitä asti Tekei rupesi vähän vikureimaan. Hänellä oli hyvin
rehelliset aikomukset, kun hän tuli senaattiin, ~~se~~ se on minun käsitykseni,
ja hän oli hyvin pystyvä mies, mutta niin pian kuin Manner tuli eduskunnan
puhemieheksi, niin Tekei luuli, että nyt työväenpuolueen johte luisuu hä-
nen käsistään, ja sen jälkeen hän ei jaksanut pysyä, hän rupesi vikureimaan
eikä jaksanut kulkea sitä lejaalista tietä, josta oli sovittu.

Tuom. T.: Siinä kyllä kai on harhakäsitys. Tekei ei suoranaisesti ol-
lut koskaan ajatellut, sehän oli Valpas, joka oli takana ja ~~se~~ Kullervo
Manner oli sekkeinen esikuntapäällikkö. Tekei oli ammattijärjestössä ja
hänellä oli suuri luottamus Kylläkin, mutta hän ei koskaan yrittänytään
takaisin valloittaa. Minä luulen, että Tekein kannanmuutokseen vaikuttivat
muuttuneet olosuhteet, hän rupesi kiereilemaan ja puoluejohtajikunta tuli
levotetuksi ja he rupesivat hoitamaan omia puuhiaan ja Tekeilla ei ollut
riittävästi selkärankaa.

Prof. S.: Sitä minä juuri tarkeitin. Hänellä ei ollut selkärakaa. Kun hän huomasi, että Kullerve Manner rupesi soittamaan revolutsioonääristä viulua, niin hän ajatteli, ettei tässä muuta kuin ulkea susien kanssa ja rupesi kanssa vähän sitä samaa.

Teht. A.: Kyllä kai syytä oli se, että ne eivät luottaneet hallituskoemukseseen niin paljon, että olisivat panneet silloisia johtajiaan sinne, ja sentäksi ne asettivat, että se tuli noin tasapäinen, että 6 6:ttä vas-
taan. Mutta siinä minä luulen että tuli pian käänne mielipiteissä, sillä minä luulen, että jo viikon perästä nähtiin, että kyllä olisi pitänyt enem-
mistä sentään sinne panna.

Prof. T.: Mutta eikös se johtunut myöskin siitä, ~~XXX~~ että ne, jotka sinne tulivat ~~KX~~ sosialistisesta puolueesta, Matti Paasivuorta lukuunotta-
matta, ne olivat olleet tällöisissä toimissa ja niillä oli suurempi keke-
mus. Kausinen ja Manner ja Gylling, eihän niillä ollut mitään, Gylling
juuri tahtoi luultavasti vetäytyä pois vastuusta.

Tuom. T.: Kyllä ne kaikki pitivät epävarmana, ne eivät tahtoneet blasket-
ta itseensä.

Teht. A.: Se käsitys minullakin on.

Tuom. T.: Ne eivät tahtoneet ensimmäisessä pelissä uhrata prhaita
nappuleitaan.

Maist. R.: Oliko kysymystä yhtään siitä, että sosialistit olisivat suo-
destaneet yksinään hallituksen?

Teht. A.: Ei, ei.

- - -

Maist. R.: Onko herrejen mieleen jäänyt sensaatin ensimmäinen istunto,
joka pidettiin maaliskuun 29 päivänä klo 3 i.p. ja jossa olivat saa-
puvilla Setälä, Serlachius, Ehrareeth, Tulenheimo ja Tanner. Sitten sen
jälkeen nämä toiset tulivat ja vannoivat valan, - - onko tällöinen tilai-
sus jäänyt muistiin? Siellähän Tekoi ensin vannoi valan ja sen jäl-
keen Veienmaa, Ailio, Holsti, Paasivuori ja Kallio.

Prof. T.: Ei suinkaan siinä ollut mitään muuta kuin ihan mudel-
linen toimitus.

Tuom. T.: Kai siinä oli vähän asioita. Joke silloin tai sitten seuraavassa, jollein varsinaiset asiat tulivat, tuli ensimmäinen pikkusen tupsahdus. Setälä eli tuenut kirkellisasioista rukouspäivän plakaattia.

Prof. T.: Se eli vasta kesällä, vähän myöhemmin.

Tuom. T.: Ei, se eli aivan alussa. Tekeikään ei katsenut, siellä eli rukouspäivän plakaatti. Ja sitten vasta katsottiin ulos tullessa, että mitäs meidän täytyy päättää. Ja ne saatiin Setälälle, että kylä meidän täytyy pyytää kaikki sinun asiasi pöydälle ensi kerralla, ja Setälälle tuli kevä hätä, että ei tää nyt ollut tahallista.

Teht. A.: Ei se ollut ensimmäisenä päivänä, vaan seuraavana. Se tuli yllätyksenä.

2
Kite } Prof. S.: Kyllä se eli hyvin paljon perseenallista taistelua Tekoin ja Mannerin välillä. Ja se, joka eli välillä ja vasarana ja teki Tekeita aina, eli Turkia ja keitti panna vähän kempastuskiviä Tekoin eteen.

Tuom. T.: Minä en tiedä, miten paljon te käitte siellä, minä näin verrattain vähän varsinaista politiikkaa, meidän olimme omia malkkujamme heittamassa ja Tekoi heiti kaiken ulospäin.

2
Kite } Prof. S.: Ja Turkia järjesti ne - - mutta minä luulen, minulla oli se käsitys, että se eli Kullerve Mannerin esoituksen mukaan - ne torikeuukset ja muut säpivissä tilaisuuksissa.

Tuom. T.: Ei, ei, ei, ei!

1 Prof. S.: Turkia pelasi hyvin suurta reolia niiden takana.

Prof. T.: En minä nyt oikein tähän jaksaisi luottaa, sillä sitten kesällä, kun alkoi tulla lakkeja pitkin maaseutuja, niin täytyi käyttää hyväkseen edustajia, jotka matkustivat sinne ja ne olivat kyllä hyvin valmiit menemään.

Kite } Tuom. T.: Kyllä Turkia myös puoluetöimikunnan kekeuksissa eli kekenaan hulinskeemaa vastaan. Ne keittivat sitä tukahuttaa ja kävivät joskus puhumassa niissä kekeuksissa. Mutta silloinkin oli sellainen hurmahenkisyys vallalla, kaiken maailman syvyyksistä tulleita indiviidejä.

Prof. S.: Olihan meillä kerran oikein kehoitus siitä eduskuntamies-
ten kanssa, Kullerve Mannerin ja muiden, ja Kullerve Manner oli hyvin vas-
taan sitä, että piti sitä hullua kehoitusta tukahuttaa.

Teht. A.: Eikö ne olleet järjestyneen työväen kehoituksia. Ne hän eli-
vat sellaisia beldttimaisia kehoituksia.

Prof. S.: Mutta hän oli hyvin vastaan sitä, että sosialistimiehet
käyttivät vaikutusvaltaansa sennoisten tyydyttämiseksi. Meillähän oli
sennoisissa sennoinen kehoitus, en muista, elikö muita kuin Tekei ja minä
siellä ja Kullerve Manner ja kehoitus joukko muita eduskunnasta. Teiset o-
livat sen puolella, mutta Kullerve Manner vastusti sitä jyrkästi.

Maist. R.: Oliko tämä myöhemmin, mahdollisesti syksyllä?

Prof. S.: Se oli myöhemmin.

Prof. T.: Niin, se oli todennäköisesti kesällä. Milleinkas se oli
se suurempi juttu, silloin matkustivat Svinhufvud ja Serlachius?

Prof. S.: Se oli viimeinen teke, jonka Tekei vielä uskalsi. Kyllä
hän paljon uskalsi. Silloin vielä hän uskalsi pitää omaa ohjelmiaan,
mutta sen jälkeen hän luovui vasemmalle. Siellä Turussa ennen ne muut tah-
neet juuri mitään, Tekei sen järjesti. Se oli niin, että ne lähdettiin XXXX
tältä - - - elikö Ailio mukana?

Teht. A.: Joo, minä olin matkustanut ennen.

Prof. S.: Me tulimme erikoisella junalla, jossa ei ollut muuta kuin
yksi vaunu ja veturi ja ne peikkosimme - - - vai oliko siinä nyt joku
pikku kapiasi välillä, joka oli järjestettävä - -, mutta XXXX sen minä muista-
XXXX XXXX
että piiriläiskäri Meurmanin luo ne peikkosimme.

Prof. T.: Mutta se oli Karkkuun. Te teitte silloin matkan Hämeeneseen.

Prof. S.: Se taisi olla niin. Nyt me menimme suoraan vaun, ei py -
sähdetty yhtään asemilla. Siellä turkulaiset, jotka näkivät Svinhufvudin
ensimmäisen kerran sen jälkeen kun hän oli tullut maanpaosta, ne hurrasii-
vat hänelle ja tekivät jos jotakin. - X Ja kaikki turkulaiset valtuusmie-
het ne olivat siinä arestissa. Ja siinä tälli niin huono ilma ja ne eivät
antaneet akkunan olla auki, niin yksi niistä rikkoivat akkunan. Hän sa-
noi, että hän rikkoen ne nyt, tästä ei kukaan pääse kiipeämään ulos, mut-

*Kotkassa
Sammalla
Kuka matkasi
Piti. into Raitti?
Kuvio y.m.*

-II-

*Joona
Sami
Kari
onäkö
Pitkä*
ta tästä nyt tulee kuitenkin raitista ilmaa. No, siinä nyt neuvoteltiin ja muistakseni kirkkoherra Kares oli niiden joukossa, joita pidettiin vangittuina, hän oli hyvin jyrkö. Minä ehdotin, että keetetaan nyt pu-
tua järkeä niiden kanssa ja ei ne tultu juuri mihinkään. Mutta sitten
Tekei tuli ja minä en tiedä, millä tavalla, mutta hän sai heidät jättä-
mään ne.

Tuom. T.: Eihös ollut joku kokeus työväellä?

Teht. A.: Jos minä saan hiukan kertaa tästä Turun lakesta, se on
hyvin kuvaava tapaus. - Lakke oli alkanut ensinnäkin sentekia, että työ-
väki oli vaatinut palestaria ja elike se ruiskunestaria, että ne erotet-
taisiin ja vastinut itselleen 25 paikkaa valtuustossa, ja valtuusto vast-
tasi tähän sillä tavalla, että se ei voi suostua erottamaan näitä,
ja päinvastoin se hääti pois ne asuneitaan siellä palekunnan rakennuk-
sessa nämä palestiehet, ja se oli läpin syys lakkeen. Ja se oli nähtävän-
ti - minä sain ainakin sen käsityksen, että lakke aikentui tavallan tä-
män Helsingin palelaite-laken johdosta. Täällä oli ollut ihan samantai-
nen lakke pari viikkoa ennen.

Prof. S.: Epidemia.

^A
Teht. S.: Niin, epidemia. Silloin tuo valtuusto oli kekeentunut tästä
asiasta päättämään, mitä nyt olisi tehtävä työväen vaatimusten
suhteen, ja valtuusten lukumäärä ei ollut täysilukuinen. No, työväki
sanoi, että nyt ne pidämme huolta siitä, että se tulee täysilukuiseksi,
ja piirittivät valtuusten istuntonsa silloin. Tämä oli ollut kello 3
päivällä ja ne muut valtuusmiehet saatiin sinne sitten lisäksi, niin et-
tä se oli päätösvaltainen, mutta eiväthän ne ruvenneet tekemään tietysti
mitään päätöstä tällaisessa pakkotilassa. Ja minä tulin sitten - - tämä
oli tapahtunut varmaan tiistaina - minä tulin sinne sitten seuraavana
päivänä, se oli keskiviikko, päivällä kello 2 aikana. Silloin oli täysi
lakke käynnissä. Niin täydellistä lakkea en ole nähnyt milleinkaan.
Ei ollut yhtään aineen ajuria saatavissa. Minä sain hautajaisiin aike-
van parivaljakon käsiini samalla ja sanoin, että ajakaa heti työväen-
lolle. Minä sanoin, kuka minä olin, ja hän suostui ajamaan. Meidät pidä-
tettiin välillä ja kysyttiin, että kukas herra tässä kulkee. Minä sanoin,
että minä se olen, ja minä päästettiin sitten menemään. Johtajia oli

Hyrskymurte, Heikkilä ja Raitio, on minä muista, keitä vielä siellä oli, mutta minä sain heti sen käsityksen, että ne olivat niin kiihdyksissä silloin, että vaikka ensimmäinen vastaus olisi ollut, että vapauttakaa nyt valtuusto, niin siitä ei voisi yhtään alkaa puhuttakaan, vaan täytyi heti koettaa saada neuvotteluja aikaan, että sitten olisi mahdolliset jälkiseuraukset, jälkisytykset poistettu työväeltä, ainakin se olisi ollut ensimmäinen ehto. Ja siellä oli silloin työväentalon pihassa täynnä väkeä ja minut vietiin heti suoraan päätä puhumaan siinä ilman valmistusta. Minä en katsonut sopivaksi siinä ruveta keskustelemaan elleenkaan tätä suoraan lakon syytä, vaan puhuin yleisiä asioita vain, kuinka teillä on nyt paljon tehtävää, saava kunnallinen hallinto j.n.e. johtavia ajatuksia valtiolliseen suuntaan. Sitten tulitte te illalla 7:n ajoissa.

Prof. S.: Silloin tuli Hyrskymurte ja Heikkilä ja joku kolmas, jotka kaikki tuusivat Svinhufvudin hänen Turussa olesajaltaan, ja heitä hävetti kovasti, varsinkin Hyrskymurtea ja Heikkilää hävetti kovasti, kun Svinhufvud sanoi, että kuinka te nyt tällaista teette, meidän olemme yhdessä tapelleet laillisuuden puolesta. Ja ne olivat keksineet sellaisen hätävalheen, että ne eivät olisi muuten pitäneet, mutta kun mielipiteet olivat niin kiihdyksissä, niin he ajattelivat, että valtuusmiehille tehdään övervaltaa, jos saavat kulkea vapaasti, ja ne pidämme ne nyt siellä, että ne ovat paheimpitelyltä suojattuina. Silloin Svinhufvud vähän ärähti ja sanoi, että ei pidä puhua turhia. Mutta näin oli Hyrskymurte selittänyt, sillä häntä hävetti kovasti, kun Svinhufvud sanoi tuolla tavalla. Minä näin, kuinka hän lensi punaiseksi. Ja se toinen vanhempi mies, oliko se Heikkilä, sitä hävetti niin, että se ei oikein tahtonut katsoa Svinhufvudia silmiin, se katseli aina pois päin.

Teht. A.: Se oli juuri kuvastava, että kun Heikkiläkin, joka oli tuollainen hiljainen, säysee mies, kun se oli kiihdyksissä, niin minä näin että nyt on jo valloin pira irti. - Ja sitten alkoi sen jälkeen kun te olitte tulleet, Tekoi pitää kunnallisjärjestön kanssa kekoista, ja jo sitä ennenkin oli Tekoi pitänyt puheen pihassa. Minä muistan, miten Tekoi alkoi puheensa. Hän sanoi: "Saatanan sensatterit!" Ja sitten hän piti pitkän paussin. Hän sanoi, että nämä olivat ensimmäiset sanat kuin minä tullessani kuulin täällä ensinnä sanottavan, mutta tietäkää,

että minä olen tullut työväen edustajana hallitukseen ja tullut tänne nyt tätä lakkea sevitettävään. Ja sitten hän demagogisesti vetosi niiden tunteisiin ja sanoi, että "minulla on kaksi kättä, joilla minä olen kaivannut maan uumenista kultaa, ja ne pystyvät vieläkin, ja jollen minä voi tehdä mitään täällä hallituksessa teille ja työväen hyväksi, niin minä menen sinne takaisin". Ja sitten hän siirtyi siihen lakkekysymykseen, että tämä nyt pitää saada sovitetuksi ja teidän pitää tietysti saada joitakin lupauksia valtuusten puolelta, että joissakin määrin tyydytetään teidän toivomuksianne, ja jollette mitään saa, niin vastikaa sitten uudestaan ne valtuusmiehet, jotka te olette valinneet - ne olivat valinneet jo 50 valtuusmiehdokasta siltä varalta, että ne olisi panta pervarillisen valtuusten sijalle. Ja minulle kerrettiin sellainenkin tapaus, että siellä oli m.m. esitetty valtuusmiehdokkaksi se Aaltonen, joka nytkin on täällä eduskunnassa, silloin hän oli nuori mies. Aaltonen sanoi sitten, että ei hän ole Turun kuntalainen ollenkaan, että kuinkas hän voisi. Ne sanoivat, ettei se mitään tee, että on köyhälistön edustajista, että on kansainvälinen asia, ja niin sekin pistettiin sinne.

Sitten minä tulin siihen varsinaiseen kokoukseen, lakkeksisten kokoukseen. Tekoi järjesti sen ja se kesti koko illan, eli se 8-9 XXXXXX alkaen 3:een asti yöllä. (Vestari: "Kansu odottaa" -VL)

Prof. S.: Sieltä hän tuli ja vapautti 3:n tieneissa.

Teht. A.: Siitä voitte arvata, että Tekoi oli käyttänyt kaiken vaikutusvaltansa saadakseen ne taipumaan siihen, että ne vapautetaan sieltä. Hän lupasi, että täytyy teidän toivomukseenne ainakin esittää tulla täytetyiksi, ja kello 3:n aikaan päästiin vapauttamaan valtuusto. Vastaa seuraavana päivänä alkoivat neuvottelut, kulissien takaiset, ja ne sain minä heittää kokoukseen. Siellä oli m.m. pankinjohtaja Helma ja Ensiö, ne olivat tärkeimmät neuvottelijat siellä. Sitä piti joka kehta saada jotain sovitetuksi ensin näiden kanssa. Siinä oli ensinnäkin semmoinen pykälä, että poliisilaitos uudistetaan, ja sitten ne suostuivat myöskin muistakseni erottamaan palomestarin ja ruiskumestarin, mutta jälkimmäistä ei tehdä, ja sitten että kunnallishallinto tietysti tulee laillisesti uudestaan järjestettäväksi, mutta ensinkalta antoivat sen pe-

riiateellisen myönnytyksen, että työväki tulee tietysti saamaan sinne vastaavan lukumäärän. Ne nyt olivat ne pääasialliset ehdotukset. Ja sitten se meni kunnallisjärjestön edustajakokoukseen ja siellä sai käyttää puheenvuoroja. Pihalla edetti suuri väkijoukko, jelle piti jäädä lepullisesti hyväksyttäväksi, ja siellä minä sain aina puolestaa näitä sovittusehdotuksia. Menttiin pihalle ja luettiin kansalle ehdotukset ja ne tulivat hyväksytyiksi.

Prof. S.: Niin kauan kuin valtuustoa pidettiin arestissa, keski riitekysymys ainoastaan sitä, että valtuusto ei antautunut mihinkään neuvotteluihin, ennenkuin se oli vapautettu. Siitä se pidi mennä Svinhufvudin kanssa lujasti kiinni, ettei ruveta mihinkään, ennenkuin se päästetään. Ja sen vuoksi Tekei tuli päästämään se. - Seuraavana päivänä se olivat sitten vangittu Svinhufvudin. Ne toimivat nimittäin sulaisessa ystäävyydessä venäläisten sotaväen kanssa, sen vuoksi se olivat niin turvassa. Minä en muista, kuka niistä kunnallispuoleista Turussa sanoi, että niistä oli melkoinen määrä, jotka toivoivat, että olisi tullut mellakka, koska ne olivat sopineet ryssien kanssa, että kyllä ne auttavat. Ja keskellä kaikkea, kun se syödään päivällistä, niin tulee eräs nuori mies ja huutaa, että Svinhufvud yllyttää kansaa. Kaikki ryntäävät ulos kadulle katsomaan, että mitä siellä on tapahtunut. Svinhufvud, joka on tuomion tekoinen mies, oli mennyt postiin tai mihin se oli mennyt ja ne olivat sanoneet, ettei posti sen kulkea, ja hän oli sanonut, että sehän on merkillistä ja lykkäsi sen tieltään ja siitä se asia syntyi.

Teht. A.L.: Minä tahtoisin kerjätä. Ei se ollut mitään veljeilyä bolševikkien kanssa, jotka Turussa siihen aikaan olivat. Ne hän olivat nimenomaan antaneet sitoumuksen, että ne eivät sekään tähän asiaan, ennenkuin tulee epäjärjestystä, ne pysyvät aivan neutraalina.

Prof. S.: Aivan, sen minäkin tiedän. Mutta toinen juttu on, mitä virallisesti päätetään, ja toinen, mikä mielessä liikkuu. Ihän eri juttu! Ja se oli niin selvä kuin pläkki, että ainakin puolet niistä puheista, joita pidettiin työväentalon pihalla, olivat ryssäläisiä puheita, joista ei kukaan ymmärtänyt, mutta kaikki huusivat vaan. Se oli semmoisen yleinen kiikheä mieliala, ja kyllähän se nyt selvästi näki, että siinä oli veljeilyä venäläisten kanssa, sillä mitäs siinä muuten olisi

ollut. Minäkin kuuntelin ainakin neljä venäläistä puhetta työväentalon pihalla seuraavana päivänä. Mutta se on kyllä totta, että setäväki oli luvannut pysyä neutraalisena, jos kaikki meni hyvin, mutta minä en muista, kuka minulle sanoi, että kyllä ryssät hyvin mielellään näkivät, että täällä tulee epäjärjestystä, sillä silloin ne saisivat siihen puuttua järjestyksen palauttamiseen.

Maist. R.: Kuka Tehteri läksi Turkuun, elikö hallituksessa neuvottelua siitä ensin vai menittekö muuten sinne?

Teht. A.: Seurastista oli päätös, Turusta oli tullut tieto, että täytyy tulla sinne.

Prof. T.: Oli selvät neuvottelut, mutta kyllä se oli yhteisteinisiä.

Teht. A.: Läksin edeltä vain katsomaan vähän tilustsionia.

Prof. S.: Senjälkeenpäin oli pikku kapinaa joka samu luettavana.

Prof. T.: Ei siellä mitään seivittu siitä muuta kuin että nämä miehet menevät.

Maist. R.: Svinhufvud kertoi, että kyllä Tekeilla oli suuri ansio - -

Prof. S.: Se oli viimeinen kerta, kuin Tekei pössi nahkansa plöötiin. Sen jälkeen Turkia rupesi hänen pahaksi omaksitukseensa.

Teht. A.: Tekei sai heidät suostumaan siihen, että suostuttiin niiden vaatimuksiin edes joossakin määrin, niin että ne tulivat tyydytetyiksi. Ja kun hän oli niiden luottamusmies, niin saatiin se lähtökohta, johon pyrittiin ja valtuusto vapautettiin ja sitten ne neuvottelut kyllä menivät.

Prof. S.: Jau, senjälkeen ne kyllä menivät.

Prof. T.: Olitko sinä leppukesällä sairas, kun minä lähetin miehiä sinne?

Prof. S.: Minä olin kesälomalla siihen aikaan. - Maaseutuluksissa minä olin myöskin Svinhufvudin kanssa. Mikäs pitäjä se nyt oli - - Kar-

kusta menttiin hevesilla, Rydmanin hevesilla, Mouhijärvelle.

Teht. A.: Se oli toukekuun alussa.

Prof. S.: Se oli ennen, kuin käytiin Turussa.

Prof. S.: Ei, ei, - ei tämä ollut niin aikaisin, täällä oli kysymys rukiinleikkauksesta. Mouhijärvellä käytiin rukiinleikkauksen aikana. Minä muistan, että oli kysymys siitä, saiko isäntä raveta rukiita leikkamaan vai ei, pääkysymys siitä.

Prof. T.: Karjan heittamisesta.

Prof. S.: Joo. Minä muistan, että kevätöiden aikana kerran Ailie piti lähetettävänä - mikinkäs se oli, mutta sinä kieltäydyit lähtenästä, kun työnohjaaja eli sinun laukemiesi. Se oli Kytöjällä Linderillä.

Tuom. T.: Pääkomissaari eli Paasivuori. Hän kulki pitkin kesää pitäjistä toiseen ja piti puheita ja sai puheillaan ihmiset rauhoittumaan.

Prof. T.: Ja sitten myöskin sosialidemokraattiset edustajat. Vilho Lehtonen oli myös mukana ja Areenen, Areena ja Leivo Perista. Hän kulki Satakuntaa, siellä oli kaikkein levottominta.

Tuom. T.: Ihmeellistä kyllä semmoisellakin pelivärkillä sai asiat hoidetuksi kuin suunnitella!

Teht. A.: Maatalouslakkeja oli pitkin kesää Uudellamaalla, Hämeessä ja Satakunnassa.

Prof. S.: Ja usein juuri Satakunnassa, siellä oli hyvin pahoja.

Teht. A.: Ja riidan aiheena oli työpäivän pituus, ne tahtoivat 8-tuntista työpäivää maatoissaakin. Ja Paasivuori kertoi minulle m.m., että se oli niin kunnallista, että kun hän tuli Keikyään, niin varsinaiset maatalousmiehet, nuorisomiehet, ne olisivat suostuneet siihen ehdotukseen, mikä tehtiin, että 9 tuntia kesällä, 7 talvella ja 8 syys- ja kevätkuukausina, mutta mäkkitupalaiset ja räätälit ja suutarit ja kamatekijät esim. Keikyällä, joilla oli tehtävänä vain muutamia päiviä tonttimaansa vuokraksi, ne eivät suostuneet tähän ehtoon, vaan ne pitivät tin-

kasti kiinni kahdeksasta tunnista aina.

Maist. R.: Jontuiko Tuomari myöskin matkustamaan?

Tuom. T.: Ei yhtään, piti heittää finansseja vain keke kesä.

Prof. T.: En minä myöskään muuta kuin sillein, kun heidin Serlachin virkaa. Ainoa, mihin minun piti mennä, eli poliisilaken tähden, kun ne pitivät kekeuksia maneesissa, mutta nämä pyysivät, että minä en tulisi, estivät siis. Ja sitten minä heidin yhden vanginvartijalaken. Ne tulivat lähetystönä sinne ja sanoivat, että ne tekevät laken. Minä sain näin, että tekkää vain, sama se minulle, mutta milläs hallitus sitten heittää vangit, ne laskemme vangit vapaiksi, emme me itse voi ruveta niittä vartioimaan. Silloin ne pelästyivät kovasti, että herranjesta, sehän on yhteiskunnalle vaarallista. Me sanomme, että tietysti, mutta minkäs sille muuta mahtaa. Sen jälkeen ne eivät puhuneet yhtään sanaa keke la-
kosta.

Tuom. T.: Ainoa tilanne, missä minä jouduin kesketuksiin, eli rautatie-
läisten hennot. Niillähän eli kauheat palkankehoitusvaatimukset ja ne laskettiin monta kertaa, voidaanko niistä maksaa tai ei. Veienmaa eli optimisti, hän teki keke korkeita ehdotuksia ja minun kukkaren vartijana täytyi kovasti tinkiä, niin että siitä syntyi vähän sanneista kuahea. -
Sittenhän oli Pieterin matka - niitähän tehtiin nostakymmentä siihen aikaan - ja saralla kun tultiin takaisin, niin ne saivat tietää, keitä siellä on, ja ne sanoivat, että nyt ei lähde juna, ennenkuin se palkanke-
reitusasia päätetään. Minä ajattelin, että eihän minua sillä peloitel-
la, onhan minulla aikaa tässä olla kuinka paljon tahansa.

Prof. S.: Minä vaan sanon, että Tanner kertoo hyvin vaatimattomas-
ti tästä asiasta, mutta minulle se on jäänyt hyvin selvästi mieleen. Hän
eli jäänyt yksin kaikista sosialidemokraateista, ja hän sanoi, että ne
eläne hallitus ja ne emme anna joukkojen määrätä itseämme. Se oli yksi
niitä juhlallisimpia tilaisuuksia, josta on jäänyt mieleeni, joillain-
ka sinä esiinnyit oikein miehekkäästi. Ja minun täytyy sanoa, vaikka hän
ei ole täällä saapuvilla, että suureksi osaksi syytä siihen, että syntyi
tämä mökö, eli Veienmaan edesvastustuksen hengettely siinä. Hän eli puhunut

heille päin ympäri, että he ymmärsivät, että kyllä kaikkeen suostutaan. Tekoi ei tietysti tahtonut ja sinun ja Tekein välillä tuli jotakuinkin kiivas mielipiteiden vaihto siinä samassa tilaisuudessa ja se jui minulle aina mieleen, sinä kahosit minun silmissäni ainakin pari metriä korkeammalle.

Prof. T.: Eikös se ollut siinä samassa tilaisuudessa, kun Tekoi oli pari kertaa häneestyttänyt jotakin asiaa ja kun tuli loppuhäneestys, niin hän meni pois, ja aina seuraavan päivän Työmiehessä eli, kuinka oli häneestetty. Ja sitten yhtenä aamuna, kun keksennuttiin, niin Tanner ~~sanoi~~ lujasti, että "kyllä minäkin olen ollut monissa asioissa eri mieltä kuin valtioneuvoston enemmistö, mutta en ole katsonut sitä asiaksi ni tueda julki sanomalehtien palstoille", niin Tekoi meni niin hurjan ~~p~~ punaiseksi. - Ainoa kerta, kun minä tuon Tannerin olen nähnyt vihaisena, niin se oli silloin, kun levottomuuksia oli Senaatintorilla kesällä, heinäkuussa, Valtiovarainlaitoskunta eli siinä kulmassa, missä se nytkin on.

Prof. S.: Nehän kerran vangitsivatkin ja veivät putkassa.

Tuom. T.: Jaa, se eli johonkin aikaan marraskuussa.

Prof. T.: Niin, sitten oikeuslaitoskunta eli siinä vieressä, siellä, missä nyt on korkein oikeus tai kellä ~~se~~ se on se huone. Tanner ~~XX~~ tuli sieltä omasta huoneestaan minun huoneeseeni, kun istuin ja ~~XX~~ kirjoitin siellä, ja oli niin hurjan vihainen ja kulki edestakaisin huoneessa - en ole koskaan nähnyt häntä niin vihaisena - ja haukkui, että tuommoisia! - tehdä tuommoisia!

Maist. R.: Terikekeuksia oli 8 tuomin työpäivän hyväksi.

Prof. S.: Niitähän pidettiin keko kesä.

Tuom. T.: Keko kesän niitä oli.

Prof. S.: Kirjailija Järnefelthän valtasi keko Nikeläinkirkon ja piti sitä liianana.

Teht. A.: Niin, Järnefelthän kävi myöskin Kallion kirkossa saarnaamassa.

Pref. S.: Niin, mutta Nikolainkirkon pitivät Beldt ja sisar Huttunen. Kyllä minä ne molemmat tunnoin. Ja Beldthän täytyi sitten kuljettaa hullujenhuoneeseen ja puhdistaa kirkko.

Teht. A.: Se, joka tyhjensi kirkon ja selvitti kellakan, eli miliisi.

Pref. S.: Niin, se eli miliisi. -- Voss-Schröder, ja kello 4 yöllä hänet vietiin hullujenhuoneeseen.

Teht. A.: Mutta Revie sen puhdisti.

Pref. T.: Se Beldt oli sanonut, että nyt ne menään ja seurataan kaikki miljonäärit tässä kaupungissa, ja sitten se luetteli kaikkia miljonäärejä, keitä nyt oli, Steckmann ja Kregius ja Ahlström ja Hackmann j.n.c. Tätä sattuihin olemaan kuulemassa se vuorineuvos Elfving, ja kun hänen nimeään ei sanottu, niin hän suuttui kauhasti ja sanoi, että jo ne nyt eli ne miljonäärit, jotka hän tuntee!

Pref. S.: Niin, hän sanoi, että "de vä nu de miljonärerna!"

Maist. R.: Siellä joutuvi siis keke senestti avustamaan professori Serlachiusen järjestyskeskuksessa?

Pref. S.: Minua ei avustanut kukaan. Svinhufvud keitti avustaa ja eli nimenomainen päätös sinä yönä, että piti laillisuutta noudattaa, mutta minun täytyy sanoa kaikkien kuullen, etten minä saanut tukea muista sosialisteista kuin Tannerista. Vuolijeki keitti aina olla mein ja mein ja muut kaikki olivat ihan vasemalla. Brittiäkin minun täytyy sanoa, että rautatiemellakka syatyi suurimmaksi osaksi Veionmaan provokatsioista.

Pref. T.: Eiköhän se ollut liian voimakkaasti sanottu.

Pref. S.: No, se nyt on liian voimakkaasti sanottu, mutta suureksi osaksi hänen varenattomista puheistaan.

Teht. A.: Kyllä minun käsitykseni taas on se, että miliisilak⁴ kaikkiin oli aynä se, että sinä liian nopeasti tahdeit päästä laillisuuteen, et sinä ettaanut tarpeeksi huomioon sitä köyhälistön vallankumousta, joka oli kaikkien sydämissä, ettei voinut mennä vanhoihin muotoihin.

Pref. S.: Päinvastoin, se olisi pitänyt tehdä paljon nopeammin kuin X/ tehtiin, se olisi pitänyt tehdä ensin. Se oli suurimpia virheitä, etten minä tehnyt sitä kehta seuraavana päivänä. Minun olisi pitänyt sanoa, että nyt pitää Suomen sosiaalidemokratian pitää huoli siitä, että Helsingin miliisi lakkautetaan. Se olisi ollut ainoa oikea. Olisi pitänyt sanoa, että eilinen välipuhe oli sellainen, että tässä on lailliset elet palautettavat ja laillisuutta noudatettava. Sitä keresti Teko hyvin voimakkaasti tässä keuhkossa, mikä edellisenä yönä pidettiin Säätytalolla, jellein päätettiin. Ja jos minä olisin ollut viisas mies, niin minä olisin sanonut heti seuraavana päivänä, kun tultiin, että ensimmäiseksi työksi pitää Helsingin miliisi lakkauttaa, sillä se on laiton. Ja minä sanoen, että minä olen täysin vakuutettu siitä, että jos minä olisin ollut tarpeeksi päättäväinen mies, niin se olisi voinut mennä. Ei XIX se olisi tietysti tähtännyt kapinaa, mutta se olisi saanut ai van toisin kuitenkin.

Maist. R.: Mikä oli pohjimmainen syy miliisilakkeen? Palkkakysymyskö?

Pref. S.: Ei se ollut palkkakysymys yksinään. Ei, kyllä se oli se, että he tunsivat, että Venäjältä oli tulemassa vallankumous, ja he tahtoivat pitää vallan Helsingissä.

Teht. A.: Niinkuin kaikkialla, saada järjestysvalta käsiinsä.

Pref. S.: Saada yhteiskunta häilymään, niinkuin sanotaan, valmiiksi siksi kuin tulee se vallankumous Venäjältä. Jos se olisi ollut vain palkkakysymys, niin se olisi voitu järjestää, mutta se ei ollut pääasiana se.

Tuom. T.: Siinä lakossa oli kyllä se vaatimus, palkkakysymys. Oliko se 500 mk. kuussa muistakseni.

Pref. S.: Niin, sitten myöhemmin, kun miliisi teki lakon, mutta miliisi ei suostunut, minäkään enin puheissa heidän kanssaan. Ja minä olen monta kertaa katumut, etten minä heti seuraavana päivänä tehnyt siitä kabinettikysymystä, että se on lakkautettava tämä miliisi tai minä lähden pois, koska nimenomaan oli kysymys siitä, että laillisuutta noudatetaan.

Tuom. T.: Ne olivat 8 päivää lokesa. Puhtaasti palkkakysymys.

Teht. A.: Se eli kyllä heinäkuussa se palkkakysymys.

Prof. S.: Mutta ei sekään ollut yksinomaan palkkakysymys.

Teht. A.: Se eli se, ettei nimitetty sitä poliisimestaria, jota he olivat ehdottaneet, siitä se johtui.

Prof. S.: Ne tahtoivat saada kaikki nimitetyiksi, poliisimestarinkin, ja yleensä pitää järjestysvallan käsissään.

Teht. A.: Niin, kyllä he kai, - - mutta oman uskonsa mukaisesti Ø .

Prof. S.: Niin, ne tahtoivat domineerata.

Teht. A.: Ja sitten ne tahtoivat saada erotetuksi joitakin entisiä Bobrikeffin ja Seynin aikaisia komissareita.

Prof. S.: Revie eli siinä, se eli yksi niistä pahimpia.

Tuom. T.: Sinä erehdyt, se eli hyvin reilu mies.

Prof. S.: Ei, kerran se petti Svinbuvudin, rehellisen Pekan niin väkivaltaisesti. Hän eli hyvin venäläistynyt. Kyllä hän voi olla muuten reilu mies, mutta täysverinen bolshevikki, hän sympatisoi venäläisten bolshevikkien kanssa.

Tuom. T.: Minä tunsin jonkun verran - Ø -.

Teht. A.: Ei bolshevikki, mutta vallankumousmies vain, niinkuin kaikki sosialistit, - ei mikään bolshevikki. Ei sillein tiedetty vielä, mikä bolshevismi on.

Prof. S.: Se riippuu siitä, jos tahtoo käyttää vallankumousta kahdessa merkityksessä, niinkuin Wiik sanoi sivan oikein. Hän eli siinä mielessä bolshevikki, että hän tahtoi, että sen piti käydä epäparlamentaarista tietä, edotti kaikki Venäjältä toisin sanoen.

Teht. A.: Mutta mitä bolshevisteihin tulee, niin Stanevitsh kehoitti meitä nimenomaan olemaan suosiollisia bolshevikkeille, kun he tulevat tänne.

Prof. S.: Stanevitshan kehoitus ei pelkäsi, eihän hänellä ollut mi-

tään galtas. Nohän ottivat hänen palatsistaakin puolet nuka epetussa-
leiksi ja muuta ja minulla oli sen kanssa semmoinen työ, aikamoinen työ.

Maist. R.: Siisenhän eli muuten senaatin istunnossa suostuttu - -

Prof. S.: Siis hen eli pakko, sillä Stahovitsh selitti, että ne ot-
tavat muuten ne väkisin.

Tekt. A.: Ei ollut huoneita muualta saatavissa.

Prof. S.: Olihan keke presidentin linna heidän hallussaan. Si-
inä istui m.m. se Ispanovitshin komitea, siellä minun piti käydä vielä
viime tingassa, ennenkuin ne ottivat Aleksanterimpatsaan kaataa. Siinä
oli jo salke ympärillä ja heidän piti kaataa patsas. Mutta siellä oli
joku neiti, joka itse tarjoitui olemaan tulkkina, se rupezi selkomaan
venäjäksi, että elletteke hulluja. Sitten ne tahtoivat ottaa sisälin ne
pilarit ylhäältä, joissa on jonkinlaisia kruunua tapaisia kuparista. Mi-
nä sanoin sille heidän vielä ruotsiksi, että antakaa nyt, jos pahaksi %
tulee, että ne pois, kunhan ne päästävät tuon, mutta kehtakaa nyt puhua
niiden kanssa niin kauan, kun minä käyn Ispanovitshin komiteassa. Ja ~~XX~~
siellä minä olin ja sieltä lähetettiin kaksi miestä ja ne saivat ne
järkiinsä. - Mutta sittenhän ne leikkivät aivan niinkuin lapset, kaiki-
ta apteekkeista ne hakkasivat kotkat pois ja Keisarinnaakiveltä raahattiin
kotka alas ja hurrattiin. Tuollaista lasten leikkiä.

Tekt. A.: Muistatke vielä Pietarsaaren lakon, jota olimme selvit-
tämässä?

Prof. S.: Minä olin niin monessa. Pietarsaareissa oli pahanlainen
lakko.

Tekt. A.: Ja siihen eli syynä, että Terppa eli määrännyt, että entinen
Seynin aikainen poliisimestari pantaisiin takaisin virkaansa. Se-
hän eli maadoten mies siihenkin aikaan. Ja se tulikin virkaan, ja oliko
se nyt venäläisten avulla vangitsivat tämän ja keke poliisiku-
nan, kolme miestäkö siellä eli määräämässä, keke kaupungissa ei ollut
poliisilaitosta monen viikkoon. Ei siellä voitu saada passseja, jotka
kuitenkin piti annettaman siihen aikaan, eikä mitään.

Prof. S.: Kyllä minulla oli se käsitys, että se entinen vanha lükkäri
oli oikeassa, joka sanoi miinaa, kun eli Käkisalmissa hullujen-

huone kriminaalirikollisia varten ja senaatti kysyi vanhalta lääkäriltä ehdetusta sen laajentamisesta, niin hän sanoi, että eihän siinä ole muuta kuin panna telttä keko Käkisalmen kaupungin ylitse, niin siinä on laajennus tehty. Ja minulla oli se sama käsitys keko Suomesta silloin.

Prof. T.: Minulla oli se käsitys Pietarsaaresta, että sieltä tuli sähkösanoma, jossa kysyttiin, mitä he tekisivät. Minua hermostuttivat ne sähkösanomat ja minä sähköitin hyvin lyhyesti, että tekkää velvollisuutenne ja lopettakaa lakke, ja silloin se leppui sikä senjälkeen tulut enää yhtään sähkösanomaa.

Tekt. A.: Se leppui silloin, kun Serlachius ja minä kävimme siellä.

Prof. S.: Kyllä se leppui sillä kertaa ja niiden piti haastaa minut vielä oikeuteen, mutta minä menin ulkomaille.

Tekt. A.: Ne suostuivat siihen ehdotukseen, jonka olin tehnyt ja joka oli sopimuksessa miliisijärjestyksen kanssa. Ja ne saivat vielä jälestäpäin, että eihän ne kehotta omalle miehelle - - . Ja samana päivänä oli lakke lopussa.

Prof. T.: Rikös se puhjennut uudestaan, sillä se oli nähtävästi Serlachiuksen kesälomien aikaan.

Prof. S.: Se oli niin päin, että minä olin luvannut kannatta jotakin mistä, jota ne tahtoivat, mutta minä jouduin vähemmistöön, sillä se oli jo niin myöhään, että kaikki sosiaalidemokraatit paitsi Tanner olivat tainneet mennä pois. Oli jo niin myöhäinen ja silloin tuli jotakin jälkiselvittelyä.

Tekt. A.: Se oli heinäkuun puolivälissä. Pari kuukautta meni sitten kuitenkin sen selvittelyn pohjalla.

Prof. S.: Kyllä se oli suuri hallujen huone keko tämä rakas isäniä sinä kesänä.

Tekt. A.: Viipurissa oli taas poliisilakke, jota minä olin selvittelenässä.

Prof. S.: Siinä oli kubernööriä nimityksiä ja kaikkia sellaisia. Piti olla kieli suomena suussa. Turkialla piti aina olla sanassa, kuka kel-

pasi kuvernööriksi, eli niin helpesti sinä järjestetty.

Prof. T.: Nehän menivät muistakseni jekseenkin kaikki, paitsi Oulun läänin kuvernööri, se hän meni suoraan kenraalikuvernöörille, se nimettiin ilman Serlachiuksen puoltelusta.

Prof. S.: Ei, Nandelstadihille oli luvattu. Se oli niinpäin, että Kerff oli luvannut Nandelstadihille Oulun paikan, ja sitten hän oli luvannut Hellenille, että hän pääsee johonkin muuhun kuvernööriksi, kun hän lupaa. Ne eivät katsoneet häntä sopivaksi Turussa, koska hän ei ollut saanut ~~Växjö~~ venäjää.

Prof. T.: Kuopiossa oli silloin _____, hän oli määrännyt. Ne tapahtuivat sinua kuulematta.

Prof. S.: Ne tapahtuivat minua kuulematta ne kaksi.

Prof. T.: Mutta eihän Hellen tullut maaherraksi Kuopioon.

Prof. S.: Tuli, hän tuli Kuopioon. Terpan nimitystä vastaan minä pöytäkirja vastalauseen. Terpasta oli häneen ja siinä minä jouduin vähemmistöön.

Prof. T.: Kaikki muut sinä esitit ja senatti oli mukana.

Prof. S.: Kukas se nyt tuli Turkuun?

Tuom. T.: Cellan.

Prof. S.: Aivan, mutta minun ehdokkaani oli kyllä Turussa entinen kuvernööri Bergenström, joka oli pantu viralta välillä.

Prof. T.: Mutta näissä kaikissa muissa oli, paitsi Nandelstadin määräämisessä, enemmistö takana. Saarinen oli Hämeenlinnassa.

Prof. S.: Ja kukas tuli Viipuriin? Suhonen.

Teht. A.: Serkanenkin oli pari päivää.

Prof. S.: Kyllä se oli enemmänkin kuin pari päivää välisikaisesti.

Maist. R.: Kaikista näistä kuvernöörin nimityksiä ei senattiin pöytäkirjoissa näy mitään.

Prof. T.: Kyllä niistä oli yksityisesti puhetta ja häneenkin,

mutta siinä asiassa voi ehkä sanoa, että politiikka vähän vaikutti, sillä te tahdoitte kyllä saada sosialisteja.

Maist. R.: Eikö tullut sosialisteja?

Tuom. T.: Saarinen oli kai siinä. Sarkanen oli lähellä meitä.

Pref. T.: Siitä Saariseatta te piditte kovasti kiinni, minä erityisesti muistelen.

Pref. S.: Kuka tuli Mikkeliin? Se oli myöskin juuri teidän.

Tuom. T.: Ei meillä ollut Mikkeliissä.

Pref. T.: Kuka sinne tuli, Mikkeliin?

Pref. S.: En minä enää ~~muista~~ muista.

Maist. R.: Kuinka sosialistit alistuivat siihen, kun heillä olisi ollut tilaisuus Tekin avulla määrätä?

Pref. T.: Ei siinä ollut sen enempää, se oli vain tämä Saarinen.

Pref. S.: Ei tahdettu saada miehiä sinne, alkoi olla sillä tavalla, etteivät kuvernööriapaikat olleet niin haluttuja.

- - - - -

Maist. R.: Veisitteke kertes ihan alusta alkaen, miten valtalaki kehittyi?

Pref. T.: Kyllähän tätä valtalakia siellä junalettemasti käsiteltiin, niin kuin näkyä näistä papereista/ (lukee).

Pref. S.: Ja elintarvelakeja laadittiin. Sen minä muistan aina, että niitä kutsuttiin telefeonitelppalakeiksi, että "tää ei ole oikea, tää on telefeonitelppalaki."

Tuom. T.: Minulla on koko elintarvehistoria yhteen kasaan pantuna, minähän jouduin sen heittämään.

Pref. S.: Sattui hyvin usein, että joku sanoi, että tähän on niitä telppalakeja. Niitä pidettiin sivan erilaisina, ei niille pantu samoja vaatimuksia.

Prof. T.: Vuolijeen esastosta niittä tuli.

Tuom. T.: Minä jouduin finansseista käsin niittä aluksi heittamaan.

Prof. T.: Sinullahan oli suurin työ.

Tuom. T.: Minulla eli hyvin tarkat paperit ja vieläpä pöytäkirjat Pietarissa pidetyistä sitseistä.

Prof. T.: Siinäkin oli Suomen Pankki helisemässä, niin että se on hyvin tärkeä asia.

Tuom. T.: Siinä eli kaksi isoa juttua. Ensimmäinen eli se, kun ruplalle pantiin pakkekurssi 2:66 - 2:67 ja sen arvo eli hyvin pudonnut, niin että se alkoi mennä $\times 2$ markkaan ja siitä allekin. Kaikki valtion lainat olivat velvolliset ottamaan täydestä kurssista vastaan ja joka ihminen kehoitettiin ja maksoi maksuunsa ruplilla ja niittä kertyi Suomen Pankki täyteen ja se sai jumlattomia tappioita. Niittä eli monia satoja miljoonia ja sitä kehoitettiin kehoitettiin kehoitettiin saada pois, mutta väliaikaista hallitusta ei saatu taipumaan.

Toisen iso finanssijuttu eli, kun niiltä leppui Suomen valuutta. Ne olivat saaneet Suomen Pankin välityksellä noin 100 miljoonaa markkaa eri periodoilla, niin että eli 400 miljoonaa ja kertynyt - se eli siis noin 4 miljardia nykyistä rahaa. Niilläkin oli setelivetoilakset, paperityöt ja muut heidettävänä ja maksettavana, ja siihen tarvittiin paljon Suomen rahaa, ja kun ei Venäjän kauppavaihto Suomen kanssa ollut Venäjälle aktiivinen, vaan päinvastoin passiivinen, siis Suomelle aktiivinen, niin he eivät sitäkään kautta saaneet Suomen rahaa. Meidän täytyi aina antaa heille. Sitten he jo keuhkalla aikaisemmin ai-keivat sanoa, että nyt leppuu Suomen raha, nyt pitää antaa. Se eli minun isoin asiani, jota jouduin heittamaan keho keho ja johon minä kaaduinakin sitten. Minä sain epäluottamuslauscon eduskunnassa.

Prof. T.: Mutta et sinä siihen kaatanut, eivät he merkinneet mitään.

Prof. S.: Me olimme yhdessä Vuolijekin ja kuka se eli välillikaisen hallituksen kanssa neuvottelemassa, ja Vuolijeki ehdotti, että ne mõi-

sivät Annaatehtaan metsät, että meillä olisi jotakin valuuttaa. Ja se välilliskainen hallitus otti sen hyvin paikkaan. Sillein Sinewjeff katkaisi hyvin lyhyesti keskustelun ja sanoi, että Venäjän hallitus ei ole siinä asemassa, että sen tarvitsee myydä maa.

Tuom. T.: Minä vähän jatkan vielä. - Minä pidin täällä sitten laajoja neuvotteluja sekä meidän miesten - siis senaatin jäsenten - että myöskin pankkimiesten kanssa ja tultiin siihen tulkintaan, että 800 miljoonaa oli ylivoimaista - siihen vastaisi 800 miljardia nykyistä rahaa - mutta se katsoimme voivamme tarjota 350 miljoonaa, ja senneisten valtuuksien kanssa minä tein sitten lopulta Pietarin matkan. Ja kun heiltä oli ihan leppu rahat, niin minä tarjosin ensin ensellä riskillä 50 miljoonaa markkaa.

Prof. T.: Se oli ikkähänlaina lainaa Suomen rahassa annettuna.

Tuom. T.: Setajoukkojen ylläpitoon ²⁹⁰ 290 miljoonaa, tilauksiin 275 miljoonaa, salde kauppabilanssin mukaan 65 miljoonaa ja Suomessa asuvien yksityisten henkilöiden menot 250 miljoonaa, siitä tuli 880 miljoonaa. Sillä 350 miljoonan tarjouksella minä menin ja siitä sitten tingittiin kaksi päivää yhdessä istunossa, jossa oli kaikkia heidän hallituksensa jäseniä, - tässä on minulla edessäni pöytäkirja.

Maist. R.: Hehtuiko se siitä, että ryssillä ei ollut rahaa?

Tuom. T.: Kehe maailmasta ei sentä ostaa Suomen markkeja, joita ne tarvitsivat täällä.

Prof. S.: Rupla oli huonossa kurssissa, he tahtoivat ylläpitää huonon kurssia. Suomen Pankin oli pakko vaan ottaa. Kyllä minä muistan sen kokouksen Pietarissa. Se Sinewjeff se suuttui kovasti.

Tuom. T.: Tässä on pöytäkirja erästä kokouksesta, jossa sinä olet ollut mukana. Siellä oli Lwoff puheenjohtajana, Taheretelli - hän oli kaukasiialainen, georgialainen - , Stakhevitch sitten Enckell ja Tekei, Serlachius ja Setälä. Tässä minä en ollut mukana (lukee).

Prof. S.: Mutta minä muistan, että Sinewjeff lisäsi, että hyvin mielellään hän näkee, että Venäjä sen maksaa viljassa, sillein kun tiljaa tu-

lee, mutta nyt ei ole. He saavat hän lisäsi, sen minä muistan hyvästi.

Tuom. T.: Minä keitin myös sitä viljassa-maksua saada aikseen, mutta silloin heillä ei ollut. Sitten pantiin Enckell puhumaan myöhemmin samasta asiasta. Tässä on vielä: "Enckell enmärker att --

överlämnande."

Prof. S.: Aivan. Hän oli silloinkin niin, että hän nousi ihaa tuelistaan, kun Vuolijeki esitti. Meillä oli tulkkina Suomen Pankin Gråsten. Sitten hän tuli minua luekseni - minä nyt keitin vähän sevitella - keskellä kaikkea ja hän sanoi: "Te sanoitte, että Te olette siviiliteknituskunnan päällikkö; kuinka rikosoikeuden professori pannaan siviiliteknituskuntaan!" - keskellä kaikkea, kun siinä kahden puheltiin. Muuten istutettiin juhlallisesti ja pyydettiin puheenvuoreja.

Tuom. T.: Maan ne olivat juhlallisia istuntoja. Siellä oli paljon herreja - -

Prof. S.: Lweff oli hyvin juhlallinen mies.

Tuom. T.: Ja paljon ne tuhlasivat aikaa. Mutta ne olivat aivan mahdottomia. Ne selittivät, että katkeaisivat työt, ^{"Mihin te joudut-} ~~XXXXXXX~~ te sitten, jos ei töitä tehdä?" Me sanoimme, että jos ei muuta, niin pannaan seita kuivamaan. Ne räjähtivät nauramaan, että "seita kuivamaan!" ^{tyytyvät} Ne, olisi sekin näkemys!" - Pääasiassa ne ~~XXXXXXX~~ siihen 350 miljoonaa. Minä tulin kotiin sen tiedon kanssa ja tehtiin esitys eduskunnalle ja 50 milj. markkaa annettiin heti förskottia hallituksen riskillä tai minun persoonallisella riskilläni. Siitä kolmestasadastaviidestäkymmenestä tuli pitkät jutut eduskunnassa. Se kävi Suomen Pankissa ja oli 3 - 4 kertaa esillä ja se kävi pankkivaliokunnassa ja lopulta kaatui keko juttu, ja minulle annettiin skrapa siitä 50 milj. markasta ja minulle sanottiin, että se tulee ensi puoluekokouksessa esille se asia. Seuraavana päivänä minä menin Stakevitchin luo ja sain, että minä olen saanut epäluottamuslauseen, että hän päästäisi minut eroon. Olin noin viikon ollut erossa senaatista, niin sitten laakesi se 50 miljoonaa - se oli bekseli - ja silloin seittas senaatista minulle Ehrareeth, että "minä

vein sanoo sinulle sen ilosanoman, että ryssä on maksanut sen 50 miljoonaa takaisin."

Prof. T.: Etään sinä erennut.

Tuen. T.: Joo, minä jäin reikkumaan. Minä otin sen kannan, että minä en hyppää pois, ennenkuin väliseksinen hallitus, joka oli minut nimittänyt, vapauttaa minut. Minä jäin sinne, heidän elintarpeita ja finansseja ja mitä siellä oli.

Teht. A.: Olit elintarvemiesatterina, sitten kun Vuolijoki eli erennut.

Tuen. T.: Me olimme Passivuoren kanssa kahden lopulta meikäläisistä, toiset ottivat loman.

Teht. A.: Minä olin lomalla.

Tuen. T.: Vuolijoki meni ensimmäisenä pois voimellakaan johdosta. Tekeistä tehtiin silloin elintarvepöytäkirja samalla ja hän samana päivänä teki riidan maiden rajalinjoista. Hän tahtoi 10 pennillä alentaa maiden rajainta, sen hän oli luvannut etukäteen sanomalehdissäkin, ja kun sitä enne hyväksyivät, niin hän meni sitten pois. Voimaa erosi samalla, Ailie oli lomalla, Passivuori ja minä jäimme sinne molemmat ja odotimme, siksi kuin saimme erekirjansa.

Prof. S.: Minä en saanut koskaan.

Tuen. T.: Eikö? Minulla on komea paperi.

Prof. S.: Minulle ei annettu.

Prof. T.: Kerenskin allekirjoittama nimityskirja minulla kyllä on, mutta ei mitään erekirjaa.

Maist. R.: Professori Serlachius pyysi ensimmäisenä eron jostakin syystä 5 päivää - -

Prof. S.: Minä pyysin eron, mutta minulle ei myönnetty.

Prof. T.: Se oli sairauden vuoksi.

Prof. S.: Minä muistetaan usein, että koska minä en ole saanut kan-

matusta virkeveljiltä enkä voi ylläpitää järjestystä tässä maassa - on
ollenkaan sairauden perusteella. Mutta minä olin virassa aivan siksi kun
vangittiin, on minä ollut peissa.

Prof. T.: Minähän heidin yhteen aikaan - - -

Prof. Serlachius: Sinä olit kesälomalla.

Prof. T.: Ei, mutta kun 8 tunnin työpäivälaki oli eduskunnassa ja
siellä oli hirvuisia väkijoukkoja, silloin minä olin sisäministerinä,
koska minä vielä vitsailin, että minä olen ainoa poliisimies keke Sue-
nessa nykyään.

Prof. S.: Minähän sain erehdyksestä luottamuslauseen; etjöh muista,
kun kaksi sosialistia erehdyksestä äänesti väärin.

Teht. XX A.: Se oli miliisilakon yhteydessä tehdyssä välikysymyksessä,
kun muutamia sosialisteja äänesti väärinpäin erehdyksestä.

Prof. T.: - - - - - kaksi kolme viikkoa loppua peissa, ennen-
kuin ne menivät, Ehrnrooth, Setälä ja minä.

Prof. S.: Etkös sinä muista, kun Setälä taas hyppäsi pystyyn, kun
Svinhufvud tuli meille ja sanoi, että eiköhän muodosteta uusi halli-
tus itsenäisyyden perusteella. Silloin minä sanoin, että minusta on se
aivan oikea ajatus ja sinun pitää se tehdä, mutta se olemaan olleet niin
paljon tekemisissä tämän väliaikaisen hallituksen kanssa, että ne olenn-
sekä konsueerattuja että makuleerattuja tässä asiassa. Silloin Setälä
kän oikein hyppäsi korkealle ja sanoi, että olempako ne millään tavalla!/
Juu, minä sanoin, että minä rupeisin kyllä tähän hallitukseen, mutta pitää
olla jonkinlainen poliittinen oikeus. Me olenn- tunnistaneet teossa
tämän väliaikaisen hallituksen ja nyt ne heidän selkänsä takana menisim-
me saavat miehet. Ne pitää olla eri miehet, joita ei edellinen toiminta /
side. - Etkös sinä muista?

Prof. T.: Kyllä minä muistan.

Prof. S.: Muistan, että Setälä suuttui kovin näistä sanoista.

- - - - -

Prof. Serlachius: Muuten minulla oli se käsitys, että tuossa väliaikaisessa hallituksessa oli kutsuunkin mitättömiä miehiä. Lweff oli hyväntehtoinen, mutta hänestä ei tullut mitään. Hän taputti hyvin elälle ja oli hyvä, mutta hän oli enemmän noin epäkäytännöllinen. Schinereff oli vahva mies. Miljakeff ja sillein vähän pelkäsi saksalaisia. Ja sitten kuka oli minun mielestäni aivan epäluotettava, eli Kerenski. Se oli niin epäluotettava. Minähän olin siellä Talvipalatsissa häb-
tän tapauksessa Eckellin kanssa ja sillein ja hän teki minun hyvin epäluotettavan vaikutuksen. Hän sanoi, kun minä pyysin lupaa, että s/ ei-
kös meidän poliisia saa aseistaa, että kun tänne tulee Venäjältä varsinkin niin paljon - - -, hän sanoi, että aseistetaan vaan. "Millä ~~XXXXX~~ se nyt on aseistettu?" - "No, paupatuksilla vaan."

Tuom. T.: "Tekein tuolinjalke."

Prof. S.: Sitten me menimme Eckellin kanssa pois. Ja minä tulin ketiin ja täällä oli kysymys sitten tämän poliisien aseistamisesta. Mut-
ta kysymys oli siitä, että mistä piti saataa rahat, sillä tietysti o-
duskuuta ei olisi myötännyt rahat siihen. Ja sitten Suomen teollisuus
kaikki tarjoutui antamaan rahaa, kaikki nämä eri tehtaat ja laitteet
kukin takseutettujen tulejensa mukaan. Ja minä muistan sen vielä hyvin,
että Privaatitapaakki vastasi sitten minulta kirjallisen todistuksen, että
tämä tapahtuu minun tieteni, sisäasiain ministerin tieteen, ja minä an-
nein heille - se oli Ehrareeth muistakseni, joka sen pyysi. Mutta sit-
ten se tuli kaikeksi onnettomuudeksi Donnerin tiedeen - sittenkin lähet-
tiläs Lenteessa -, hän kuului nimittäin Villateollisuuden johtokuntaan,
ja hän epäili, että oli jotain saksalaisystävällisiä hujeita siinä, ja
hän tuli aivan raiveavana jalopecurana sinne sisään minun virkahuoneese-
ni ja sanoi: "Förkäller det sig verkligen så, att det sker med seusterna
begivande .Må det inte

bara vara för en tysk landstigning i NY Finland

När tysken kommer, så bränner ryssen allt vad den hinner. Jos tänne tu-
lee saksalainen, niin ei kukaan uske, että venäläinen tekee vastarin-
taa. - "Ja, jag ser, att det har kommit från Adolf Bensderffika sållet."
Minä en tunne häntä muuta kuin niin paljon, että tervehdin häntä. - "Har
ni talat med någon, har ni talat med generalguvernören?" - Minä sain,

että minä en ole puhunut vielä hänen kanssaan, olen puhunut itse Korenskin kanssa. Keisarikuvasto tuli tänne eilen ja hänen kanssaan en ole vielä ehtinyt. Silloin hän sanoi: "Minä menen heti puhumaan Kerffin kanssa, se on minun paras ystäväni Suomessa." Silloin minä en voinut olla tekaisematta siihen, että: "I så fall måste jag beklaga, att ingenjören icke har valt bättre vänner." - Minä olen sitä mieltä, että Stahovitsh olisi mennyt itsenäisyyteen miten pitkälle hyvänsä, hän oli hyvin hyväntahtoinen mies, mutta Kerff oli pahana henkenä.

Pref. T.: Brunner laittaa myös joukkolaista kisteriaa. Sventerzetski - -

Pref. S.: Hän ei ollut keisarikuvaston kanslian virkamies, vaan persoonallinen sihteeri, virkamies erikoisia tehtäviä varten. Ja siinä oli semmoinen paussus, että hän ei voi olla virassa siitä syystä, että Kerff on niin mahdoton, ja että hallitus on antanut Tuulenheimen tehtäväksi pyytää Stahovitshin toimienpidettä, että Kerff petkittäisi pois.

Pref. T.: En minä muista, että semmatti olisi antanut erityistä tehtävää.

Tuom. T.: Kyllä ne Kerffista paljon puhuimme.

Pref. S.: Minä muistan aina, että Stahovitsh ei osannut sanoa "Tuulenheimo" vaikka olisi tehnyt ihmeitä. Se saati aina "Tuulenheimo."

Pref. T.: Stahovitsh oli hyvin mukava mies.

Pref. S.: Niin se oli, jos se vaan olisi saanut juoda tarpeeksi konjakkia, se ei olisi puhunut mitään.

Pref. T.: Maderiaa se joi.

Pref. S.: Se joi mitä vaan. Hän ei olisi pannut vastaan, hän oli liiaksi apaattinen henkilö ja kun hän meille tuli, sitten hän ihon ser-tui, kun meki Espanjaan tei Pariisiin. Hän joi itsensä kuelisaksi. Hän oli hyvällä alulla täällä ja. Witten leski oli täällä ja joka päivä saunalla kun tulim, eli Witten leski siellä. Hän esitteli meidät joka päivä ja sitten hän pyysi anteksi - ranskaa ne puhuivat keskenään - ja sit-ten hän muuteli kättä, jekti ules sen ja sitten minä tulim sisään. Niin

että kyllähän minä näin, että hänen kanssaan hyvin osasi pelata vaikka kuinka, mutta se oli Korff, joka ei minä, että täytyy ajatella Venäjän yhteyttä.

Teht. A.: Kyllä minä näin sen käsityksen, että Stahevitskin ainakin puhui Pietarissa valtalakia vastaan.

Prof. S.: Niin, Pietarissa aina.

Prof. T.: Minähän matkustin jokseenkin heti Pietariin, jollein ka tapasin Vashenkin, niillä oli kokous kadettipuolueella - senä oli ministerivaltiosihteeri alussa, ennenkuin Bockell tuli - niillä oli puoluekokous Marian teatterissa. Siellä minä kuljin pitkin ja sain tavata niitä siellä, ennenkuin niillä oli neuvottelu. Se kävi vastassa asemalla ja kuljetti minua hoviteatterissa ympäri. ^{Vashenke} ~~XXXXXX~~ oli suuri mies. Kadut olivat hirvittävässä kunnossa, niin että ne olivat tällä lailla teisteine niskaissa (käyttöö). - Silloin minä kävin myöskin Stahevitskin ketessa ja jätin tämän ehdotuksen ja hän lupasi esittää sen väliaikaiselle hallitukselle, joka samana päivänä pitäisi kokousta Marian teatterissa. Niin että kyllä hän oli sen väliaikaisen lain, Lex Tulenheimen puolella.

Teht. A.: Niin, siihen ~~XXXXXX~~ saakka, mutta valtalakia sitä hän oli tiinkaan vastaan.

Prof. T.: Niin, oikeastaan hajoituksesta saakka.

Teht. A.: Niin, siitähän hajoitus seurasi. Minä muistan vielä, kun Tekel jätti sen adressin Helsingin asemalla Stahevitskille, niin minä jo ministä näin, hän pisti sen kylmästi taskuunsa vain. Kun ei ilmeitetä valtalasta mitään, ennenkuin vasta viikkoa jälkeempäin - - -

Prof. S.: Mitä minä tulia tekemisiin Sventerzetskin ~~XXX~~ kanssa, niin hän oli reilu mies. En minä takaa mitään nyt, mutta kyllä hän oli niin reilu mies kuin olla voi silloin. Ja hän puhui aivan avoimesti. Hän oli tulkkina, kun minä puhuin Stahevitskin kanssa. Tavallisesti oli joitakin suitskin, mutta kun minun täytyi kulkea siellä usein, harva se päivä - - hän teki hyvin reilun vaikutuksen.

Prof. T.: Epäilemättä.

Prof. S.: Ja hän eli paljon paremmalla ymmärryksellä varustettu kuin Berg, joka ampui itsensä sitten. Hän eli kyllä hyvä upseeri, mutta hän ei ollut mikään - - -

Prof. T.: Hän ei pystynyt järjestelemään.

Prof. S.: Ei pystynyt ollenkaan. Esim. juuri tuo julkaisemisjuttu ja keko tuo hajeitusjuttu, niin sen hän sekoitti ihan, ^{se} ~~XX~~ olisi mennyt aivan hyvin ja hän teki sen aivan bona fide yhdessä Jalanderin kanssa. Ne keittivat pelastaa meidät joukosta välirikkeen ja sitten ne sekoittivat sen niin pahasti.

Tuom. T.: En ole kuullutkaan, mitenkä se kävi?

Prof. S.: Se pantiin ryssään ja se ei olisi pajahtanut Stahovitshin mieleenkään tehdä sitä, mutta ne selittivät, että muuton tulevat suomalaiset miehet välirikkeen.

Tuom. T.: Valtalaki siinä suurin juttu eli ja sitäkin sitä aletettiin jo huhtikuun alkupäivinä. Sen esihistoria on luultavasti tosinakin.

Prof. T.: Minulla on myöskin muutamia pöytäkirjoja. Mutta muuton siinä tehtiin hurjasti työtä, ne tehtiin kaikki valmiiksi meidän aikaan, kaikki nämä perustukset, jotka myöhemmin tulivat.

Tuom. T.: Oli kumia jo.

Prof. T.: Me teimme ne valtioneuvostossa uudelleen, ne olivat aikoina oikeusministeriössä valmiit, painelaki ja yhdistyslaki. Oli hyvin vaikeita juttuja alussa ensin nuo hajeituskustannukset.

Prof. S.: Aijai!!!

Prof. T.: Honkasen eli esittelijänä ja Serlachius ei sanonut omaa käsitystään siihen, jonka senatti eli omaksunut. Hän tuli yhtenä päivänä minun luokseni ja sanoi, että keota nyt, jos saisit tuon Honkasen järjestyksessä.

Prof. S.: Minä laskin, että minä kuukausians, kun minä olen silloin senattissa, niin minulla oli efektiivinen työpäivä 18 tuntia vuorokau-

dessa, mutta tapahtui sellaistaikin, että leppui paperit kelle IO asun-
la ja kelle II piti olla taas sensatissa, etten ollut pannut vasta yhtä
tään sinä yönä.

Prof. T.: Kyllä sellaista öitä oli meillä kaikilla.

Tuom. T.: Se oli vielä niin onnetonta, silloin kun oli vanha järjes-
telmä, kaikki pienet asiat ja vielä kaikki ne, mitä nyt on korkeimmalla
hallinto-oikeudella.

XX

Prof. S.: Ne oli kaikki minulla vielä sitäpaitsi.

Tuom. T.: Ja siinä piti eri jaostet istua ja sennoista yhteistä istu-
mistakin oli kirmuisesti.

Prof. S.: Minä muistan, että kun kerran olim Kerenskin luona, niin
minä muin, että kun hänelle tuotiin allekirjeitettavaksi papereita, niin
hän ei koskaan joutunut kirjeittämään muuta kuin "Ker" vaan. Ja kun mi-
nä sain kaksi päivää olla Pietarissa - ryssien kanssa puhuttiin aina sak-
saa, pänttiin evet kiinni vaan ja puhuttiin "Sveitsinkieliltä", niinkuin ne
saneivat, se oli neutraalikieli, kun se oli sveitsi - ja tulia takaisin,
niin oli tällöinen kirmuinen pakka papereita ja minä ajattelin, että jos
minäkin rupeisin kirjeittämään vain "Ser", että ehtisin. Minulla oli niin
hyvä halu kirjeittää sillä tavalla.

Tuom. T.: Se supistui vähitellen. Ensinnäkin kirjeitti täydelleän.

Prof. T.: Minun valtekirjassani ei ole muuta kuin "Ker".

Prof. S.: "Ker" oli vaan, minä katselin keko ajan. Sinne tuli hä-
nen lukseen sotilashenkilöitä. Tämä eli Talvipalatsin kirjastuhuoneen-
sa. Siinä oli hyviä mukkeita kirjeja. Minä aina välillä nousin ja luin
niitä, - etupäässä ranskalaista kirjallisuutta, kaikki tuommoisissa keru-
kensisissä. Minä katselin niitä aina ja sitten taas istahdin, kun hän oli
ekspideerannut setäväkensä.

Prof. T.: Se oli setaministeriössä silloin, kun ne kävimme siellä,
Tekei ja - - -

Prof. S.: Kyllä minä kävin sielläkin.

Tuom. T.: Olike teistä ketään mukana Pietarissa silloin, kun oli paitsi hallituksen jäseniä useampia militärejä, kun oli puhetta Imatrasta? Meidän piti ruveta rakentamaan heille Imatraa. He tarvitsivat voimaa sotateollisuuteen. Ehrareetha eli mukana ja esiintyi siinä meidän puolesta, - hän puhui kai vielä ranskas silloin - ja se saimme sen lykättyä pois. Meillä oli semmoinen taktiikka, että se haalasimme sitä juttua, ettei päästetä^{te} niitä Imatran kysiksi, mutta ne olivat kaikki niin kiirekeitä, että Imatran pitää olla puolesta vuodessa valmis, että sotaa kestää vielä kauan ja ne tarvitsevat voimaa.

Maist. R.: Kerenskistä kertoi Enckell erään aivan suuremman jutun. Silloin kun hän oli tullut pääministeriksi, niin Enckell meni Pietarissa esittelemään häntä - - - - -

Prof. S.: Stakovitsh pami myöskin kerran pahaksi, kun minä sanoin, ettei tule kysymykseäkään, että Venäjän rintamalla mitään tapahtuu. Hän suuttui oikein. Se oli ainoa kerta kun hän suuttui.

Prof. T.: Enckell kertoi myöskin toisen hyvän vitsin. Se oli siitä, ettei venäjänkieltä enää tarvittaisi täällä, kumottiin venäjänkielen asetus. Se oli 3:n aikaa yöllä. Kerenski jouti puhetta ministerineuvoston istunnossa ja krähäsi vastaan. Enckell sai sen kuitenkin läpi. Kerenski otti nuijan kätteensä ja sanoi, että: "Tämä laki morkitsee nyt Suomen erettämistä Venäjistä, mutta olkeon nyt, koska Karl Karlevitsh tahtoo!"

- - - - -

Maist. R.: Kuinkas se valtalaki rupesi kehittymään?

Prof. T.: Niin, se oli sillä tavalla, että Kerenski oli ollut täällä ja ensimmäisen kerran, kun minä valtuusin vein sinne, niin se painetti hiirittävällä kiirualla ja Tekein piti tueda se junalle, kun juna lähti, päiväjunaa. Tekeita ei tullutkaan asemalle. Minä soitin senaattiin, että miksi hän ei tuesut sitä junalle. Sasettiin, ettei sitä löydy täältä mistään. "Se on vallan surkeaa, se täytyy viedä ehdottomasti!" Viivyttelin sitä juna puolesta tuntia. Sen onempää eivät voineet sitä viivyttellä. Valtalaki löytyi viikkoa viimein jostain, mihin sen Te-

kei eli asettanut, - se ei ollut nimittäin ehtinyt valmistua painesta sitä ennen. Se tuli seuraavalla junalla, joka lähti vähän myöhemmin. Konduktööri toi sen. Aamulla minä menin hakemaan sen sieltä ja vein sen Stahovitshin kammiteriin, ja Stahovitsh lupasi esittää sen vielä samana päivänä valtioneuvostossa. Mutta eikö siiltä mitään kuulunut. Keskusteltiin yhä uudestaan ja uudestaan valtioneuvostossa ja sinne lähetettiin, niinkuin sanotaan, senneisen asiantuntijakomissioni niiden juriidisen neuvoston kanssa keskustelemaan, mutta pöytäkirja - eikö se ole niiden paperien joukossa, joissa on Paasikivi, Grotenfelt ja keittiä siellä eli? - - Ja siiltä ei tullut mitään muuta kuin senneista teoriaa. Ja sitten minä vein sinne taas yhden esityksen.

Tuom. T.: Siellä eli senneisiä suuria valtio-oppineita.

Prof. T.: Niin eli, - Lasareff, Kevatsheffski - - helkkari, mikä se eli - - niittä eli kynäsen viissii siellä pöydän ääressä. Menin yksin ja vein yhden ehdotuksen, jonka luultavasti löydätte Tannerin papereista, ja keitin keho ajan painaa, että puhuttaisiin nyt vaan tällaisista realisista asioista eikä yhtään niittä suits. Sillein eli Eickell ja Idman vain siellä mukana ja Hakkarainen ja Lisitzia. Ei se sen pitempälle mennyt, ne lupailivat ja lupailivat, mutta sitten ne taas lähdimme. Sillein eli Kerenski ollut tällä ja lähti samalla junalla, ja asemalla eli niin hirveästi setoniehkiä, etteivät ne tahtoneet päästä vaununkaan. Tekei eli mukana myöskin. Jauri kun ne olivat lähdessä, niin tuli Mäkelin. Ja Tekeille eli oma ehdotuksensa, joka ei ollut valtioneuvoston ehdotus. Ja ne menivät Lweffin tykö, mutta hän sanoi, etten minä viitsi tuommeisista asioista puhua. Ja ne edittelivät jumallattoman kauan. Minua alkoi suuttuttaa jumallattomasti. Kun niiden piti mennä Kerenskin tykö, niin minä haukuin sen Mäkelinin niin, etten ole ikinäni ihmissä niin paljon haukunut. Eickell kuunteli kervat hörössä. Mäkelin esitti lähempää tuttavuutta. - Enne sillein tavassatkaan Kerenskiä setaministeriössä ja ne tulimme takaisin. Ei siitä sen pitempää tullut. Eihän siitä saanut koskaan sen enempää vastausta. Ne laitteivat vastaehtotuksia, jotka olivat aivan mahdottomia, uusia pykälä ja kaikkea.

Tuom. T.: Se alkoi hyvin vastustamattomasti. Tuommeisia pikkuasioita -.

Prof. T.: Niin, keho ajanhan meillä eli se ajatus, että tämä on vain

välisäikäistä, mutta keho ajan senaatin piti saada heittää nämä asiat eikä lähettää sinne mitään, ja että kenraalikuvernöörillä oli mahdollisuus valvoa, ettei mitään Venäjän oikeuksia senaatti loukkaa, - siinä eli kelme pykälää muistakseni.

Prof. S.: Ja sinä piti olla, ettei mitään nautata kiinni, koska selvästi näki, että täytyy tulla Venäjällä vallankumous, ettei nautata mitään kiinni, vaan ne olennot erillänsä täällä. Ainoa erimielisyys oli silloin, kun minä sanoin "maksuuserattuja ja kassuserattuja", siihen yhtyi Ehrnrooth ja sinä, Telenheimo.

Prof. T.: Niin, ajattelin, että toisella hallituksella täytyy olla niin vapaat kädet, ettei Venäjän hallitus voi sanoa, että tähän elote olleet meidän kanssa neuvotteluissa - - -

Prof. S.: Niin, se oli aynä, miksi emme ryhtyneet. Kaikki kannattivat XXX ajatusta, että entisyys ei sido.

Tuom. T.: Kaikki muistakseni olivat samaa mieltä, että niin tehtäisiin. Mutta sitten alkoi tulla työväen piireissä pitemmälle meneviä ajatuksia ja ne tekivät omia Pietarinsatkeja ja ne saivat sen Lex Abramovitshin aikaa.

Prof. T.: - - Suomen ystävä Pretepeeffin tykönä, - silloin oli mukana, ja Pretepeeff sanoi, että sosialistit ovat heidän va-seunnistolaisten kanssa yhteisteiminänsä, myöskin Tekoi, ja ne saavat tältä määräyksiä. Siihen minä sanoin, etten minä aske sitä ollenkaan, ettei ollut näkynyt mitään senneista. "Juu, uskokaa pois, ne saavat tältä määräyksiä." Ja samana iltana Tekoi oli missä hän oli tuttaviansa tykönä tai bolshevikkien kehuksessa. Mutta sieltä käsin hän se Lex Abramovitsh sitten tuli. Se oli työläis- ja sotilassuhteissa.

Tuom. T.: Siellä ne olivat ottaneet Suomen suhteet Venäjään käsiteltäväksi. Ja siellä oli tuo Abramovitsh, joka teki pentansa, ja siitä pentasta se sitten Suomen valtalaki alkoi syntyä.

Prof. T.: Niin, siitä vaan alkoi sitten valtalaki syntyä.

Tuom. T.: Me suhtauduimme hyvin pessimistisesti siihen alussa tai oikeastaan keho meidänkin. Gyllingin kanssa siitä eli puhetta. - Te su-

mutte liian korkealle, mennään hiljaksen." - Mutta he olivat taas kovin varmeja siitä, että ryssä kanssa suadassa ymmärtämystä aikaa. Ja myös-kin eduskunnassa. Oli ollut hyvin jännittävä istunto heinäkuun 17 päivä, 18:tta vastaan. Sehen kesti keho yönä, eli ollut kiikkoa KKKKK teistelu. Minä muistan, Gylling seitti vielä samalla, että nyt se meni, onnustit vä-riä, ne saivat tarpeellisen esennistän siinä.

Prof. T.: Minulla oli myöskin pitkiä keskusteluja Kunnisen ja Gyl-lingin kanssa näistä sameista asioista.

2. Teht. A.: Minä olin läsnä tässä istunnossa myöskin, minä muistan Melabergia, Malmivaaran puheita, hän suuttui vielä puolel-le ja - - -

Tuom. T.: Sillä oli heti kannatusta. Me olimme jo reaktioihäirejä silloin.

Prof. T.: Meilläkin oli tarkeitus, että pitää tätä asiaa venytellä.

Prof. S.: Aivan. Minä muistan, että eli niin monta kertaa puhetta, että pitää tätä asiaa venytellä, siksi kuin puhessa Venäjällä mätäpaise, - neuvotellassa, mutta ei saulata kiinni mitään kantaa.

Maist. R.: Sielläkin tehtiin eduskunnan istunnossa ehdotus. - Frey kai teki - että valtalaki hyväksyttävissä, mutta samalla tehtäisiin pöy-täkirjaan merkintä, että se ei saisi olla esteenä lopulliselle hyväksy-miselle, - mutta se ei kai saavuttanut mikäänlaisia kannatusta.

Prof. T.: Mautein mitä Tekeihin tulee, niin minä en ole koskaan saa-nut kukaan sitä käsitystä, että hän olisi ollut tahallisesti kiire, mut-ta hän eli niin hirvittävän heikko.

Prof. S.: Alussa hän ei ollut heikko.

Prof. T.: Kerran kun ne olimme istuneet valtioneuvostossa suuun a-niverhaiseen asti - kelle eli kai 5 tai $\frac{1}{2}$ 6, kun mentiin - silloin eli tämä valtalasta kysymys. Minä muistan sen niin elävästi, minä kysyin kukaan terillä, kun senastista lähdettiin menemään tedin yli, että aiet-ke sinä esiintyä tänä iltana istunnossa, niin siihen Tekei sanoi, että en, jos siellä on jetaia puhuttavaa senastin puolesta, niin sinun pi-tää keittää se." Minä sitten siellä pidin ja olin valmistautunutkin ja

sitten yhtäkkiä Tekoi nousi ylös ja piti sen suuren puheensa, että "val-
lankumus jatkuu." Ja se luultavasti joutui siit^{ei}, että hänellä olisi
ollut silloin mennessä se ajatus, vaan luultavasti niistä mielislois-
ta eduskunnassa, siinä kun tulivähä väliä niitä sähkösanomia Pietaris-
ta, että se on kukistunut se välisikainen hallitus ja taas, ettei se ol-
lat kukistunut j.n.e.

Tuom. T.: Senä eli ensimmäinen puhe eduskunnassa ja hyvä puhe.

Prof. S.: Se eli hyvä puhe.

Prof. T.: Se eli hyvä puhe ja ilmeisestikään Tekoi ei ollut sitä val-
mistanut, mutta hän sai sellaisen inspiraation päälleen ja se eli
itsenäisyyspuhe.

Tuom. T.: Mutta sitten tuli tähän ajan perästä ^{sellainen} ~~XXXXXXX~~ itsenäi-
syyspuhe, josta Maaner eli vähän kiukkuinen hänelle, kun siitä ei ollut
~~XXXXXXX~~ sovittu. Eikös ei tiennyt mitään.

Prof. S.: Mutta se ensimmäinen eli vaan niinkuin progressipuhe, jes-
sä hän selitteli, että me emme voi tyytyä vähempään kuin itsenäisyyteen.

Prof. T.: Mutta silloin hänellä eli välit^{ei} tiedet, se eli vaan tuo "val-
lankumus jatkuu"-puhe, josta valtioneuvostossa oltiin vihaisia, kun ei
oltu mitään sovittu, että hän siellä esiintyy yksin. Ja sitten juuri
tuo heikkous, että hän siinä niissä vaikeissa äänestyksissä läksi pois.
Hän sanoi siinä, että telefeeni sei tai mitä se oli.

Prof. S.: Se eli leppupuelella, mutta alussa hän eli täysin lejaa-
li. Minä en pääse siitä, että Kullerve Maaneriä voitot eivät antaneet hä-
nelle oikein yörauhaa.

Prof. T.: Minä laulen, että hän pelkäsi asettua Kullerve Maaneria
vastan^X.

Prof. S.: Niin hän pelkäsi.

Prof. T.: Mautein hän käsitti kaikki hyvin nopeasti. Ja kyllä hän
eli niin erinomainen, ettei oppivaisempaa opetuslasta koskaan ole ollut.
Ei sille tarvinnut muuta kuin kerran sanoa, niin hän ymmärsi kyllä sen,
sikä kertsakkaan virhettä puheessa ollut.

Prof. S.: Hän eli esim. tottunut parlamenttaarisoon äänestykseen ja

sen jälkeen hän rupesi laatimaan kontrapropositsioita. Minä kuiskasin Vuolijeelelle, että laita nyt niin, että tämä istunto keskeytetään, ja minä selitin hänelle, ettei saa kollegissa, siinä äänestää jekainen omaansa, ja sillä yhdellä kertaa se oli selvillä ja se ei enää tapahtunut koskaan.

Prof. T.: Niinkuin sanottu: ei kertaakaan virhettä.

Maist. R.: Millä perusteilla valtalakiä oikein vastustettiin, esim. äänestyksessä eduskunnassa?

Prof. T.: Ei siinä kukaan vastustanut, kukaan sitä olisi vastustanut.

Maist. R.: Suosittelaisit.

Prof. T.: Niin, kas se jekui kehoon se ristiriita eduskunnassa siitä, että siellä oli monta, Frey m.m., jotka tahtoivat kehoon mennä itsenäisyyteen ja sielläkin päätettiin, että muutamat lakeja ei lähetetä vahvistettaviksi ensinkään, valtalaki ensiäänä.

Tuom. T.: Ajankohta ei ollut vielä sitä varten kypsä.

Prof. T.: Mutta Lex Tulenheimoa vastaan. Ne tahtoivat juuri täyden itsenäisyyden.

Prof. S.: N.s. aktivistit ne haukkuiivat kovasti Lex Tulenheimoa, ettei se ollut tarpeeksi pitkälle menevä. Minä muistan m.m. erään kerran, - silloin oli sensaatiissa m.m. Pelén. Minä asuin Nator talossa silloin ja hän tapasi minut Fredrikinkadun ja Boulevardin kulmassa ja seurasi minua aina Erettajalle asti ja haukkui keho ajan niin paljo kuin vaan ehti siitä Lex Tulenheimosta, että "tyydytte tämmöiseen", että mitäs sennoinen on.

Prof. T.: Kas siellä eduskunnassa ne eivät olisi tahtoneet tätä väli-
aikaista, vaan olisivat tahtoneet heti saada lopullisen välisen sel-
vityksen, että lakeja ei lähetettäisi vahvistettavaksi, että yleensä vä-
li-
aikaista hallitusta ei ollenkaan tunnustettaisi.

Tuom. T.: Sittenhän Erich vielä myöhemmin esitti teoriansa.

Pref. T.: Mutta vasta myöhemmin. Meidän kannalla olivat kaikki sillein,
ja Hermannsen ja Wrede.

Tuom. T.: Eikös valtakirja saanut valtavan enemmistön eduskunnassa?

Teht. A.: Minä luulen, että 2/3.

Tuom. T.: Se meni perustuslain mukaisessa järjestyksessä.

Pref. T.: Siellä oli yksi hääseutys myöskin, josta me olimme tehneet
kabinettikyömyksen, ainakin minä, - minä en muista mikä se oli -, että
jollei tämä mene näin, niin minä otan eron. Mutta eduskunta teki sillein
senneisen päätöksen, että siitä luokitellaan, että näin on päätetty, niin
hallituksella on eduskunnan täysi luottamus.

Teht. A.: Minä luulen, että se oli 170 äänen vaiheilla. Ja sitten
me jätimme eronpyynnön kokoukseen, kaikki senaattorit, valtakirja jälkeen,
jätimme paikkamme käytettäväksi.

Pref. T.: Eikös se ollut juuri sillein kun se antoivat senneisen
pätöksen, että valtioneuvostolla on eduskunnan kannatus, ja - - -

Teht. A.: - - ja pyysivät jättämään siksi, kunnes toiset nimitetään.

Maist. R.: Sillein kun tämä valtakirja oli hyväksytty, niin asustet-
tiinke yhtään, että eduskunta tulotaisin hajoittamaan?

Pref. T.: Tuossa näkyy olevan Tannerilla hyvin mukava paperi, jossa
minä olen oikeusteimituskunnan päällikkönä keittänyt hahmeita, mitä
mallollisuuksia olisi.

Teht. A.: Pidettiin lausallisuus, että siitä tulee hajoitus.

Pref. T.: Tässäkin on tällainen prohemoria, eri mallollisuudet (lukee:).

Tuom. T.: Nähtävästi oli joku neuvottelu, jossa Tulenheimo perusteli,
mitä siitä tulee. Kyllä se oli aivan ilmassa, että tässä tulee selkkauksia.

Maist. R.: Asetuttiinko heti senaatin puolesta Venäjän välisikaisen
hallituksen kanssa yhteyteen?

Prof. T.: Asianlaite oli semmoinen, että meillä oli pitkä neuvotte-
la siitä, mille kennalle hallituksen oli asetettava tässä asiassa. Mutta
sillein me katsoimme, että se lähetystö, joka oli käynyt ennen meitä Pie-
tariassa - meidän matkustivat vähä väliä, esim. Gylling oli siellä -,
me katsoimme, että se oli jo prejudiceerannut meidän asiaamme siellä,
kun ne kerran olivat kääntyneet sen puoleen, että oli jo myöhäistä ja
tyhmää jatkaa.

Prof. S.: Siitä oli monta kertaa puhetta, alumpitöen oli puhetta
siitä, että meidän käyenne olivat sidotut, että kaikki puolueet olivat
lähettäneet luottamusmiehensä, Gylling oli siellä, Mäkelin, kaikki pue-
luet olivat lähettäneet edustajansa ja ne olivat jo yhtyneet ja sopi-
seet programminsa tämän väliaikaisen hallituksen kanssa. Minä muistan,
että monta kertaa oli pervarillisten jäsenten kesken puhetta, että pitää
aina vaan venyttää, sillä Venäjä ei voi pysyä kasassa ja sillein pitää
olla vapaat kädet.

Tekt. A.: Te jätitte erehpyyksiin ja ne jätimme ilmeituksen.

Maist. R.: Paitsi Veienassa, hän teki erehpyyksiin.

Tekt. A.: Oliko Veienassa teinolla kennalla !

Prof. T.: Sittenhän se meni hyvin näpsästi. Nekrasoff katosi täältä
häikui siinä kokouksessa, senaatti ei tiennyt ellenkaan, koska se meni.
Kerff lävisi vähitellen - - ,

Prof. S.: Mutta jos te kirjeitätte vielä siitä m.s. marraskuun kapinast-
ta niin minä tahtoisin siitä saada sanetuksi, kainka minusta sii-
tä ei ole julkisuudessa tarpeeksi huomautettu, että se meni ainakin ve-
rettömästi kuin se meni, päässiallisin asie siitä on Hakkilan. Ilman
Hakkilaa Jalander ei olisi ollut olessa enää. Siitä oli päätetty, minähän
tiesin sen siinä hyvin, senhän oli kenraaliharjoitusta sitä suurta kapinaa
varten. Minutahan etettiin süngystä - kello $\frac{1}{2}$ 4 yöllä - ja
vistiin sinne, ja silloin kohta senjälkeen tulee sinne Jalander ja monia
 muita poliisivirkamiehiä. Minut pelasti kyllä Sipilä, kyllä Hakkila te-
ki siinä myöskin voitavansa, mutta minä olisin kyllä muutenkin pelattu-

mut, mutta Jalander ja ne kaikki muut poliisimiehet, ne olisi varmasti saanut, ellei Hakkilaa olisi ollut.

Prof. T.: Sinun rouvasi selitti minulle siitä aikaisin aamulla ja silloin minä astuin heti yhteyteen poliisilaitoksen ja Hakkilan kanssa.

Prof. S.: Ne tulivat minun luokseni $\frac{1}{2}$ 4.

Prof. T.: Mutta ei sinun rouvasi soittanut ensenkään 8:n aikaan.

Prof. S.: - - ja silloin oli 20 Venäjän pajuasetilla aseistettua miestä rappusissa. Vaimoni sanoi, että hän tulee mukaan. "No, tulkkaa vaan." - Ja sitten pantiin 20 miestä heitä saattamaan. Niillä oli ~~THH~~ teiset kiväärit näin (näyttää) ja teiset kiväärit noin 50 ei saanut kulkea muuta kuin keskikadulla, ja minä sanoin vaimolleni, ettei pyritä ollenkaan tretuusrille, sillä ne ottavat vaan sen tekoosyyksi tappaa, niinkuin ne sitten tekivätkin aina. Ne - ne tullaan siinä, kelle oli siinä neljä. Siellä on Jalander ja mitkä siellä nyt silloin oli, en minä nyt muista enkä minä kaikkia niitä poliisivirkamiehiä tuntenutkaan. Sitten kun kelle lähestyi kahdeksan, niin minä sanoin vaimolleni - se oli muuten onni, ettei minun vaimon poikani herännyt, silloin kun ne tulivat, sillä hän olisi ryssänyt päälle ja ne olisivat tappaneet hänet, - minä sanoin vaimolleni, että lähde sinä nyt kotiin, sillä jos pojat heräisivät ja sinä olet poissa ja minä olen poissa, niin kyllä ne tekevät jotain epätoiveista. Mutta kun vaimoni piti silloin lähten pois, niin ne eivät tahtoneet päästää häntä, ne sanoivat: "Ette te nyt pääse enää." - Hän sanoi: "Minä olen vapaanhenkisesti tullut ja lähden nyt tänältä." Ne eivät kehdanneet oikein väkisin, vaan tyrkkiäivät. Ne sanoivat, että ottakaa nyt jäähyväiset mieheltänne, sillä te ette näe häntä enää. Hän sanoi, että "Ei, minä meinaan tulla tänne ensen kymmentä ja tuoda hänet ~~K~~ kotiin." No, sitten tuli Sipilä sinne $\frac{1}{2}$ 10. Hänellä oli silloin arvealta vielä ja hänellä oli suuri praktiikka työläisten keskuudessa, että ne eivät uskaltaneet paana vastaan. Hän sanoi, että muistakaa, että hän on minun poikalaani ja jos hän saa kehtauksen ja kuolessi siihen, niin te saatte syytteen kuolemantuottamuksesta. Ne pitivät sitten konferenssin ja lähettivät Sipilän ja minut pois, mutta skandalisoituksen tähden pantiin 4 miestä kiväärin ojaan heitä saattamaan. - Mutta kaikki muut

jäivät sinne ja Hakkila teimitti ne takallaan Katajanokan vankilaan, sillä hän sanoi, että minä tiedän, että siellä niitä ei ammuta, mutta jos ne Söörnäisiin viedään, niin ne joutuvat lämpimään paikkaan. Ja nekin valvoivat sitten kaiken aikaa - minähän en voinut liikkua, sielläkin ^{kaksi} oli KIIKKI huligaaneja aina rappukäytävässä, minä pysyin alussa ketona. Ja Hakkila kävi minun luekseni ja ilmeitti, että kaksi minun palvelijaaani oli punaisten palveluksessa ja antaa tarkat raportit punaisille. - Minä katsen, että Hakkilan asie oli kokonaan, sillä jos ne olisivat saaneet jättää, niinkuin asiat olivat, niin olisi varmastikin kaikki poliisimiehet ja Jalander saanut. Kehe tällöin marssakun kapinon tarkeitus oli vähi- tellen totuttua joukkoja yhä suurempaan häikäilemättömyyteen, ei välit- tää ihmiskengistä eikä välittää mistään. Joka aamu ja iltana soitettiin minulle, että elenkö minä sängyssä. Sitten kun minä rupesin menemään u- les, niin oli aina heik i hül pari tuennoista ruskeista indiviidiä. Ja sitten minä sanoin vainolleni, että nyt minä en tästä enää välitä, nyt ne menkään. Ja ne olivat antaneet ryssille - sekin oli venäläisten seta- mieskomitea, joka antoi silloin passeja ulkovalloille - ja punaiset olivat antaneet määräyksen, että senaatteri Serlachiuskelle ei saa antaa pas- sia. Mutta minä menin Takasen lue ja sanoin, että pakkaa se professori Serlachiuskelle ja perheelle myöskin, ja jouluasetteja, - silloin ei ol- lut vartijoita - silloin minä smittasin.

Prof. T.: Hakkila seitti minulle myöskin, että "lähdeppäs koton pois, sinne tulee tarkastus." Minä tein työtä kusekettynä.

Prof. S.: Minun täytyy sanoa, että Hakkila ei ole saanut pervaril- listen taholta sitä tunnustusta, mitä hän olisi ansainnut, sillä hän te- ki suurennoksen työn siinä.

Prof. T.: Sitten Hakkila tiesi, missä minä olin, ja kävi aina vä- listä tervetuloissa ja puhelemissa. Kaksi päivää ennenkuin saksalaiset tulivat tänne, niin hän tuli vallan uppsakad ja sanoi, että "Herranjes- tas, minä olin kamalassa paikassa! Minä kuljin tuella porttikäytävässä ja siellä oli paljon akkaja ja minä sanoin heille, että ettekö kuule, et- tä saksalaiset asuvat jo, ne ovat saksalaisia tykkeitä, ja ne voisivat minut vallan elävältä syödä."

Prof. S.: Minä tanssin tänne vaan mainita esioittakseni, että Hak-

kila on tehnyt suuren työn eikä ole saanut koskaan kiitosta siitä, vaan aina vaan haukkumista osakseen.

Tuom. T.: Hakila oli varkeinnottehallituksen pää ja järjesti kyllä suurlakon aikana juuri tähän suuntaan. Jalanderkaan istui kiinni sillein hädän luonaan.

Prof. S.: Hakila kävi varoittamassa minua, että "Kaksi sinun palvelijasi antaa raportteja, pidä suusi kiinni, kun ne kuulevat." Se on kaikki tiedossa. Ja minä tahdon sanoa - minä vein sen tyynyyni sanoa, kun olen pannut sen korkeimman oikeuden pöytäkirjaan -, että kun Turkia pyysi armeaa täällä ja korkeimman oikeuden tuli antaa lausunto, niin minä jätävänä itseni ja sanoin, että hän oli niin läheisessä yhteydessä marraskuun kapinaan kanssa, joka tähtäsi erityisesti minua ja Jalanderin henkeä, että minä en katso voivani olla puolueettomasti ratkaisemassa, minä en etsi enää tähän asiaan, ja se hyväksyttiin.

Maist. R.: Olike marraskuun lakella taloudellinen tai poliittinen tarkoitus? Eikö se ollut 8 tunnin työpäivälain vuoksi?

Prof. T.: Ne oli hyväksytty jo.

Prof. S.: Ei, se oli hyväksytty jo, se oli aivan tyydyttävä. Sitäkin ne rapesivat juuri nämä punakaartilaiset neittimaan, että miksei annettu sillein jo.

Tuom. T.: Kyllä vielä oli joku jäljellä. Ne hyväksyttiin kyllä, mutta XIX piti tulla joku vahvistus.

Prof. S.: Mikäs tarkoitus sillä olisi ollut, että tämä vanha Bergben annettiin kuoliaksi Drumsön takana, ja täällä annettiin kuoliaksi pitkin matkaa.

Prof. T.: Mutta tushinpa se eli mistään pääkertteerista annettu ja kysyjä.

Prof. S.: Se oli yleensä pääkertteerista annettu, että nyt saa ruveta~~la~~ mallisteluun, se oli yleensä tarkoitettu jatkamaan suurempaan häikäilemättömyyteen~~la~~. Ja ryssäthän painestivat kaiken aikaa, että miksette

te väi tehdä niinkuin mekin, meidän tapoinne ryssä upseereja yhtenä päivänä niin ja niin paljon, ja ette te ole vielä tappaneet niinkään paljon.

Tuom. T.: Sinä nyt katsot omalta kannaltasi asioita, mutta siinä oli kyllä julkisia asioita heti näytettävänä, minä en jaksa muistaa mitä.

Prof. T.: Ne tulivat kyllä torille ja piirittivät senaatin. Meitä ei ollut kuin seljä tai kolme. Kallista en muista varmaan, mutta Setälä, Ernreeth ja minä, ja kun minä silloin katsoin ikkunasta ulos, niin ne tuntuivat.

Teht. A.: Kyllä minulla on se käsitys, että ne olivat haligamaisi-
nosten tekoja ne Bergbomin murhat ja Mennilan murhat ja muut, heities
prevekatseimia joukossa.

Prof. S.: Mennilan murha voi olla, mutta tämä toinen oli suunnitel-
tu. Kyllä minä tiesin edeltäkseni, että tämä yö nä se tulee, tämä yö-
nä minut viisä.

Teht. A.: Minä en puhu Jalanderista ja sinusta, mutta yleensä.

Prof. S.: Mennilan juttu tapahtui aikaisemmin.

Prof. T.: Minä muistan sen illan, kun siellä istuimme senaatin is-
tuksen aikana, kun Serlachiusista pyydettiin vähän välillä telefoonia.
Hän tuli takaisin ja sanoi, että se oli Hämeen läänin markkera, joka mi-
nulle soitti, ja hän pelkäsi niin, että se kuului tänne saakka, kun sen
pökyt tuitisivat.

Tuom. T. ja minä
Teht. A.: Ei suinkaan ne olleet missään suomenaishen-
narrakkaan suorakske ja kapina, ei niillä ollut silloin vielä kapinaa
suunniteltu.

Prof. S.: Se oli minun mielestäni niin selvä kuin pläkki, että silloin
piti kapinan alkaa. Minä en hetkeäkään epäillyt. Minä läksin joulu-
sattoss ja kun minä tulin Tukholmaan, niin minä monin sadaksi viisumia,
passin, Nerjeen Nerjan ministerin lue, ja silloin oli Hagerup, ja hän kysyi
silloin ja minä sanoin, että minun ymmärryksenä jälkeen ei voi kestää
kuukautta, ehkä kuukautta siellä panaktaa.

Maist. R.: Mutta kuinka voi selittää siinä tapauksessa, että marraskuun lakke siinä pian leppui?

Prof. S.: Ei se nyt siinä vägällä mennyt, teistakymmentä heikää Helsingissä murhattiin, 14 - 15 henkeä.

Maist. R.: Teistasttaa.

Prof. S.: Niin, mutta Helsingissä. Ei ollut joukot vielä ikään valmiit.

Tuom. T.: Minä tunnen asiaa vähän toiselta puolel. Marraskuun lakke julistettiin vissiin programmin hyväksi, siinä eli 8 tuunia työpäivälaki, kuusallislaki ja muita. Niissä eli tullut oppositsionis eduskunnassa joulukesäpäin ja se eli jätetty vahvistamista vaille. Välikäiselle hallitukselle siitä ei elleksään lähetetty ja undessa eduskunnassa selitettiin, että ne kaipaavat vahvistusta.

Prof. T.: Ei sillä välin ollut mitään vasleja, se eli uusi eduskunta, joka ne vahvisti.

Tuom. T.: Ei, kyllä ne kesällä jo vahvistettiin.

Maist. R.: Ei, kyllä ne vahvistettiin vasta myöhemmin, sillä Svinhufvudin hallitus ne vasta hyväksyi.

Tuom. T.: Joka tapauksessa ne olivat syksyllä marraskuun lakke aikana ilmeä vahvistusta. Se hyväksi paettiin suurlakke teinon. Se eli selvää, että kun paettiin teinon tuollainen yleinen suurlakke, että se meni halinski kaikki. Näille johtaville henkilöille alkoi tulla häitä kousaan, että tämä menee nyt teisin, kuin ne olonne ajatelleet. Ja minä tiedän, että esim. semmoinen herra kuin Sirela, joka eli hyvin farsatti-
nen, häkinä eli siitä kestäti huolissaan ja hän suostui henkensä uhalla työväenkeuhkissa ajoi sen lakke leppaan. Saliin paettiin pakumaa kaikki, joille eli vähänkin suhteriteettia Helsingissä, ja ne saivat sen kuin väkipakella päätökseen ja se lopetettiin. Semmoinen eli sen asian historia.

Prof. S.: Jos olisi ollut marraskuun lakke epäpoliittisen lakke tai siihen suuntaan, että eli tarkeitettu vain määrättyjen lakieskdetusten hyväksymistä, niinkuin 8 tuunia työpäivälain j.n.e., niin olisi mahdoten-

ta, että se olisi suuntautunut ainoastaan järjestyksenvalvejiin niiden ylimmästä alimpaan asti. Ei siinä ollut yösantajia yhtään, se olisi ollut ihan precis siviilipäällikkö, kaverööri ja ihan järjestään sitten kaikki poliisit.

Prof. T.: Mutta se ei johtunut siitä, olisihan minäkin tullut samaan joukkoon, vaan se johtui siitä, että ne olivat saaneet tietää tästä sinun jutustasi Kareksen kanssa ja siitä ratsumestarikoulusta ja arvelleet, että sinä olisit asistanut joitakin - - -

Prof. S.: Tarkia tyhmyydessään seitti suostua minulle ja kysyi, että enkö siinä perää, ja minä sanoin, että eletteke te hullu, että minä komentoisin Porvoosta tänne väreä, - - - Kyllä minä paen vaikka kaksi sormea kirjan päälle, että jos ei se ollut keiserialiharjoitus punakapinase varten, niin silloin minä olen Matti !

Tuom. T.: Se voi olla joitakin mielestä, punakaartin mielestä, mutta vasta sen jälkeen tuli sosialidemokraattien ylimääräinen puolelloisuus, jossa vasta asia tuli pehmittäväksi ja jossa nämä kiikkeet ainekset keittivat ajan asiaa, että siellä saataisiin valtuudet alkua taistelu. Ennenistö oli vastustavalla kannalla. ~~XXXXXX~~ Luksaanalla tehtiin sitten sellainen kompromissipäätös, josta voi lukea tuommoisen asiallisen jutun.

Prof. S.: Eihän marraskuun aikana enää punakaarti yleensä totellut tätä, kulki aivan omia teitään.

Maist. R.: Minulla on se käsitys sanomalehtien ja eduskunnan pöytäkirjojen perusteella, että marraskuun lakien lopettamiseen vaikutti suuresti se seikka, että eduskunta julistautui korkeimman vallan haltijaksi ja että eduskunta hyväksyi samalla myös 8 tunnin työaikalain ja kansallislain, jotka Svinhufvudin hallitus sitten julkaisi, ja että nämä eduskunnan ratkaisemat päätökset vaikuttivat sen sitten, että, niinkuin tuomari Tanner kertoi, marraskuun lakke suurella vaivalla saatiin loppumaan.

Prof. T.: En minäkään laule, että silloin kun Mannerin hallitus tuli, siillä olisi ollut tarkoitus nousta aseisiin, vaan että päinvastoin laulettiin, että siinä tulee sellainen aseellinen pikku juttu jossain Pohjanmaalla.

Prof. S.: Minä en ollut enää Sveriges, mutta minä luulen, että Hjelt väittää kirjassaan myöskin, että se oli heille suuri pettymys, että ne eivät saaneet alettaa suurella verilöylyllä.

Teht. A.: Joissakin punakaartilaispiireissä kyllä, mutta yleensä ei ollut. Ylimääräisessä puoluekokouksessa tuli selvästi näkyviin - -

Prof. S.: Hjelt sanoo, että se oli suuri pettymys.

Prof. T.: Mutta eihän Hjelt ole ollut näitä piirejä lähellä.

Tuom. T.: Ylimääräisessä puoluekokouksessa oli yleinen epämielisyys jyrkästi kaikkea vallankumousta vastaan. Sinne tuli esim. eräs punakaartin päämajasta lähetetty lähetystö painostamaan, että nyt pitää ryhtyä, ja ne pitivät tulta ja tulikiveä suikkyvässä saarossa ja se herätti kiiskua, sanottiin, että jumalauta, me miehet pitää alas täältä! Puolueen ja punakaartin välillä oli täydellinen ristiriita.

Maist. R.: Maisteri Nerran väittää kirjassaan, että ainakaan marraskuun loppoon saakka sosialistien jostajilla ei ollut mitään suunnitelmia kapinasta.

Prof. S.: Minä nyt sanoisin, että Mannerilla oli kauan ennen. Minä nyt kukaan kaikkiaan niin monta kertaa juttelin, että jollei hänellä ollut vallankumousta mielessä silloin marraskuun päivänä, niin silloin hänellä ei ollut vallankumousta mielessä silloinkaan, kun hän sitä johti. Ja Turkia tein, josta minä ottaisin valalle menneeksi milloinkaan hyvänsä, että hän suunnitteli verilöylyä jo kauan ennen, - en voi sanoa, että sosialidemokratian puolesta.

Tuom. T.: Ei Turkia.

Teht. A.: Ei hän ollut mikään, joka määräsi siellä.

Prof. T.: Mahtikaan Turkia suunnitella. Turkiaan puoleksi pakotettiin paettiin sinne. Ainsikin hän väitti, että hän puoli pakosta menä oikeuskansleriksi ja että hän meni sinne suojelemaan ihmisiä, vaan ei mitään pystynyt tekemään. Muuten Lehtikin kertoo käyneensä juuri vapauden alussa Mannerin puolella, eli puhunut pitkän ajan näistä asioista.

Tuom. T.: Siinä kerran kuvaili suurlakon lopettamiskehystä työväentalolla ja sanoi, ettei hän koskaan ole mielestään ollut niin kriittisessä tilanteessa. Hän näki monta revolveria, jotka oli suunnattu häntä kohti, silloin kun hän puhui. Ja hän ajatteli, että koska paustaa, että pääsenkö minä puheen leppaan. Mutta ei paustanut. Pidettiin julmia puheita ja tehtiin kauheita vastimuksia ja sanottiin, että tämä ei ole leppu täällä, mutta nyt lopetetaan kuitenkin lakko, - - että se oli semmoinen työ ja tuska saada pois puhalletuksi.

Matka jos ne siirtyivät toiseen, siihen valtelakikouluun. Se oli rauhallisempi. Sehen oli hyvin jännittävä hetki, kun promulgoeruksesta eli kysymys. Onko Teillä se vaihe selvillä? Se on minusta hauska seura, kuinka se kävi.

Prof. T.: Se oli päätetty etukäteen, kuinka lähestytään. Oli ollut 928 yksityinen neuvottelu.

Maist. R.: Professori oli lomalla?

Prof. T.: Ratkaisuvassa lähestyksessä kaikki olivat saapuvilla. Siellä tiedettiin, että lähestys tulee menemään sillä tavalla, että on kuusi kuutta vastaan ja Stebovitchin lähti ratkaista. Ja Stebovitch tuli ensimmäisen kerran silloin sanottiin. Maistoa, kun olim vastustamassa häntä pääministerin luona ja johdattiin hänet sinne ja selittelii, - - se meni sikseen - - -

Prof. S.: Ja Setälä istui vieressä ja kuiskasi, kuinka hänen piti XXXXX menetellä. Ja sitten alettiin lähestyä. Ensimmäisenä lähesti Passivuori, joka tietysti vastusti. Sitten lähesti Kallio, - mentiin järjestyksessä - Kallio laultavasti puolesti.

Teht. A.: Kallio laultavasti.

Prof. T.: Ja sitten meni sinä siihen saakka, että tuli Helsti ja Helsti piti sitten sen puheen, josta Stebovitch ei ymmärtänyt XXXXXyhtään mitään mutta lämmästyi hirveästi, että kuinka tämä nyt menee. Ja Helstin puheesta sitten keuhettiin kysyä siltä se maist, että kansatko sinä voi etkö sinä kansatko.

Tuom. T.: Onko se "jaa" tai "ei".

Prof. T.: Helsti piti vielä pitemmän puheen ja vielä sekavammän. Sillein alkoi Stahovitsh hermostua siinä ja ajateltiin, että jos pidet-
täisiin pieni pausi. Ja sen paussin ajalla Ailie agitoerasi kevästi,
että helkkari, sinun täytyy lähestyä promulgerauksen puolesta selvästi.
Ja se nyt sitten siinä pökisi sitä pekisi, sanoi, että hän oli kaikissa
valmistavissa neuvotteluissa ollut promulgerauksen puolella. Ja sitten
kun lähestyttiin ja järjestyksessä elettiin lähestyä, niin sitten hän sel-
västi lähestyi "jas".

Prof. S.: Minä muistan, kun Vuolijeki sanoi: "se nyt jo vaiti, laps
parha, kyll' tässä nyt on jo saanut hävetä sinun takias tarpeeksi." Ja
Stahovitsh kysyi Setälältä, mitä hän sanoi, ja Setälä ei tiennyt, mitä
hän pitäisi sanoa.

Tuom. T.: Kaikki hyökkäsivät Helstin kimppuun. Svinhufvudilla ei
ollut mitään tekemistä sen kanssa, mutta hän seiso ja sanoi, että "pei-
ka, peika! Mitäs sinä teet nyt!" - - -

Prof. S.: Tuomaseina isällinen lähi.

Tuom. A.: Helstin lausunnossa oli oikeastaan se sisällys, että hän
tahtoi, että vielä olisi ryhdytty neuvotteluihin välitapaisten hallituksen
kanssa valtalain sisällyksestä. Hän ei saanut yhtään kannatusta siel-
lä, niin sillein hän viimein väliajan jälkeen suostui antamaan "jas"-lauseen.

Prof. T.: Senä oli jo edellisenä iltana selvää meillä. Stahovitsh
tiesi, kuinka kävisi, ja siitä piti vain tulla suodellinen lähestys.

Tuom. A.: Minua piti vain hämmästyttää siitä, että hänen teki mieli
lähestyä XXXX "jas", mutta kiersuutteli.

Prof. S.: Hän XXXX "jas", mutta ei olisi tahtonut sanoa sitä.

Prof. T.: Eikö valtiokanslerin pöytäkirjassa ole sitä lausuntoa?

Maist. R.: Oa. Jos pöytäkirjat pitävät paikkansa, niin elekuun I
päivänä oli ensimmäinen käsittely tuesta asiasta, mutta sillein professe-
ri Tulonen oli poissa ja asia lykättiin seuraavaan istuntaan lähti-
västi sen takia, että professori kutsuttaisiin maalta takaisin. Elekuun

2 päivänä sitten olivat kaikki seppäville, sillein se ratkaistina.

Prof. T.: Ei minulla mitään lemaa ollut. Se oli kai joku virkamatka sillein.

Prof. S.: Siinä asuit sillein lähellä Vaatsanjokea. Minä en unohda koskaan sitä hetkeä, sillä oli särettömän kuuma ja Tulenheimo tulee siinä suuret hikipisarot otsalla ja sanoo: "Minä jauuri otin virkistävään kylvyä." Minä kysyin, että voiko Vaatsanjoessa, siinä pöperössä, saada virkistävää kylpyä, - ja se kaikki haukuihan sitä Vaatsanjoen vettä, - niin hän sanoi, että "kai minun nyt passaa siinä kylpeä, kun herrat kaikki vielä sen jälkeen, kun siinä olen siellä minut, veitte juoda sitä - - -". Ja minun täytyi paikalla vaktimestari lähettää hakemaan soodavettä - - .

Maist. R.: Svinhufvud vastusti myös hajeittamista ja - - -

Prof. T.: Mitä hajeittamiseen tulee, ei siinä kysytty valtioneuvoston mielipidettä.

Maist. R.: Svinhufvud vastusti promulgoeramista, koska välisäikaisella hallituksella ei ollut - - -

Prof. S.: Se voi olla, että hän sanoi sen "peika", "peika", sen vuoksi, että Helati nähtävästi tehti välttää sitä kysymystä, ei sen vuoksi, että lopputulos oli niin huono, mutta että hän, niinkuin Ailie sanoi, olisi tahtonut, että päätös piti tulla "jaa", mutta itse hän olisi tahtonut välttää sanomasta "jaa".

Teht. A.: Mutta kyllä Svinhufvud "jaata" kiisti.

Prof. T.: Kyllä Svinhufvud tehti "jaata", päätös olisi epäilemättä tullut maunon teisenlaiseksi. Ei Svinhufvud ollut sitä vastaan.

Prof. S.: Tämä on nyt jauuri samassa yhteydessä sen kanssa, jaata eli ennen kysymys, että kun kerran asetettiin sille kannalle, se olinne aluupitäen sillä kannalla, että kun kaikkien puolueiden luottamusmiehet olivat käyneet siellä ja teoillaan ja sopimuksillaan, sanoillaan tuusutusteet välisäikaisessa hallituksessa Venäjän haltijaksi, niin meidän ei pa-

saanut sen, me olimme sidotut. Hermansen ja Wrede olivat samalla kannalla. Ensimmäisellä kannalla oli Brich.

Prof. T.: Mutta ei ihan silloin vielä.

Prof. S.: Ei silloin vielä, mutta se, joka yksityisellä kannalla oli, eli Frey.

Prof. T.: Frey oli keko ajan.

Prof. S.: Hän oli sillä kannalla, että Venäjän hallitus ei ole perinyt keisarilta Suomen suvereniteettia.

Prof. T.: Tästäkin eli kirvittävästi pikiä neuvottelua ja valtioneuvostossa ihan alussa, mutta Frey ja eduskunta tulivat vasta myöhemmin tälle kannalle. Mutta silloin kun eduskunta tuli tälle kannalle, silloin eli meidän vielä voimakaspi mennä sille kannalle, sen vuoksi että me olimme jusselattamalla kiireellä lähettäneet kieltönsä ja kaikki muut lait.

Prof. S.: Sehen on luonnollista, että jos me olimme olleet sillä kannalla, että sitä ei olisi saatu promulgeerata, silloin meidän olisi pitänyt asettua jo aluperin, kun meidän senaattiin, sille kannalle ja senaatti väliaikaiselle hallitukselle, että kuiteske sinun on täällä tehtävä, me emme tunneta sinua! - Koko meidän raison d' être kävisi silloin. - Keisarin valta Venäjän tähden voi periytyä väliaikaiselle hallitukselle, mutta ei Suomen Saurirantiaansuuden tähden.

Maist. R.: Mutta kyllä Sveinöfvudin ^{kanta} XXXX on ehdottomasti kielteinen, sillä lausunto pöytäkirjassa päättyy siihen, että prekanterri on sitä mieltä, että käskykirjettä ei ole promulgeerattava.

Prof. T.: Se on kovin ihmeellistä.

Prof. S.: Kyllä se on sitten jätettäväksi keltatseerattu.

Prof. T.: Se on ensimmäisen kerran kuin minä sen kuulen.

Prof. S.: Jos kerran asettoi sille kannalle, ettei saanut promulgeerata, niin silloin olisi pitänyt asettua sille kannalle, ettei olisi saanut lähettää mitään lakojakaan sinne hyväksyttäväksi. Mutta meidän katsomme silloin ja alussa, että meidän ei pitänyt asettua sille kannal-

le, sillä meidän olemme määrättyt juuri sillä perusteella, jota puolueiden luottamusmiehet ovat siellä seipineet, ja he ovat seipineet ja tunnustaneet sen. Sitten me olimme keke ajan tunnustaneet sen.

Prof. T.: Tässä oli niin pitkiä keskusteluja heti alussa, siinä tuli kysymys esimerkiksi - te olette ehkä huomannut -, että kieltolaki piti lähettää ekstre kuriinilla. Mutta, mitenkään Serlachius sanoi, me olimme keke ajan XXXX ottaneet tämän kannan, niin sitten kun eduskunta alkoi tulla tälle kannalle, joka heinäkuun 18 päivänä haipentui valtakaiski, niin me katsoimme, että kyllä meidän edellekään täytyy neudottaa sitä, ja kyllä minun mielestäni Svinhufvud oli ihan kerrassaan sitä mieltä.

Prof. S.: Kuinka Setälä vetos on siinä pöytä, sillä Setälä kesti vetämässään asettua sille kannalle kuin eduskunta.

Prof. S.: Sosialistit ovat aillein gejantuneet siihen, että keske eduskunta on hyväksynyt valtalsia - - -

Prof. S.: Mutta Setälä ei tahtonut lausua vetämisensä, mutta sanoi ainakin suullisesti, että hän ei puhunut, että keske tällaiskainen hallitus on katsottava Suomenkin hallituksiksi, vaan hän sanoi, että keske Venäjällä on faktillinen valta tässä maassa, niin he voivat.

Tven. T.: Minä luulen, että tässä sääntelykäsessä käytteli poliittisen spekulatsioni perverillisellä taholla, että tulee uudet vaalit.

Prof. T.: Ei, ei. Päävastoin tiesimme, että sitten tulee rettelöitä.

Tven. T.: Minulla on ainakin ollut se käsitys.

Prof. T.: Ei, ei, ei.

Tven. T.: Minun täytyy sanoa puolestani sen, että minä hyvin epäroiden astain tälle "ei"- kannalle. Minä olin kauan "jas"-kannalla. Toverini olivat kaikki päättävästi samalla kannalla kuin puoluekin eli, että eduskunta on nyt suurin herra ja sen päätöksiä ei saa kajoa. Minä en katsonut voivani lähteä eri tietä.

Prof. T.: Mikö Vuolijoki ollut myös?

Tuom. T.: Me olimme kanssa samalla kaaalla ja sitten ne resurss-
rasimme ja sitten formuloidimme vähän eri tavalla kuin nämä teiset ja
saatimme, että koska eduskunta on ottanut korkeimman vallan, niin me em-
me taide toimia sitä vastaan.

Maist. R.: Kaksi kanta. Tekeis kielteisen kanta ja paljon jyrkempi.
Setälä muisti kyllä, että Svinhufvud lähesti vastaus ja hän ihmetteli
sillein Svinhufvudin esittymistä.

Tuom. T.: Sitä se kaikki ihmettelimme.

Maist. R.: ^{Hän} KIII kertoi, että Svinhufvud oli ollut ensin
mutta sitten kun tuli lähestys, niin sitten hän esitti kielteisen kannan
ja Setälä ihmetteli sitä.

Prof. T.: Minulla on ollut se käsitys, että Svinhufvud oli puolella.

Prof. S.: Minulla pyöskä.

Maist. R.: Pöytäkirjan mukaan hän jyrkästi vain lausui sen.

Tuom. T.: Kyllä hän Helstinkin muutteli vaan, että Helsti ei pysynyt
yhdessä rintamalla.

Prof. S.: Minun mielestäni hän muutteli siitä, että Helsti kierteli. KIIII
minusta eli hyvin kuvaavaa, mitä Allie sanoi, että hän tahtoi päätöksen
"jaa", mutta itse ei tahtonut olla sanomassa sitä.

Text. A.: Mutta eikös nämä kirjalliset lausunnot annettu vasta vähän
jälkeempäin?

Tuom. T.: En tiedä, kyllä KIIII tää istunto - - -

Prof. T.: Istunto eli hurjan lyhyt. Itse kokous ei kestänyt kuin
kymmenkunta minuuttia paitsi sitä väliaikaa.

Maist. R.: Kallie kyllä kertoi, ettei hänellä koskaan ole ollut niin
vaikeaa ratkaista kuin silleis, kun piti päätöksiä, lähestikö puoleen vai
vastaan. Hän sai puoleltaankin ankerat muutokset siitä.

Prof. T.: Mutta ei siitä lausuntoja siellä esitetty.

Maist. R.: No en jälkeempäin teksti.

Pref. S.: Jokainen sai perästäpäin lastia, - se meni hyvin lyhyesti.

Pref. T.: Eihän se kestänyt juuri mitään, ennenkuin Holsti piti puheen. Sitten tuli puolen tunnin paussi.

Maist. R.: Millähän tavalla olisi käynyt, jos esim. senaatti olisi kieltäytynyt julkaisemasta tätä?

Pref. T.: Tässäkin se on se mahdollisuusdet kaikki. Mitäs siitä sen osapää. Olisi tullut ikään sanat uudet vaslit.

Taom. T.: Mistä se olisi tullut?

Pref. T.: Kyllä ne ryssät olisivat saaneet uudet vaslit.

Taom. T.: Vaikka näin promulgoerattiin, niin sosialistit menivät protestilla. Ei se ollut mikään laillinen eduskunta heidän mielestään, vaan se oli kekois vain, ja senä eli monta viikkoa senaateista sen uuden eduskunnan halveksuudesta. En minä usko, että vasleja olisi tullut, mutta mitä sitten muuta olisi tapahtunut, sitä ei kukaan voi mennä sanoa.

Pref. S.: En minäkään usko, että uusia vasleja olisi tullut.

Taom. T.: Senaatti ei olisi muuttanut.

Pref. S.: Ja ennenkuin ne olisivat ehtineet, niin olisi jo krepina tullut.

Pref. T.: Silleihän oli vielä Stashevitsin täällä ja hyvä järjestys. Kyllä sillein olisi vielä voimakeinoja ollut.

Pref. S.: En minä usko, että ne olisivat ehtineet.

Taom. T.: Ainakin olisi täytyyt nimittää uusi senaatti.

Pref. T.: Nähtävästi minä olen ollut peissa tuona ensimmäisessä päivänä, sillä minä en elleenkaan mäistä, että näitä mahdollisuuksia niin paljon ajateltiin. Siinä oli vaan se vanha kysymys, että täytyykö senaattia promulgoerata vai ei, joka oli jo vuodesta 1899 alkaen juristien kneppelegia.

Maist. R.: Saneihin oikeihin saksalaiset suunnittelivat jenkunlais-
ta retkeä tänne Maexmontanin jehdella elekuun alussa tai heinäkuun lä-
pällä. On vaikea sanoa, mutta Somersale mainitsee, kun mieliala oli niin
kireä, että jos tällöin olisi jenkunlainen kapina syntynyt Venäjää vas-
taan, niin olisi Saksa sekaantunut sillein ja asiaan.

Prof. T.: Tarkkapa vaan, kun kuulee, mitä Hülson puhuu, niin tuskin
ne olisivat ~~XXXX~~^{soi} aikaisemmin päässeet tänne. Siisähän oli hirvittävä
työ saada ne tänne, eivätkään ne tainneet olla niinkään innostuneita, -
vaikka tietystikään ne tänne tulivat ei meitä pelastamaan, vaan todokseen
suoran rintaman Jäämereltä Mestalle merelle.

Maist. R.: Kuinka sensaattissa suhteutettiin siihen, kun Manner ele-
kuun 29 päivä kutsui eduskunnan keulle?

Prof. T.: En minä muista, että siitä oli mitään sen enempää. Kat-
settiin vaan, että saa nyt ~~XXXX~~^{nähdä,} mitä tulee. Siinä oli sensaatti laulta-
vasti vähän niinkuin se savelainen mies, jeks - - (kertoo Setälän vittin.)

Maist. R.: Se kai ainakin voidsen pitää selvänä, että tämän Tekein XXX
sensaatin hajoittamiseen ei vaikuttanut tämä välikysymys, vaan muut kysy-
mykset, rajahinnat y.m.

Prof. T.: Presulgoersus sen oikeatana teki. Se vaikutti ratkaise-
vasti ereen. 2 päivä elekuuta. Näillekään ei myönnetty ereä vielä pit-
kiin aikoihin. Sitten tuli se veirettelö ja sillein meni Vuolijeki, mut-
ta muut odottivat.

Taen. T.: Kyllä Vuolijeki ja minä jo sillein sanoimme, että samal-
la kuin ne ilmoittamme kantamme, pyydämme ereä, mutta siitä ei tullut mitään.

Prof. S.: Sillein jo kaikki meni hajalle.

Taen. T.: Kaikki meni hajalle. Puolesta näkivät jatkamisen teivet-
tomaksi. Varvinkin meidän tehollamme oli jo sennein käsitys, että pi-

2. *hnt* tää jo pisa kutsua pois. Jo silloin kun valtalakia käsiteltiin eduskun-
nassa, minulla on sattumalta suunnitelmia tälle, kuinka ne sitä ajat-
telivat. Silloin eli jo suunnitelmia niiden puolepömpöjen tasolla naisia
vaaleja ja silloin eli jo päätetty, että sosialistit on kutsuttava pois.
Se eli jo ennen valtalain päästöä.

Teht. A.: Se eli vastatuuli meitä vastaan monella tavalla. Perva-
rillisella ~~XX~~ taholla vähän kannatettiin, mutta ei meidän.

Tuom. T.: Meillä eli jo pelja poissa, Minä pyysin silloin jo, kun 350
siljeena hylättiin ja minä sain epäluottamuslauseen, minä silloin jo
ensi kerran pyysin vapautusta. Tämä eli toinen kerta.

Prof. T.: (lukee).

2. *kinen* Tuom. T.: 20 päivää heinäkuuta minä pyysin kirjallisesti eroa. Tuom-
sa minulla on konsepti. Kukaan kertaa olen sen tehnyt.

Prof. T.: Saitko sinä eroa vain ilmoitukseksi perusteella?

Tuom. T.: Minä sain eroa, mutta minä sain edetä erekirjaa. Se eli
käsällinen kaksi viikkoa! Puoleen lehti räkytti, että mitäs se Tan-
ner meinaa, enkä se isännästä pelastamassa! - ja puolesta vaadittiin
erottavaksi j.a.e. Me ajattelimme Martin kanssa, että haikkakeet nyt.
Ja ne olimme ottaneet sen kanssa, jonka Serlachius tässä esitti, että
ne olomme tekneet kontrahdin yhden isännän kanssa ja se saa nyt vapaut-
taa meidät.

Teht. A.: Se Helsingin voimellakka se eli kai hyvin kriittillinen
Vaelijelle.

Tuom. T.: Vaelijeki menetti hermosta keuhkaan. Ne tulivat vaati-
maan: haikkakeita voita! Ja mitä kaikkea ne nyt asettivat vaatimuksia meil-
le. Ja hän nousi pöytänsä takaa pystyyn ja sanoi, että hitte vieköön,
minä en voi haakkia teille voita, minä erään kati paikalla. Mutta ne
ettei tässä nyt olisi vaan erota, vaan haaki voita! Mutta hän
sanoi, ~~XX~~
sanoi, että minä en kukaan, ettei hänelläkin ole oikeus lakkeilla tässä
niinkuin muidenkin, ja läksi pois.

Teht. A.: Vaelijeki eli arvostellut tilanteen niin kriittilliseksi,

että jos hän olisi mennyt todille, niin ne olisivat repineet hänet kap-
paleiksi, - ja hän saisi, ettei hän tule.

Tuom. T.: Sitten tässä olisi pari isompaa juttua, jos minä esalta
kanneltani saan puhua niistä asioista, jotka minun esalleni joutuivat.
- Minäkin olin heti alussa elintarvetoist keittäkseen, koska teiset
vähättivät, että minä olen ainoa, joka vähänsä niistä tanssa Blannessa
ole-ajaltani. Ravettiin suunnittelemaan kaikenlaisia järjestelmiä ja ni-
itä kutsuin luokseksi Laveniuksen, joka oli ollut elintar-
vetoatunsa, ja hän innostui asiasta ja käytti hyvin paljon aikaa sii-
hen, hän oli luulleksi kokonaisen viikon. Hän laitteli kaikenlaisia
kaavakkeita ja paljon muuta, mulla ei ollut aikaa yhtään paistaa. Hä-
nen avullaan saatiin sitten ensimmäinen järjestelmä käytyä. Järjestett-
tiin seidentenasti kaupunkiin ja voin ja viljan ransuoceraus ja kaikkea
muuta seunoista. Ja mentiin eduskuntaan ja pyydettiin valtuuksia. Si-
inä oli erikoinen laki, jossa valtuuksia pyydettiin, ja sitä lakia arvestelt-
tiin hyvin pahasti, varsinkin Talas oli ilkeä suustaan, koska siinä
laissa rajattiin joihinkin vaikeihin hallinnollisiin asetusta-
sotuksiin.

Prof. S.: Mutta kyllä ^{asiallisillakin} ~~XXXXXX~~ perusteilla. Minä muistan, et-
tä esim. Lucina Hagaa saati, ettei millegään hallitukselle saa antaa
tämäisiä valtuuksia.

Tuom. T.: Mutta teiset vetosivat siihen, että enke teillä mitään
muuta perusteita kuin joitakin asetusta-asetuksia. Minä muistan, että
minä löysin erään säännöllisen laisadöntöön perustuvan metiivin neil-
le. ^{Tällä} ~~XXXXXX~~ tavalla se saatiin alkua.

Mutta sitten nimettiin Vuolijoki, joka oli kassariemitskunnan
pöytälikkö, samalla elintarvetoälikköksi. Me jouduinne Vuolijoen kanssa
keitelemaan niistä suurista asioista keho paljon yhdessä. Oli kaksi isoa jut-
tua, joista en riittänyt puhetta vaeriksi jälkecapäin. Jouduinne ostamaan
ryssänsaalte viljaa, ruista, se oli 4 miljoonaa paistaa ruista, jois-
ta se maksimme kätteisellä 60 miljoonaa markkaa suoraan. Ja sitten kau-
lui vielä kauppaan vähirehuja, öljykehuja tai mitä se nyt olikaan, myös

2 jaitakin miljoonia pautia. Se oli yksi tapa, millä ne keitimme palava-
kuutta itsemme. Se oli hyvin merkittävä Pietarin reissu.

Pref. S.: Saatiinko ne tavarat?

Tuom. T.: Niitä ei tullut koskaan. Joka vuorokauden niistä rapesi
tulemaan. Kun ne sitä kauppaan lähdettiin tekemään, niin Vuolijeki oli
kesällä, Kukkien järvellä Haukella. Oli ~~XXXXXX~~ helkkariaineinen
kiire; saatuaan tiedon Vuolijeki samana päivänä tuli yöjunalla Loh-
teen ja astui siellä yöjunaan. Niin mentiin ja Guschakoffin (Ljeshe-
neffin?) kanssa, joka oli ryssien elintarvepöytälikööri, tehtiin kauppa ja ne
saivat 60 miljoonaa markkaa. Sitä kauppaan ne nyt sitten prässäsivät ke-
kseen, että lähettäkää tulemaan.

Kun sitä ei ravannut tulemaan, niin ne keitimme toista kautta, Ameri-
kasta saada tulemaan. Oliko se 50 miljoonaa kileä vehnää, joka astet-
tiin sieltä eräältä amerikkalaiselta firmalta, Grace & Co, ja siellä
oli agenttina Suomessa Hellä Vuolijeki. Siitä yksityisen liikemiesilua
piti puhasti perus, että se oli repetissia, että käytettiin sekulaista
siinä. Niitä ilmastui sitten vaikka kuinka paljon liikkeitä, joilla oli
muka käänsä se tavara, ja ne valittivat, että heitä ei käytetty ollenkaan.
minä vain vakuuttas, että se oli edullisin tarjous ja varmin fir-
ma, mitä oli olemassa, eikä siinä mitään hyvityksiä tullut kysymykseen.

Pref. S.: Ei, mutta onhan tunnettu, että siellä Hellä perusti varallii-
suutensa.

Pref. T.: Toiselta puolelta oli myös hyvin paljon Hellä Vuolijeen ansie-
ta, että se tuli, siellä kaikki ihmiset olivat sitä mieltä, että sen
tseminen tänne on aivan mahdotonta. Mutta Hellä Vuolijeki kävi kaikkien
luona, m.m. Stakhevitchin luona, ja pyysi suosituksia. Jokaikin sanoi, että
ette te mitään viljaa tänne voi saada, mutta kyllä voimme antaa su-
situkseen, kun tehdette. Tämähän oli Stakhevitchin luona yhdessä Vuoli-
jeen kanssa, kun se paperi allekirjoitettiin. Niin hän sai paperit kää-
nissä ja sitten se tuli tänne.

Tuom. T.: Mutta ei ainakaan tämä 50 miljoonaa tullut koskaan tänne.
Amerikan hallitus panee sen nimittämisen tekoverikkeen, koska Suomi su-

he eli Saksan puolella. Mutta sekin maksettiin sinne, on muista enää
suunnas, mikä se eli, joka tapauksessa maksettiin rahat, hankittiin del-
lareita, mutta sinne se jäi Amerikkaan.

Näitä ~~KÄKKÄ~~^{ksä} juttua se nyt sitten istuinne koko kesän ja edettiin, tu-
lecke mitään. Me ymmärsimme, että jos ei niitä tule, niin tulee tösä ku-
hea situstasiomi: nälkä tulee eteen. Minä muistan elävästi, että kun Vuoli-
jeki lähti ja Tekoi astui teinseen, niin Vuolijeki saati lähtiessään, että
kyllä sille Tekeille tulee kuusa paikka, jos ei sitä Amerikan viljeä
rapoe tulemaan. Tekoi ei sitä kuusa paikkaa keksä joutunut nälkään,
kun hän lähti kehta pois. Ryssänsäälle rahat saivat ihana senneisensä,
mutta se otettiin Tarten sopimuksensa luomiseen ja tulivat sillä leilla
peitettyiksi. Ja ne Amerikkaan maksetut rahat on paras affääri, mitä kes-
kään olen tehnyt, sillä sillä välin karsa muuttui. Se otettiin 6 - 7
markan hinnalla dollarilta ja kun se saatiin, eli dollari 50-60 markkaa,
niin että kyllä se kasvoi kerkeä hyvin se raha.

Pref. S.: Mutta etkö voi sanoa sitä, minä olen ainakin kuullut affäri-
maailman taholta, että Hellä sai nestes provisiota siltä amerikkalaiselta
yhtiöltä. Te esittitte ja hän sai provisiota.

? Tuom. Tanner kuvasi Hellä Vuolijeen omaisuuden syntyä.

Pref. S.: Vuolijeki otti lankemiehensä elintarveministeriön virkemie-
heksi ja sitä neitettiin.

Tuom. T.: Joka kauheinen sukulainen, Reschier, siellä eli, mutta
se liimasi kai sanomalehtileikkeliä tai jotsin muuta sentapaista.

Maiet. R.: Grace & Co:n sopimus eli senastille hyvin näyryyttävä
asiapaperi.

Pref. T.: Se on amerikkalaisten kirjeittama ja niissä on aina pal-
jon pyköliä. Amerikkalaisista sopimusta ei yleensä eurooppalainen juristi
voi kirjeittaskaan. He kirjeittivät vain nimensä alle ja ajattelivat,
että se on hausatekopyä.